T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ASABİYET KAVRAMI VE SEÇKİNLER KURAMI AÇISINDAN SEÇKİNLERİN TOPLUMSAL KONUMU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Osman Batur AKBULUT

Danışman

Doç. Dr. İbrahim MAZMAN

Eylül-2018
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ASABİYET KAVRAMI VE SEÇKİNLER KURAMI AÇISINDAN SEÇKİNLERİN TOPLUMSAL KONUMU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Osman Batur AKBULUT

Danışman

Doç. Dr. İbrahim MAZMAN

Eylül-2018
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Doç. Dr. İbrahim MAZMAN danışmanlığında *Osman Batur AKBULUT* tarafından hazırlanan *"Asabiyet Kavramı ve Seçkinler Kuramı Açısından Seçkinlerin Toplumsal Konumu"* adlı bu çalışma jürimiz tarafından *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi* olarak kabul edilmiştir.

…/…/20..

Doç. Dr. İbrahim MAZMAN
(Danışman)
……

Dr. Öğr. Üyesi Fahri ATASOY
(Başkan)
……

Dr. Öğr. Üyesi Ejder ÇELİK
……

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

…/…/2018

Prof. Dr. İsmail AYDOĞAN
Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum *"Asabiyet Kavramı ve Seçkinler Kuramı Açısından Seçkinlerin Toplumsal Konumu"* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

../../2018

Osman Batur AKBULUT

.....

ÖN SÖZ

Toplumun bir arada oluş sebeplerine ve değişimine seçkinin tesirini irdeleyen çalışma, İbn Haldun'un asabiyet kuramı üzerinden seçkini incelemektedir. Toplumun ve seçkinin asabiyetle olan ilişkisini ele alırken değişen koşullarda seçkinin durumu üzerine yorumlarda bulunulmuş, güçlü asabiyete sahip seçkinlerin toplum ve devlet üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Teorik açıklamaların yanı sıra ekseriyetle Türkiye özelinde örnekler verilmiş, bir işin yapılmasında takip edilen değerlere ve işin oluş biçimine seçkinin nasıl tesir edebildiği tartışılmıştır.

Bu tezin hayata geçmesi, kurgulanması ve tamamlanmasında danışmanlığıyla çalışmama ışık tutan Doç. Dr. İbrahim MAZMAN'a teşekkürlerimi sunarım. Meşakkatli tez sürecinde yardımını ve samimiyetini esirgemeyen değerli arkadaşlarım Mustafa Furkan YILMAZ'a ve Fatih Kaan KARARTI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Hayatımın her aşamasında maddi ve manevi desteğini eksik etmemiş her daim yanımda olmuş aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZ

AKBULUT, Osman Batur, "Asabiyet Kavramı ve Seçkinler Kuramı Açısından Seçkinlerin Toplumsal Konumu", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2018

Günümüz toplumuna etki eden kavram ve kurumları anlamak için yapılan bu çalışma, İbni Haldun'un asabiyet kuramı ve Pareto'nun iktidar sahiplerini açıklamak için geliştirdiği seçkin kuramı üzerine yeni bir yorum getirmektedir. Çalışma, asabiyetin toplumu bir arada tutmasını daha geniş anlamlarda ele alıyorken seçkin kuramını da bu minvalde değerlendirmekte ve bu iki kuramı ilişkilendirmek suretiyle günümüzde yaşanan toplumsal değişimleri ve devletlerin paradigma değişimlerini anlamanın yollarını aramaktadır. Seçkinlerin siyasal alandaki durumları, rolleri, yükseliş ve düşüşleri İbni Haldun'un asabiyetiyle ilişkilendirilmekte, bu durumun genel geçer olarak siyasal alanın şekillenmesinde etkisinin hanedanlık ve iktidarı, toplumu ve devleti nasıl etkilediğinin cevapları aranmaktadır.

Çalışma da aynı zamanda, seçkinin varoluşu, devamlılığı, yeni seçkinle olan ilişkisi, mevcut seçkini devşirmesi üzerine tartışılırken bunun ürettiği düşüncelerin ve toplumsal hareketliliğin dayandığı temellerin aslında seçkinin asabiyeti olduğu aktarılmaktadır. Asabiyetin doğurduğu birlikteliğin kendisi kadar, asabiyetin ortaya çıkışı ve bunun seçkin kuramıyla ilişkisi tahlil edilmektedir. Türkiye'nin ve benzeri toplumsal süreçlerden geçmiş tarihi dönemlerin üzerinden bu ilişkinin boyutları ve değişimin niteliği açıklanmaya çalışılmıştır. Toplumun bir mühendislik ürünü değil, değişime açık ve tam anlamıyla kontrol edilemezliğini ve bu değişiminde birlikte olma biçimleriyle belirlenebileceğini tartışan tez, bu değişimin niteliğini seçkin ve asabiyet kuramları üzerinde durarak yapmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Seçkin, Asabiyet, Sınıf, İktidar Seçkinleri, Modern Toplum, Toplumsal Değişim, Seçkincilik

ABSTRACT

AKBULUT, Osman Batur, The Social Station of Elites in Terms of the Concept of Asabiyyah and Elite Theory.

This study, which aims at understanding the concepts and institutions affecting the society, makes a new interpretation on the theory of Asabiyyah by Ibn Khaldunand the elite theory developed by Pareto to clarify the owners of power. The study investigates the ways of understanding of contemporary social upheavals and paradigm shifts of states by addressing the asabiyyah's function of holding society together in broad terms, evaluating the elite theory in the same manner and linking these theories together. The status, roles, rises and falls of elites in political arena are linked with the asabiyyah of Ibn Khaldun and question of how this situation forming the political arena affected the dynasty and the power, the society, and the state is answered.

While the existence of elite, its continuity, its relation with the new elite, gathering existing elite are also discussed in the study, the idea expressing the foundations of these ideas and social mobility are in fact the asabiyyah of the elite is set forth. It is also analyzed that the togetherness created by asabiyyah, its occurrence and its relationship with the elite theory. In the study, this relationship and the nature of this change are explained in terms of Turkey and the historical periods experienced similar social periods. The thesis discusses the fact that the society is not a product of engineering, rather it is open to change and totally uncontrollable and this change could be identified by the forms of being together by urging upon the theory of asabiyyah and the elite theory.

Key Words: Elite, Asabiyyah, Class, Elites of Power, Modern Society, Social Upheaval, Elitism

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....I
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI…….....II
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI……..…….....III
İÇİNDEKİLER …….....IV

GİRİŞ.....1

BİRİNCİ BÖLÜM

İBNİ HALDUN SOSYOLOJİSİ VE ASABİYET

1.1. İbni Haldun'un Tarih Yöntemi……..3

1.2. Yeni Bilim: Umran……....6

1.3. İbni Haldun'un Asabiyet Kavramı…..…….....11

1.4. Asabiyetin Türleri ve Özellikleri……16

1.5. İbni Haldun'un Yorumlanması……25

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇKİN KURAMI VE SEÇKİNLER

2.1. Seçkin Kuramı…….....27

2.2. Seçkinlerin Özellikleri…….....29

2.3. Seçkinlerin Yükselişi ve Seçkin Devşirme Durumu…….....44

2.3.1. Seçkinlerin Yükselişi ve Dolaşımı……44

2.3.2. Seçkinin Devşirilmesi……...48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇKİNLER VE ASABİYET İLİŞKİSİ

3.1. Seçkinlerin Asabiyeti…..…….……53

3.2.Seçkinlerin Durumu……..64

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ……80

GİRİŞ

Toplulukların bir arada olmasını sağlayan etken üzerinde duran İbn Haldun'un asabiyet kuramı ve Pareto'nun şekillendirdiği seçkinler kuramının yöneten ve yönetilen olarak değerlendirdiği toplumu, bu iki kuram üzerinden ele alan tez, asabiyet üretebilenin politik seçkin olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Genel olarak nesep bağı veya kabilecilik olarak değerlendirilen asabiyetin aslında başka şekillerde de yorumlanabileceğini göstermeyi hedefleyen tez aynı zamanda seçkinin birden bire yönetici olamayacağını, toplumunda bu pozisyona ulaşıyorken toplum için hayati önem taşıyan bir arada olma sebebini inşa edici bir rol üstlenmesiyle buraya ulaşabileceğini anlatmaktadır. Buna binaen toplumun bir arada oluş biçimlerinin zamanla değişeceğini, bu değişimin seçkin eliyle veya mevcut değişim karşısında yeni ve eski elitin pozisyon alması biçiminde oluşabileceğine değinilmektedir. Bu durumda seçkin doğru pozisyona ulaştığı zaman devletin dönüşümünde de etken bir role ulaşacağına dair savlar tartışılmaktadır. Bu sebeple tez üç ana bölüme ayrılmaktadır.

Birinci bölümde İbn Haldun'un sosyolojisi üzerinde durulmakta, asabiyet kuramının kaynağından tespiti yapılmaktadır. Bu bölümde, asabiyet kuramının başka sosyolog ve bilim adamlarınca yorumlanan biçimleri ele alınırken İbn Haldun'un tarihin başka dönemlerinde nasıl algılandığı üzerinde durulmaktadır. Aynı zamanda İbn Haldun'un tarihe bakış açısı değerlendirilmekte ve asabiyetin nasıl anlaşılabileceği hakkında öneriler aranmaktadır. Bu bölümde ayrıca, asabiyetin engin anlamı içinde bir sosyolojik kapı aralama imkânı sorgulanmaktadır.

İkinci bölümde Pareto'nun seçkin kuramı incelenmekte, seçkinin yapısı ve dolaşımı üzerine bilgiler tartışılmaktadır. Seçkin kuramının iddia ettiği görüşlerin temeli ile asabiyetin ilişkilendirilmesi üzerine tezler önerilmekte ve örnekler üzerinden seçkinin takip ettiği yollar ile asabiyet üreten kimselerin benzerliği aranmaktadır. Seçkinin dolaşıma girmesine sebebiyet veren durumlar ile asabiyet sahibi kimselerin mevcut güçlerini yitirmeleri sonucu yaşadıkları arasında oluşan benzerlik üzerinden seçkin ve asabiyet kuramı arasında bir bağ kurulmaktadır. Bu noktada seçkinin asabiyeti ve onu üretmesi, bunu üretene seçkin denebilmesi, asabiyetin gücü ile seçkinin pozisyonunu koruması arasındaki ilişkilerin doğrudanlığı ele alınmaktadır.

Üçüncü bölümde seçkinin toplumun asabiyeti üzerindeki etkisi ve bu etkiye binaen devlet yapısındaki dönüştürücü gücüne değinilmekte, seçkinin asabiyet gücünün toplum nezdinde kabul görmesiyle devletin paradigmasına nasıl tesir edebileceği üzerine fikirler tartışılmaktadır. Öznel fenomenler olarak da ele alınabilecek bu bölüm, seçkinin siyasal alanda güce ulaştıkça toplum ve devlet üzerindeki dönüştürücü gücünün ne nebzede artacağı hakkında tezler ileri sürmektedir. Seçkinin ne kadar biçimlendirici olabileceği, eski seçkin ve onun asabiyeti ile olan çatışması, yerini koruması veya türlü asabiyet sahibi seçkinlerin siyasal diğer güçleri ile olan girdiği mücadelede yerini kaybetmesinin nelere mal olacağı üzerine fikirler tezin son bölümünde ele alınan konulardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN HALDUN SOSYOLOJİSİ

1.1. İBN HALDUN'UN TARİH YÖNTEMİ

İbn Haldun, 1332 yılında Tunus'ta doğup 1406 yılında Kahire'de vefat edene kadar Kuzey Afrika'nın farklı bölge ve devletlerinde idari, ilmi ve hukuki görevler almıştır. Bu görevler vezirlikten eğitmenliğe ve kadılığa kadar çok geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Hayatının son yıllarını Mısır'da geçirmiş ve neredeyse hiç fasıla vermeden çalışmalarına devam etmiştir (Süngü, 2009: 1-7). Çok geniş bir coğrafyada birbirinden farklı devlet gelenekleri ve toplulukları gözlemleme fırsatına erişen İbn Haldun, birden fazla bilim dalında uzmanlığıyla bir deha olduğunu göstermektedir. Sosyoloji biliminin babası olmasının yanı sıra tarih felsefesi, coğrafya, matematik, belediyecilik, siyaset bilimi ve daha pek çok farklı dalda verdiği eserlerle tekrarı imkânsız bir başarıya imza atmış, ölene dek de çalışkanlığından ödün vermemiştir.

Titiz çalışma ahlakı ve inşa ettiği eşsiz mantık ile ilgilendiği her vakaya benzersiz bir yaklaşım getirmiştir. Bu özelliği ile daha önce yapılmamışı yapmış ve toplumun varoluşu, bir araya gelişi ve yolculuğu üzerine tespitleri ile yeni bir bilim inşa etmiştir. Aynı zamanda bu bilimi inşa ediyorken farkında olarak yani sonradan bir yakıştırma ile değil değinilmemiş bir bilime öncü olduğunu bilerek yapmış, insanlık tarihine eşsiz bir katkıda bulunmuştur. Biz bu bilimi ele almadan önce İbn Haldun'un tarih yöntemi ve tarihe bakış açısı üzerinde durmak istiyoruz. Çünkü İbn Haldun'un tarihi vakalar karşısında takındığı tavır ve yöntem, sosyal olaylara getirdiği yorumu ve yeni bilimini doğrudan etkilemektedir.

Dönemin tarih algısı göz önüne alındığında İbn Haldun'un tarihe bakış açısı çağının ilerisindedir. Ayrıca kendinden sonra gelen pek çok tarihçinin bu çizgiye yaklaşamadığı söylenebilir. İbn Haldun nesnel veriler vasıtasıyla yürüttüğü tarih çalışmalarında buna toplum bilimine giden yolun temellerini atmıştır. Gerçek verilerle çalışmayan hiçbir bilim hedefine ulaşamayacağı gibi tarihi veriler ve vesikalardan beslenmeyen bakış açıları ve mantık biçimleri de aynı vahim sonuçtan nasibini alacaktır.

Bu sebepledir ki İbn Haldun'un tarihe bakış açısını önemli bulmaktayız. İbn Haldun çalışma ahlakı ve prensiplerinin yanı sıra disiplinli tetkiki sonucu tarihi verileri doğruya ulaşmakta kullanmış, dönemi ve öncesindeki tarihçiler gibi bir takım siyasi emeller veya efsaneler üretmek suretiyle ilgi çekmeye çalışma yanlışına düşmemiştir. Aksine bu yanlışa düşüldüğünü, bunun ise tarihi verileri tenkit etmekten uzak yöntemlerin kullanılmasından kaynaklandığını söylemektedir (Arslan, 1997: 53). İbn Haldun bu veriler ışığında sosyolojik bakış açısını inşa etmiş ve yeni bilimini bu şartlar altında inşa etmiştir.

İbn Haldun ***Mukaddime***'ye tarih bilimine yer vererek başlamaktadır. Özgün felsefesini tarih tahlillerinde uygulamaya başladığı için böyle bir açılış yaptığını düşünüyor ve biz de aynı şekilde bir açılış yapmayı uygun görüyoruz. İbn Haldun tarihi verilerin ışığında bugünü ve toplumu anlamanın mümkün olacağını ve bu şekilde ders çıkarmak suretiyle önlem alınmasını gerektiren hususların tespit edilebileceğini söylemiştir. Döneminde ve öncesinde yaşayan tarihçilerin çalışmalarına akılcı yaklaşımlar getirmenin yanı sıra tarihe, döneminden önce rastlanmamış bu görevi yüklemektedir. Bu görevi İbn Haldun şu şekilde açıklamaktadır;

> …haberler (ve rivayetleri) hususunda mücerred nakle itimad edilir de ananelerin esasları, siyasi kaideler, umranın tabiatı ve insan topluluğundaki haller hakem kılınmaz, bu hususta gâib şahide kıyas edilmezse, bu konularda hataya düşmekten, ayağın kaymasından ve doğruluk caddesinden sapılmasından ekseriya emin olunamaz (İbn Haldun, 1988: 209).

İbn Haldun, Mesudi'nin İsrailoğulları askerlerinin sayısı hakkında verdiği bilgileri sadece mantık yoluyla değil, yakın tarihten, gözlemlenebilir orduların sayıları hakkında bilgiler veren tarihçilerin verileri üzerinden eleştiriler getirmiştir (İbn Haldun, 1988: 209-211). Örneğin; Mesudi, sayıları bir hayli abartılı olarak aktarırken İbn Haldun, o dönemdeki devletlerin bu denli büyük orduları olamayacağını, üstelik coğrafya şartlarının o bölge o kadar büyük bir orduyu besleyemeyeceğini, öte yandan mevcut zamanda dahi bu kadar büyük orduların olmadığını söylerken Mesudi'nin insanların merak duygusu üzerine hareket ettiğini söylemektedir.

Yöntem olarak sadece varsayımsal verilerden yahut mantık ilminden yola çıkmamakta, kendi yönteminin ana hatlarını bu tip başka verilerden kıyaslarla inşa etmektedir. İbn Haldun'un döneminde itibar gören tarihçilerin eserlerindeki bazı yanlışların da Haldun'un kendine has tarih felsefesi ve yöntemi süzgecinden geçirildiğinde tespit edilebildiğini, İbn Haldun'un tarihi vakalarda belli bir düzen ve illiyet bağı aradığını Arslan aktarmaktadır (Arslan, 1997: 7-8). İbn Haldun, sistematik bir kıyaslamanın ancak güvenilir kaynaklardan edinilen bilgiler ve mantık ile olacağını belirlemektedir. İbn Haldun'un eleştirisine maruz kalmış tarihçilerin hatalı aktarımlarındaki asıl sorun sistemsel bütünlük ve doğru yöntem yoksunluğudur (Arslan, 1997: 49-50).

Aynı zamanda "Bu durumun yegâne sebebi, insan nefsinin garip ve acaip şeylere olması(dır)" diyerek yönteminde kendine has bir noktayı gözlemlemeyi mümkün kılmaktadır (İbn Haldun, 1988: 214). Bilginin değerlendirilmesi gerektiğini dini terminolojiden bir kavrama atıfta bulunarak ele almaktadır. Pek çok defa görülmektedir ki İbn Haldun dini kavramlara atıfta bulunarak eserini inşa etmiştir. Buna benzer abartılı tarih hikâyelerinin sebep sonuç ilişkilerini, geride bir eser bırakıp bırakmadığını ve benzeri pek gözlemlenebilir vaka ile ölçerek açıklama ve çürütme yoluna gitmiştir.

İbn Haldun tarihi vakaları ele alırken yukarıda değindiğimiz gibi ona bir görev atamaktadır. Toplumun değişimi ve sürekliliği hakkında değindiği vakalarda tarihi örnekleri ele alırken bir tarih nazariyesi oluşturmanın ötesine geçmeyi düşünmediğini belirtmektedir. Başlı başına bir tarih kitabı yazma emelinde olmadığını belirtirken "tarihçilerin içine düştükleri hataları o kadar uzattık ki, nerede ise kitabın maksadı dışına çıkacaktık" diyerek de eklemektedir (İbn Haldun, 1988: 240). İbn Haldun amacına hizmet ettiği nispette tarihle ilgilenmişken amacı tarih yazmak olanların ne denli disiplinsiz olduğunu gözler önüne sermektedir. Tarihi akıl süzgecinden geçirmeden, doğru okumadan, güvenilirliğinden emin olmadan değerlendirilme kapsamına alınmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Mukaddime'de buna benzer pek çok örneğe rastlanmaktadır. Bu örnekleri kayda değer bulmamızın sebebi İbn Haldun'un günümüz akademik yazınları gibi belli başlıklar ve örnekler altında yöntemini anlatmasıdır. Yönteminin gerekliliğini kendisinden önce yapılan yanlışlar üzerinden vurgulamakta, yöntemde takınılacak

tavrın, yapılacak tespitlerin deneyselliğine ve doğruluğuna doğrudan tesir edeceğine değinmektedir. Tarihçi veya ravilerin eserleri arasında rasyonel kıyaslamalarda bulunmakta, eserlerin güvenilirliğini sınamayı tavsiye etmektedir. Bu yöntemi izlemeden yapılacak araştırmanın elbet abartılı yahut uydurma tarihi sonuçlara gideceğine değinmektedir. İbn Haldun aynı zamanda bu değerlendirmelerini bütünlük arz edecek şekilde sunmaktadır. Yani sadece mantık, sadece felsefi yaklaşım ve sadece tarihi delillerle kıyaslamayı kabul etmemekte, yönteminde neredeyse hepsine başvurmayı gerekli görmektedir. Bu sebeple kaynakların güvenilirliğini rasyonelliği üzerinden sorgulamaktadır.

İbn Haldun'un tarihi verileri, tarihçi ve ravilerin aktardıklarını mantık ve kıyaslamalarla düşünce süzgecinden geçirmektedir. Bu bilimsel yaklaşımını İbn Haldun, sadece tarih bilimi için değil, temellerini attığı yeni bilim için de geliştirmektedir. Bir önceki başlıktada belirttiğimiz gibi İbn Haldun bir başka bilimin peşindedir. Toplumsal olguları ve değişimleri ele alırken farkında olarak bu yöne eğilmiştir. Tarihe bir imza niteliği taşıyan tespitleriyle yeni bir sayfa açmıştır.

1.2. YENİ BİLİM: UMRAN

İbn Haldun toplumsal yaşamı felsefi bir tartışmaya girmeksizin yaratılışla ilgilendirir. İnsanları birlikte yaşamaya ve dayanışmaya eğilimli fıtratta olarak nitelemektedir (İbn Haldun, 1988: 266). "Filozoflar bu gerçeği şu şekilde ifade ediyorlar: 'insan, doğası gereği sosyal bir varlıktır" diyerek konuyu başka bir biçimde ele alanlara da atıf yapmaktadır (İbn Haldun, 1988: 271).

İbn Haldun yeni bilimi için tarih bilimine atıfta bulunup nasıl sınanması gerektiğine değindikten sonra eserin yazılma amacına ulaşır; "bu husus haddizatında müstakil bir ilim gibidir. Çünkü (ayrı ve özel bir) konusu vardır. Bu konu beşeri umran ve insani ictimadır" ve "Malum olsun ki, bu maksat hakkında (ve umran üzerinde) konuşmak yeni bir sanat, garip ve cazip bir temayüldür, faydası bol ve değerlidir. Buna vakıf olmayı, araştırma temin etti, derinlere dalmak bu neticeye ulaştırdı." (İbn Haldun, 1988: 260) ifadelerinden anlaşılacağı üzere ne ile uğraştığının ve bunda bir ilk olduğunun farkındadır.

Bu yeni bilimin çalışma alanına toplumsal yaşam, toplumsal yaşama da Umran demektedir. Toplumsal yaşam ile alakalı filozofların neler dediğini kendi söylemleri ile kıyaslayarak ve kavramın doğru anlamına erişmeye çalışmaktadır. İbn

Haldun, bu ilmin keşfinin şahsına ait olduğunu vurgulayıp mukayese ederek ve örnekler vererek ilmin alanını da belirlemektedir (Arslan, 1997: 79,80). Hassan, İbn Haldun'un Umran kavramı için hem diğer araştırmacılar tarafından kullanılan tanımlara yer vermekte hem de kendisi bu kavramı "uygarlık, sosyal ilerleme ve sosyal kalkınma" şeklinde anlamlandırmaktadır (Hassan, 1982: 31).

Arslan, umrân ilminin menşei için tarihi verilerin ve bilgi biçimlerinin doğru tahlil edilmesiyle elde edilecek bilgiler olacağını söylemektedir (Arslan, 1997: 52). Bu tespit aslında İbn Halldun'un eserine neden tarih bilimini ele alarak başladığını da açıklar niteliktedir. İbn Haldun eserini bu noktadan sonra bölümlere ayırmış ve pek çok konuya değinmiştir. Tezin amacı bu bölümlerin tamamını açıklamak olmadığı için sadece ilgili olan kısımları ele alacağız.

İbn Haldun bu yeni bilimin sınırlarını çizer ve diğer bilim dallarından net bir çizgiyle ayırır. Kendisinden önce böyle bir eser yazılmışsa da eline ulaşmadığını, böyle olsa dahi böyle bir eserin telif edilmediğini ispatlamayacağını sözlerine ekleyen İbn Haldun, döneminden önceki medeniyetlere atıfta bulunarak bunların ilimlerinin kaybolup gittiğini söylemektedir. "Umran, yeni çıkarılmış ve kurulmuş (orijinal) bir ilim gibidir." (İbn Haldun, 1988: 260). Diğer bilim adamlarının ve filozofların bu hususta verdikleri eserleri ele alırken hitabet, siyaset ve farklı bilim dallarına yöneldiklerini ve bu yeni bilime dair söz söylemedikleri tespitinde bulunur. Bu sebepledir ki hukuk ve siyaset her ne kadar toplumsalla ilgili olsa da toplum bilimi umrânın yerini alamaz (Arslan, 1997: 81-82). Umran, bütün bunlardan beslenen, tarihi verilerle toplumsalı açıklayan bir sosyal yekûnu incelemektedir. Arslan umrânı; "insanın toplumsal hayatı ve bundan çıkan her türlü toplumsal birim, kurum, olaylardır" diye tanımlar (Arslan, 1997: 67).

İbn Haldun, yeni bilimin değerlendirilmesinde tarihi kaynakları eleştirirken şu notu düşmektedir; "Çağların değişmesi ve günlerin geçmesi ile millet ve kavimlerin hallerinin de değişeceği hususunun dikkatten kaçması tarihte olan (ve gözden kaçan) gizli hatalardandır" (İbn Haldun, 1988: 241). Bu nottan anlaşılacağı üzere İbn Haldun tarihe yeni bilimi üzerinden bakılması gerekliliğini vurgulamaktadır. Fakat İbn Haldun bu değişimi "çok gizli bir hastalık" (İbn Haldun, 1988: 241) olarak kaydeder. Bu değişim kavramı aynı zamanda İbn Haldun'un siyaset felsefinin de temelini oluşturmaktadır (Kayapınar, 2006: 85). Değişimin kaçınılmazlığını

vurgularken bunu, olan olayları bir sona bağlayan yorum ile değil, mevcudun değişimini gözlemleyerek yapmakta, tümevarımcı bir yorum getirmemektedir. Oysa insan yaşadığı dönemi daha öncekilerle kıyaslamaksızın hep böyle imiş gibi ele alma eğilimindedir. Mevcuda olan alışmışlık ne kadar artarsa bırakalım tarihi vesikalarla geçmişte kalanı, kendi tanık olduğu geçmişi dahi kıyaslamaktan yoksun kalacaktır.

İbn Haldun'un toplumsal değişimi bir hastalık olarak görmesi ise başlı başına bir sorun olarak görülmemelidir. Tezin ilerleyen bölümlerinde açıklanmak üzere şu notu düşmeyi elzem buluyoruz; "hastalık" ile toplumsal birlikteliği bozan değişimlerin kast edildiği hatırdan çıkarılmamalıdır. İbn Haldun'a göre toplum döngüsel bir çizgide hareket etmekte, bir araya gelmekte, birliğini kurmakta ve duruma göre bir sona doğru hareket etmektedir. Bu ömrün tamamlanmasını tetikleyen etkenlerin başlamamasını, yani birlikteliğin bozulmasını engelleyen faktörlerin sağlam kalmasını sağlayan gelenek, örf ve adetlerin değişmemesi gerektiğini kaydetmektedir.

Umran ilmi ile ilgili geçmişe yönelik araştırmalarında kendinden önceki tarihçilerin ve filozofların eserlerinden yaptığı alıntılarda onların nerede bu ilimden ayrıldığını ve nerede başka bilim dallarına yöneldiğini açıklamaktan geri durmamıştır (İbn Haldun, 1988: 260-263). Kendisine en yakın olarak görmüş olduğu olsa gerek Tartuşî'nin ***Sirâcül-mülûk*** isimli eserine değinirken kendi ifadesiyle; "esas maksadın etrafında dolaşmış ama bulamamış(tır)" (İbn Haldun, 1988: 264) demektedir. Kendisi gibi onun da eserini belli başlıklara ayırdığını fakat daha önceki bilgin ve filozoflar gibi rivayet ve nasihat odaklı bir eser ortaya koyduğunu söylemektedir. İlliyet bağını kurmadan sadece nakledici bir rol oynadığını, kendisinin ise konudaki haberleri ve gözlemlerini belli bir yöntem ile açıklayacağını söylemektedir. Bu sebeple kendini, kendinden öncekilerden ayırmaktadır.

Kendinden öncekilerin umran ile ilgili bir çıkarım yapamaması, bu konuda ilk sözleri söyleme imkânına erişmesinin sebebi, kendinden öncekilerin tarihçilikleri ve yöntemleriyle benzeşmemesidir. Bu yöntemi kurgularken dini metinleri, tarih hakkındaki kıssaları, şiirleri, atasözlerini ve hatta madeni paraları da anlatımında kullanmaktadır. Bütün bu verilere sosyolojik ve siyasi değerlendirmeler yapmak için atıfta bulunmaktadır. Halef-selef ilişkisi olmadığı veya döneminde net bir terminolojik düzlem oluşmadığı için metnindeki tasnif ve yöntemleri de uzunca bir

süre özgün kalmıştır. Bu yüzden yöntemi günümüzdeki araştırma tekniklerinden farklıdır ve aynı şekilde yazın biçimi de farklı bir perspektife dayanmaktadır. Bu sebepledir ki İbn Haldun'un metni tez için bir başlangıç noktası, yorumlanabilir açık fikirler olarak değerlendirilmiştir. Zira İbn Haldun'un değindiği bir takım mutlak ifadeler, tarihi gerçekliği yansıtmayabilmektedir. Yahut şöyle açıklamak gerekirse anlam ayrımları yüzünden nitelediği anlam, çağımız bilim dalları için aynı sonucu üretmeyebilmektedir. Bu ifadelerin gelir geçer anlamlarından ziyade anlam ayrımlarına dikkat edilirse ne demek istediğimiz anlaşılacaktır.

Tezin bu aşamasında verilecek bu örneğin erken olduğunu söylemekle birlikte, ne demek istediğimiz anlaşılırsa ilerleyen aşamalardaki yorumların yerli yerine oturacağını düşünmekteyiz. Örneğin İbn Haldun, devletin dört kuşak boyunca devam edeceğini ve sonunda nesep bağıyla oluşan asabiyetin bozulacağını iddia ederken buradaki devlet tanımı incelenmelidir. Kabile yahut sülale olarak ele alınırsa daha makul olacak bu ifade, tarihte dört kuşağı defaatle aşmış devletlerle çürütülebilir. Fakat bu anlam ayrımını İbn Haldun yapmadığı için daha doğrusu devlet tanımında düşülecek ayrıma kendisi değinmediği için yorumlamak suretiyle yapmaktayız. Hassan da Kıvılcımlı'ya atıfta bulunmuş ama isabetli bir tarih yorumu olarak görmediğimiz alıntıyı yapmıştır. Dört kuşakta yıkılmayı yüz yirmi yılla maksimize ederek Osmanlı'nın Timur saldırısıyla düştüğünü söylemektedir (Hassan, 1982: 128-129). Osmanlı İbn Haldun'un tanımlarına uygun şekilde kurulmuş bir devlet olmasına rağmen dört kuşak sonra devlet olma dürtüsünü yitirdiği için yıkılma tehlikesi yaşamamıştır.

Günümüzde fetret devri olarak anılan dönemin ardından Osmanlı, coğrafyasında varlığını sürdürmüş ve iddianın aksine yüz yirmi yılı aşkın süre de varlığına devam etmiştir. İbn Haldun'un dört kuşakla ifade ettiği asabiyet biçiminin bir şehir devleti hatta kabile için minimalize edilerek kullanılabilecek bir formu olabilir. Fakat buradaki dört kuşak ilişkisi asabiyetin yitim aşamaları olarak dört evre olarak ele alınabilirse yani kastedilen yitim baba-oğul ilişkisiyle değil de dönemsel olarak algılanırsa İbn Haldun'un savı daha işlevsel bir form alacaktır. Zaten tarihe bu şablonla bakarak tarih okuması yapmak tarihi bilimsellikten uzaklaştıracak ve dogmatikleştirecektir.

Tekrar umran ilmine dönmemiz gerekirse İbn Haldun'un umran tanımı üzerine farklı görüşler elde edebilmekteyiz. Günümüze yakın bir yorumu incelersek "İbn Haldun, sosyal olayların kanunluluklarla belirlendiği görüşüne varmaktadır" (Hassan, 1982: 127) diyen Hassan, "bu ilim, çağdaş anlamda hem tarih, hem sosyoloji, hem siyaset teorisidir yada –tek başına- hiçbiri değildir" (Hassan, 1982: 127) diyerek bu bilimin kavramsal çerçevesinin genişliğini çok güzel bir şekilde çizmektedir. Aynı şekilde Arslan da İbn Haldun'un öncülüğünü ve nesnelliğini kaydeder (Arslan, 1997: 167-168).

Bu sebeple yöntem ele alınırken tek boyuttan incelenirse sürekli bir anlam kaybı yaşanacak, değişken etkenler düzenli olarak teyit edilmek suretiyle çok boyutluluk anlam ve yorum açısından gözden kaçırılırsa İbn Haldun'un bilimi işlevsel geçerliliğini yitirecektir. Aynı şekilde toplumun bir arada kalmasını sağlayan hukukun rolü göz ardı edilirse İbn Haldun'un asabiyeti sadece nesep bağı olarak görülecektir ki tek boyuttan incelenirse bu örnekler çoğaltılabilir. Tezin değindiği nokta İbn Haldun'un, devletle birlikte toplumsal birlikteliği sağlayan yasaların, usullerin ve uygulamaların değişimi nispetince değiştiğidir. Umranla ilgili sözü İbn Haldun'a bırakmak ve kendisinin nasıl ifade ettiğine bir kez daha değinmek yerinde olacaktır;

> Eğer bu ilmin meselelerini tam olarak zapt ve tespit ettimse, bu ilmin onun benzeri ve dengi olan diğer ilim ve sanatlardan ayırt edebildimse, bu Allah'tan bir tevfik ve hidayettir. Eğer bu ilmin meselelerini zapt ve tespit ederken kaçırdığım ve atladığım bir şey olmuş ve onu diğerine benzeterek karıştırmış isem, tetkik ve tahkik ehline düşen bunu düzeltmektir. (Bu ilmi ilk defa kurma konusundaki) Üstünlük ise bize aittir. Çünkü ona çığır açan ve yol gösteren benim (İbn Haldun, 1988: 264).

Görüleceği üzere İbn Haldun'un çağları aşan ilmi bakış açısı ve açık görüşlülüğü olduğunu, eşine az rastlanır bir insan olarak tarihe adını yazdırdığını söylemeyi bir borç biliyoruz. İbn Haldun'un ilmi bakış açısını, ileri görüşlülüğünü ezcümle insanoğlunun bilim serüveninde ne kadar biricik bir yeri ve bağımsız bir düşünürü olduğunu anlatmanın başlı başına bir çalışma alanı olacağı görüşündeyiz.

1.3. İBN HALDUN'UN ASABİYET KAVRAMI

İbn Haldun'un, toplumun bir arada olmasını sağlayan etken olarak vurguladığı asabiyet kavramı pek çok defa yorumlanmış ve farklı anlamlar yüklenmiştir. Biz burada hem bu yorumlara hem de kendi yorumumuza değinmek istiyoruz.

İbn Haldun'a tarihçi nazariyesiyle bakanlar nihayetinde İbn Haldun'u döneminde ve öncesindeki tarihçilerle kıyaslamış ve tartışmışlardır. İbn Haldun tarihsel nedenselliği sosyolojik olarak ele almıştır ve mevcut birliktelik ve değişimin nüvelerinden yola çıkarak kuramını oluşturmuştur. Asabiyet, nedenselliği ve illiyet bağını inceleme biçimi olarak ele alınırsa daha açık görülecektir ki bir arada yaşama koşullarına en aktif ve kullanışlı cevabı veren her ne ise yeni bir türü ile onu tanımlar. Bu yorum zorlama yahut yapıcı amaçla değil İbn Haldun'un günümüze bıraktığı izi kesinleştirmek amacıyla yapılmaktadır. Asabiyetin sadece kabile bağı ile bir araya gelmiş ve daha sonra edindiği güç ile bir hanedanlığa dönüşmüş ailelerin devlet gücünü elinde tutmak için sığındığı bir kan bağı olarak tanımlanamayacağı kanaatindeyiz.

Toplumun temelinde bir arada oluş biçimlerinin İbn Haldun'un kaydettiği gibi ahlaki yönelişlere bir çeşit kod ve kanunluluk biçiminde olduğunu çağdaşları arasında en çok Durkheim'da gözlemlendiğini söyleyen Swingewood, toplumun kendi kendine bir denge oluşturmakta aciz kaldığını belirtir (Swingewood, 2010: 117). Durkheim'ın güçlü bir ahlaki dürtü olmaksızın toplumun bir arada kalmasının mümkün olmadığı görüşü, aynı zamanda asabiyet kavramı hakkında da görüşlerimizle uyumluluk arz etmektedir. Bir arada oluş fikri, toplumun hem siyasi hem de ahlaki yönlerini kapsadığı müddetçe bir mirasa dönüşebilir. Bu şekilde kapsayıcı kavramsal bir asabiyet oluşumu güçlü kurumların üretilmesinde de rol oynayacaktır.

İnsanın bir arada yaşamaya olan ilgisi üzerine çok fazla teorik tartışma göz önünde bulundurulabileceği gibi, Durkheim'ın insanın içinde sosyal olan bir takım şeylerin varlığından bahsetmesi kadar basit bir şekilde durumu ele almak istiyoruz (Zijderveld, 1985: 56). Zira burada tartışılan mesele insanların neden bir arada yaşadığına cevap bulmak değil, bu durumun farklı veçhelerden benzer şekilde ele alındığını göstermektir. Bu bir arada oluş sosyalin bir parçası olmayı beraberinde

getirmektedir. Durkheim ve İbn Haldun'da benzer olan nokta, bireyin sosyalleştikçe inşa ettiği şeyden, onu etkilediğinden daha fazla etkilendiği çıkarımını yapmamızı sağlayan görüşleridir.

Sosyolojinin özel olarak ne ile ilgilendiği üzerine tartışılırsa İbn Haldun'un saptadığı temellerde, bir bakımdan Durkheim'ın bakış açısındaki emareleri görülebilir. Swingewood, Durkheim'ı anlatırken, sosyoloji, özel olarak, toplumsal birlikle ve toplumsal düzenle, yani, bireylerin faal bir toplumsal bütünde birleşmesinin yollarıyla ilgileniyordu demektedir (Swingewood, 2010: 106). Asabiyet kuramında olduğu gibi toplum ilk önce bir büyük karar çevresinde birleşip daha sonra o kararın yönlendirdiği toplumsallık içinde yaşamaya devam eder diyebiliriz.

Burada Durkheim'ın organik ve mekanik toplum görüşüne de değinmek istiyoruz. İbn Haldun'un badiyelerde ve şehirlerde oluşan toplum biçimleri ile uyum arz eden bu görüş asabiyetin biçimini anlamamızda yardımcı olacaktır. Çünkü bu iki toplum biçimi İbn Haldun'un toplumsal dayanışma ve iktisadi ilişkileri hakkında önemli tespitler içermektedir.

Durkheim'ın organik toplumunun kolektif bilincindeki zayıflık mekanik topluma nispeten üretim ilişkileri aracılığı ile makul düzeydedir (Durkheim, 2010: 106-110). Modern toplumun işbölümü için kullanılan kavramın modern öncesi için de geçerli olabileceği kanaatindeyiz. İbn Haldun'un asabiyeti kana dayanmayan toplumlar için verdiği örnekte bu birlikteliğin farklı bir biçimi var olabilecektir. Durkheim'ın ilkel ayrımının doğurduğu belli başlı sorunlar olsa da burada kolektifliği oluşturan farklı etkenler de olabilir. Çünkü bu toplum mekanik birlikteliği sağlayan yani tezin öne sürdüğü etkenleri organik özellikleri olan bir toplumda da gözlemlenebilir. Mekanik toplum temellerinde olmayan, bir ilke etrafında birleşmiş insanların oluşturduğu toplumda kurumsal yapılar olmaz ise onları bir arada tutan değerler kan bağı veya başka bir bağ olmadığı için zamanla toplumsal birliktelik bozulacaktır.

Kolektiviteye bu açıdan bakarsak mekanik toplum, İbn Haldun'un kana dayanan asabiyet ilişkisi için ortak sorumluluklar etrafında toplanmış insanlar olarak

tanımlandığından benzerlik arz etmektedir. Tezin açıklamaya çalıştığı nokta mekanik toplumları ya da kana dayanan asabiyet örnekleri olmadığı için öncelikli nokta organik toplumların ayrıştırılmasıdır. Günümüz toplumlarında bir arada yaşamaya olanak sağlayan asabiyet, temel olarak ortak bir fikir veya kimlik oluşturmadan bunu mümkün kılamaz.

Durkheim bu noktada baskıcı ve onarıcı hukuk kavramlarını ortaya atarak bir ayırdım yapmaya çalışmıştır. Baskıcı hukukun, toplumun tamamına yayılan bir ahlak ölçüsü olduğu için toplumun işlenen suç karşısında daha fazla etkilendiği veya suçun bu bağlamda önemli bulunduğu söylenebilir. Organik toplumun birbirinden bağımsız ahlaki tepkilere sahip olmasının doğurduğu durumda yasaya karşı gelme durumun giderilmesini isteyen onarıcı hukuk anlayışı hâkimdir. Güçlü bir asabiyet etrafında birleşmiş topluluklar zamanla mekanik toplum özellikleri gösterecek ve hukuku onarıcı yapıdan baskıcı yapıya evirecektir. Bu süreçte ortak ahlak anlayışından ziyade ortak kimlik ve ülkü dayanışması zorlayıcı etken olacaktır.

Bu konuda Durkheim'ın yurttaşın ahlaki durumu ile ilgili yaptığı tespitlerin uyumlu olduğu kanaatindeyiz fakat kesin bir yargı belirtmekten kaçınmaktayız. Bireyin gün be gün gelişen rolü toplum üzerinde daha etkin oldukça Durkheim, devletin bu doğal yapıyı ön plana çıkaran ve buna yer açan bir rol üstlenmesi gerektiğini belirtmektedir (Durkheim, 2010: 107). Burada devletin birey üzerinde bir tahakküm kurabileceğinden ziyade bu rolün seçkin tarafından yönlendirilebileceği görüşü üzerinde durmak istiyoruz. Bireyin alanı genişlese dahi devlet gücü ile seçkin bu alanı yönlendirebilir. Bu durumda dayanışma adına bireyin etkisi altında kaldığı toplum tarafından biçimlendirilmesi, toplumun da seçkin tarafından biçimlendirilmesi vuku bulabilir. Bu durumda hukuk ve ülkü bireyin özgürlük alanı içerisinde bir alanda dolaşımda kalabilir. Seçkinin toplumun içinden çıkmış olması onun toplum tarafından tam olarak etkilenebilir kılmamaktadır. Bu bir nevi soyutlanma ve bir takım ölçüt ve yöntemlerle toplumu yeniden anlama ve yorumlama durumu olarak da ele alınabilir. Bu sebeple seçkini bu konuda bireye nazaran daha ayrı bir pozisyonda görmekteyiz. Seçkinin toplumla kurduğu ilişki için ilerleyen bölümlerde daha geniş yer verilmektedir. Burada toplumun devlet-birey ilişkisinde tutturduğu çizginin hâlihazırdaki mevcut asabiyetle ve toplumun kendine özgü dinamikleriyle ilişkisi olduğunu belirtmek istiyoruz.

İbn Haldun, incelediği birçok tarihi vakada dönemin şartlarını anlatış biçimi değinegeldiği farklılıkları tekrar vurgular niteliktedir (İbn Haldun, 1988: 219-227). Diğer vakalarda yaşanan olayların nasıllığından faydalansa da asıl, sebep-sonuç ilişkisini vakanın yaşandığı toplumun dinamiklerinde aramaktadır. Yaşanan her ne olursa olsun, bir anlaşmazlık veya iktidar kavgası, bir iftira üzerinden dönemin şartlarına göre yapılan propaganda veya güç için yapılan anlaşmaların tamamının yaşandığı toplumun yapısına göre şekillendiğini anlatmaktadır. Sonuç ne olursa olsun tarif ettiği ifade ile bilgiyi net ve açık olana dek süzmektedir.

Hassan'ın detaylı araştırması göstermektedir ki İbn Haldun çalışan pek çok araştırmacı, İbn Haldun'un 19. yüzyıl sosyolojisinde önemli rol oynayan pek çok düşüncenin öncüsü olarak tanımlamıştır. Asabiyet kuramı da sosyolojinin temel sorularından biri olan insanların bir arada yaşamasının ana sebebini açıklamaya çalışan bir kuram olarak öncülük açısından bilim dünyasında yerini almıştır. Bu tespit İbn Haldun'un görüşlerindeki özgünlüğü yer yer dar bir çerçeveye indirgese de araştırmacıların kendi uzmanlıkları üzerinden hareket ettikleri gözden kaçırılmamalıdır. Tezin amacı da İbn Haldun'u tek bir veçheden değerlendirmekten kaçınmak, çalışmalarından yola çıkarak dar bir çerçeveden ziyade geniş bir bakış açısı yakalamak olduğu için kısıtlayıcı yorumlardan sakınmaktayız.

İbn Haldun'un asabiyet kuramına yakın bir kavram olarak ve Mosca'nın politik formül olarak ele aldığı görüşü incelenebilir. Özellikle belirli bir millet için belirli zaman dilimlerini kapsıyor olması hasebiyle ve inanışlarına uygunluk göstermesi gibi yönleriyle ele alınınca daha çok benzer nokta gözlenebilir (Mosca, 2005: 5). Her ne kadar Mosca, İbn Haldun'un asabiyet kuramını değerlendirirken bunu "takım zihniyeti" ya da "yönetici sınıf dayanışması" olarak ele almış olsa da genel hatlarıyla asabiyetin tek veçhesine bakmış ve bir kabilecilik olarak değerlendirmiştir (Mosca, 2005: 19). Fakat İbn Haldun'un politik formüldeki parametrelere benzer faktörleri değerlendirdiğini gözden kaçırmıştır.

Asabiyet kuramında İbn Haldun, genel olarak soy bağını ön planda tutmuş ve bunu harekete geçerken toplulukların ilk referansı olarak değerlendirmiştir. Fakat asabiyetin bir başka boyutunda nesep bağı önemini yitirir ve birlikteliğin içinde

olmakla da aynı bağ kurulur. Gözlemlediği üzere kabilenin içinde azad edilmiş köleler herhangi bir kan bağı bulunmadığı halde kabileden sayılmaktadırlar. Bu bağın içinde töre ve adetlerin, fikir birlikteliklerinin de etkili olduğu ve hatta bazen en güçlü bağın bu şekilde kurulduğu görülürse daha önce de bahsettiğimiz gibi isabetsiz yorumlardan kaçınılmış olur.

Toplumsal hayatın başlangıcında badiyelerde yani çöllerde yaşayanların dayanışmasında ve tehlikelere göğüs germelerinde rol oynayan etkenin nesep bağıyla oluştuğunu söyleyen İbn Haldun, bu dayanışma türünü en başta asabiyet olarak tanımlar. Buradan anlaşılması gereken salt olarak kan bağı değil kurulan birlik olmalıdır. İbn Haldun, ***Mukaddime***'de kullandığı yöntem olarak meseleleri örnekler üzerinden anlatmakta olduğu için bu örnek ve benzerlerine denk gelindiği gibi kan bağıyla kurulmamış asabiyetlere de örnekler verilmiştir (İbn Haldun, 1988: 439).

İbn Haldun üretim biçimleri ve iktisadi oluşumların toplumdan topluma değiştiği gibi devletleşme ve devletin değişimiyle toplumun değişimi üzerine etkilere değinmektedir. Bu değişimin yahut bozulmanın asabiyet üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Zira bu yaklaşımı ile toplumsal işleyişi etkileyen şeyleri sadece birey veya nesep bağına bağlı asabiyet olarak almamıştır. Bu tanımlama umranı hem sosyoloji hem de siyaset bilimi etkenlerinden etkilenen bir tanıma zorlamaktadır. Atıf yapılan meşru iktidarın, idareci kadronun topluma katkı yapan ilmi yahut siyasi çevrenin etkilerini de hesaba katmaktadır. Yani toplumu bireylerin bütünü olarak değil, anlam atfedilmiş ilişkiler bütünü olarak görmektedir.

Toplumsal etkilerin bireye olan baskısını kendi yapısını bozmayacak şekilde taşıyabilen asabiyet hem toplumsal kabul hem de bireysel gelişimde önü açık bir ortam oluşturabilir. Burada toplumun kendi bilinci bireyin bilincini, varlık sahasında baskılamadığı müddetçe ve aynı zamanda bireyin kendisi için tasavvur ettiği varlığı devam ettirebilmesini sağlayabildiği sürece güçlü asabiyete müsaade eder.

Bu durumda toplumun ilişkiler ağında, bireyin atfedilmiş değeri nispetince toplumsalı yeniden oluşturabileceği çıkarımı yapılabilir. Toplum salt olarak bireyi, birey de salt olarak toplumu üretemez, bunun yerine aralarında mündemiç ve döngüsel bir ilişki vardır. Bu durum atfedilen anlamları nispetince ilişkiler vasıtasıyla

olur. Nasıl ki nesep bağı vehmidir, bu ilişkilerde atfedilen anlamlar da aynı vehmiliği korumaktadır. Tüm bu incelemeleri ele alırken İbn Haldun'un tarihi notlardan yola çıkması kaçınılmazdır. "İbn Haldun'un tarihi hem bir inceleme alanı, hem de esas itibariyle temel hedefi olan toplum-siyaset olgusunun açığa çıkarılmasında bir araç olarak irdelemesini gerekli kılmıştır" (Hassan, 1982: 131) diyerek Hassan, İbn Haldun'un düşünce dünyasını açıklar nitelikte bir tespitte bulunmuştur. Çünkü İbn Haldun çağdaş anlamda tarihi ve sosyolojiyi ayırmamakta, tarihi verileri sosyolojik çıkarımlar yapmak için bir laboratuvar olarak da görmemektedir. Bu nedenle umranı bir yeni bilimken modern anlamda ayrıştırılmamış bir bütünlük arz etmektedir.

Bu noktada asabiyet kuramının önce badiyelerle ve sonra kentlerle olan ilişkisine geçmenin yerinde olduğunu düşünüyoruz. Asabiyetin biçim ve türleri bu iki toplumsal yaşam türüne göre değişiklik göstermekte, kendi içinde tanım farklılıkları göstermektedir.

1.4. ASABİYETİN TÜRLERİ VE ÖZELLİKLERİ

İbn Haldun insanların bir arada yaşaması üzerine iki birliktelik biçimi tanımlamıştır. Bunlar badiye ve şehirlerdir. Bedevi hayat, şehirli olmayan, açık alanlarda yaşayan insanların yaşadığı hayat olarak tanımlayabiliriz. Bedevi hayatın birlikteliğindeki ilk rolü oynayan etkeni "…insanların bir arada toplanmaları, sırf geçimlerini sağlamak maksadıyla yardımlaşmak içindir" (İbn Haldun, 1988: 415) tanımıyla açıklar. Hayvancılık ve tarımla ilgilenen dönemi ve öncesindeki toplulukların doğal olarak kentli olmaktan uzak kaldığını ve bedevi olduklarını, yani badiyelerde yaşadıklarını söyleyerek bu tanımın altını doldurmaktadır. Topluluklar geçinmek ve zaruri ihtiyaçlarını karşılamak için meslek edindikleri bu işlerde geniş otlaklara ve tarım alanlarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebepler doğrultusunda umrân yapıları şekillenmektedir. Fakat bu iki kavram arasında, bedevi ve hazari ayrımı için şu açıklamayı gerekli görüyoruz; yerleşik hayat-göçebelik gibi bir fark anlaşılmamalıdır. Yerleşik hayat yaşayıp şehirli bir yapıya sahip olmayan kimseler de olabilmektedir (Arslan, 1997: 99).

İbn Haldun'un döngüsel sürecinde bu iki durum tezat olarak değil bir evrimsel ilişki içerir ki bu yüzden bedevilik ilk aşama rolü oynar. Ne zaman ki bu topluluk belirli bir bolluk aşamasına ulaşır, o zaman şehirli yaşama geçeceğine

değinilmektedir. İbn Haldun bu süreci tersinden ele alarak şöyle söylemektedir; "…şehirli badiyenin ahvalini arzulamaz. Meğerki onu buna sevkeden bir zaruret bulunsun veya içinde yaşadığı şehir halkının ahvalinde bir kusur ve aksaklık görünsün" (İbn Haldun, 1988: 419). Şehre yönelişte rol oynayan etken refahın artmasıdır ve bundan sonra başlayan daha geniş kapsamlı iş bölümüdür.

İbn Haldun'un bedevi hayat için de bir iş bölümü yapmasının yanı sıra basit düzeyde pre-modern bir iş bölümü yaptığını belirtmenin yerinde olacağını düşünüyoruz. İnsani ihtiyaçlardan yola çıkarak şu örneği vermektedir;

> …gıdanın, farz edilmesi mümkün en az miktarını ele alalım, bu miktar mesela bir günlük rızık kadar buğday olsun. İşte bu miktar bile onu öğütme, hamur yapma ve pişirme gibi birçok zahmet ve muameleden sonra hasıl olur. Bu üç işten her biri için bir takım alet ve edevata muhtaç olur. Bunlar ise demirci, marangoz ve çömlekçi gibi müteaddit sanatları icra eden şahıslar olmadan vücada gelmez (İbn Haldun, 1988: 271).

Bu iş bölümü tanımın farklı türleri bedevi hayat için olsa da daha kapsamlı olanı şehirli hayat için tasnif edilmiştir.

Bedevi ve şehirli hayat ilişkisine dönecek olursak bu göç ilişkisini değerlendirirken şehirli ve badiyeliler arasında bir ayrım daha yapmaktadır. Şehirli toplumların bir çeşit ahlaki çözülme yaşadığını söyler. Bedevi hayatın fertleri daha kapalı olduğundan çözülmeye karşı dirençli, şehirli hayatın fertlerinin ise daha dolaylı etkileşimde olduğu için çözülmeye yatkındır. Bu sebeple İbn Haldun şehirli hayatı umranın ileri bir aşaması olarak kaydeder (İbn Haldun, 1988: 419-420). Daha önce kaydettiğimiz gibi İbn Haldun'un döngüsel yaklaşımı bu temel üzerine oturmaktadır. İbn Haldun'un ahlaki olarak değerlendirdiği bozulmayı, birlikte yaşamayı sağlayan değerlerin ortadan kalkmasıyla ilişkilendirmek mümkündür. İnsanların lüks yaşam koşullarına alışmasıyla birlikte bireysel tatminlere yöneleceğini bu sebepten birlikteliğin bozulacağını söylemektedir. Bu değişimi fıtri değil alışkanlık olarak ele alırken de bu görüşün kaderci bir yaklaşım olmadığını kaydetmek istiyoruz (İbn Haldun, 1988: 420-421). Aynı şekilde bu duruma İbn Haldun'un hayat şartları ile geçim yolları arasında ilişki kurması da örnek verilebilir (Arslan, 1997: 105).

Bireyin yeni koşullar altında şekillenen alışkanlıkları onu değiştirecektir. Kentlilere veya başka yaşam şekillerine görece daha zor olan badiye koşullarının insandaki cesareti artıracağını, tam tersi şehirlerde güven içinde yaşayan bireylerin gün be gün, kuşaktan kuşağa kastedilen savaşçı cesareti yitireceğini söylerken de aynı şeyi kast ettiğini söyleyebiliriz. Bir başka şekilde kentlerdeki yöneticilerin zorba olması durumunda toplumdaki bireylerin cesaretinin ve izzetinin bozulacağını söylerken de bozulma tanımını tekrar açıklamaktadır (İbn Haldun, 1988: 426). Kişinin kuvvetinin gitmesinin şerefinin de zamanla gitmesine yol açacağına dair tespiti ister ahlaki ister kuvvet olarak başlasın, bu yoksunlaşmayla birlikte bozulmanın da başlayacağı ve buna binaen oluşan alışkanlıklarla devamının geleceği tespitine tamamen katılmaktayız.

Kentlerin oluşması için İbn Haldun güçlü asabiyetlerin zengin imkânlarla hareket etmesi şeklinde özetlenebilecek bir açıklama getirmektedir. Günümüzde ise kent sanayi uygarlığının bir dönüşümüdür (Castells, 1997: 34). İbn Haldun özelinde bakıldığında kent doğal bir birliktelikken, modern toplumda kent devlet müdahalesi ve üretim araçlarının işlevlileştirilmesi için denetlenebilir ve uyarlanabilir bir konuma evirilmiştir. İbn Haldun döneminde seçkin elbette ekonomik ilişkilere ve hayat koşullarına etki edebilme, tekeller oluşturabilme özelliğine ve benzerlerine sahip idi. Fakat günümüz seçkini bu ilişkileri yeniden tanımlama kabiliyetine de sahiptir. Üstelik bu toplumun hiç farkında olmadığı bir biçimde de ortaya çıkabilir. Bu durumun açıklamasını ileride daha detaylı yapacağız.

Şehirli hükümdarlarla alakalı konuya geçmeden önce şu açıklamayı yapmayı yerinde görüyoruz. Şehirlerde işbölümüyle ayrışan ve belirli bir birlikteliği sağlamak adına bir asabiyet çevresinde kenetlenmiş toplum, badiye hayatındaki asabiyetin tanımının dışına çıkmaktadır. Çünkü bu durum şehirli hayatın bir başka veçhesi olmakla beraber asabiyet türleri ile de alakalıdır. Şehrin kendine has dinamikleri asabiyetin anlamını değiştirmektedir.

İbn Haldun asabiyeti anlatırken nesep bağıyla olduğu gibi güven esaslı ilişkilerle ve himaye edilen kimseye gösterilen ihtimamın töre veya adet gibi nesep bağından bağımsız kaidelerle de oluştuğunu ifade etmektedir. "Çünkü nesep vehmi

(itibarî ve hayali) bir şeydir, herhangi bir hakikati yoktur. Nesebin faydası da söz konusu bağdan ve kaynaşmadan ibarettir" (İbn Haldun, 1988: 431).

Fakat tezin konusu olarak asabiyet, günümüze kadar bazı açılardan yanlış anlaşılmıştır. Asabiyetin, İbn Haldun'un yaşadığı dönemde en belirgin türü nesep bağı üzerinedir. Anlaşılması gereken husus şudur ki asabiyet başlı başına kabilecilik değildir. Burada şu açıklamayı yapmak uygun düşecektir; İbn Haldun geriye dönüp bir soy araştırması yapacak kimsenin velev ki bir asilzade olduğunu keşfetmesinden hiçbir fayda görmeyeceğini söyler (İbn Haldun, 1988: 432). Çünkü nesep bağı başlı başına bir asabiyet doğurmamaktadır. Zira bir arada yaşayan aileler üzerinde dayanışma ruhunu oluşturan birliktelik doğal olarak nesep bağına dayanır. Fakat yüzyıllar sonra bu birliktelik ruhuna ihtiyaç duymayacak, bir devlet olmuş topluluklarla aynı soydan gelmekle çıkar veya güç elde etmek mümkün değildir. Asabiyet zor şartların atlatılmasında yapılan kader birlikteliğidir.

Metne sadece bu tarafından bakıldığı zaman asabiyetin ve yönetici özelliklerinin yalnızca nesep bağıyla kurulduğu düşünülebilir. Fakat İbn Haldun bir kimsenin herhangi bir nesep bağına atıf yapmadan da yönetici veya başkan olabileceğine değindiği bölümde asabiyetin sadece kabileci nesep bağı olmadığını da dönemi içinde ele almaktadır. Mesâmidelerin başkanlığına gelen Mehdi'nin Hz. Ali'nin soyundan geldiği, dönemin tarihçileri tarafından nispet edilse de bir kan bağı yahut asaleti olmadığı halde başa geldiğini belirtir. Başkanlığa gelen Mehdi'nin ilim ve takvasıyla meşhur olduğunu ve yaşadığı toplumu davasına davet etmekte başarılı olduğunu ekler (İbn Haldun, 1988: 439). Tezin konusu olan asabiyet yorumu için ele alınacak örneklerden biri olan bu durum asabiyetin, Mosca tarafından yönetici sınıf dayanışması olarak tanımlanmış hali için bile nesep bağı esası üzerine kurulma olmadığını çok açık bir şekilde göstermektedir. Ayrıca dönemin tarihçilerinin mevcut liderler için sürekli bir soyluluk arayışı üzerinde olduklarını da buradan çıkarabiliriz. Görüleceği üzere İbn Haldun'da asabiyet salt genetik bir bağ değil işlevselliği olan amaç birlikteliği olarak da tanımlanabilir (Kayapınar, 2006: 90-91).

Tarihi gerçekliği göz önünde bulundurursak bu yorumun isabetsiz olmadığını şu şekilde açıklayabiliriz. İbn Haldun döneminde oluşan devletlerin çoğunluğu temelde nesep bağına dayandığı için asabiyet verilen örneklerin çokluğu yüzünden

sadece bu şekilde anlaşılmış olabilir. Fakat bunun dışında bir dava etrafında birleşmiş insanların da asabiyet oluşturduğunu söylerken İbn Haldun, tanımında da bir çelişkiye düşmemektedir. Dönemi sebebiyle nesep bağına oranla oluşan asabiyet dava bağına oluşandan ne kadar fazla ise günümüzde de durum tam tersi biçimde vuku bulmaktadır.

Devlet idaresinde, sadece nesep bağına dayanan veya kabilecilik tanımıyla sınırlandırılan asabiyetin bu yanlış tanımla rol oynayamayacağı yani asabiyetin yegâne tanımının bu şekilde yapılamayacağının bir diğer örneği, İbn Haldun'un fikir birliği sağlayan toplumların güce ulaşacağını söylemesidir (İbn Haldun, 1988: 479). İbn Haldun bu tespiti, dini bir kenetlenmenin bu birlikteliği sağlamlaştırılacağı önermesini de içermekte ve bir sonraki bölümde açıklamaktadır (İbn Haldun, 1988: 479). Elbette kelime kökenine bakıldığında asabiye, aile bağını tanımlasa da İbn Haldun eserinin bilhassa bedevi hayatın ilerisine geçildiği durumları anlattığı bölümlerinde asabiyete farklı yorumlar getirmekte, bu sebeple bizim de yaptığımız gibi asabiyet hakkında farklı yorumlar yapılmaktadır (Arslan, 1997: 112-116). Aynı şekilde İslamiyet'in nesepçiliği hoş görmemesi üzerine İbn Haldun'un kastı olan asabiyetin salt soya güvenmek olmadığını, soy ilişkisi üzerine kurulu olduğu gibi soy bağı olmaksızın İslamiyet'in yayıldığı ilk dönemdeki devletin asabiyetinin yukarıda bahsi geçen dini bir amaç etrafında birleşme temelli bir asabiyete sahip olduğunu, ezcümle asabiyetin sadece soy değil farklı türleri olduğu çıkarımını yapmak gayet yerindedir (Arslan, 1997: 217).

İbn Haldun'un yaşadığı dönemde devletler oligarşik ve monarşik temelli olduğu için toplumsal birlikteliğin üst yapısı nesep bağı olanlar tarafından oluşturulmaktadır. Bu sebepledir ki geçerli olan birliktelik ve yönetim biçimleri çoğunlukla bu şekilde olduğu için genel geçer bir yanlış anlaşılma doğmuş olabilir. Asabiyet kuramı insanların bir arada yaşamalarını sağlayan bir nevi üst ortak prensip olarak değerlendirilmelidir. İbn Haldun, asabiyet olarak nesep bağıyla güçlenen ve kurulan devletlerden bahsetmişse de bu bağ ile alakası olmayan asabiyet türlerinden de bahsetmektedir. Üst ortak prensibin basitlikten kompleks bir yapı haline gelmesi de günümüze kadar farklı birliktelikler kurmuş toplulukları görmemizi sağlamıştır.

Aynı şekilde İslam'ın hızlı bir yayılma gösterdiği ilk yılları için İbn Haldun, asabiyetin güçlü olduğunu söylemektedir (İbn Haldun, 1988: 486-487). İlk dönem Müslümanların, nesep bağıyla bağlanmadığı ve hatta farklı milletlerden oluştuğu göz önünde bulundurulursa ve hatta aileler ve sülaleler arasında ihtilaflar yaşandığı düşünülürse İbn Haldun'un asabiyeti bir birlik olma, bir üst ortak prensip çerçevesinde uzlaşma ve ilkeler bütünü etrafında toplanma anlamında kullandığı gözlemlenmiş olacaktır. İbn Haldun'un asabiyet kuramını bir kavram olarak böyle bir dava ve ülkü birlikteliği olarak kullanmış olmasının pek çok araştırmacı tarafından neden göz ardı edildiği, bu örnekler ve kavram birebir anlam olarak bu şekilde açık bir biçimde kullanıldığı halde neden bu cihetten ele alınmadığını anlamakta güçlük çekiyoruz. Sanıyoruz bu durum ancak oryantalist bakış açısıyla açıklanabilir.

Şehirli hayata geçmek ile kurulan devlette yöneticinin, kendi nesebinden olan kimseleri iktidarından uzaklaştırıp yerine kendine yakın görüşte bir bürokrasi inşa ettiğini aktaran Arslan, bu yeni birlikteliğin farklı biçimde yeni bir asabiyet inşa ettiğini söylemektedir (Arslan, 1997: 117). Bu örnek üzerinden de asabiyetin artık sadece akrabalık bağı değil, bir birlikteliğin asli sebebi olarak da görülebileceği anlaşılmaktadır. Zira kabile hayatında nesep bağının oynadığı rol ve inşa ettiği asabiyet, bir biçim olarak birlikteliği doğurmakta, şehirli hayatta, zenginleşen imkânların ve işbölümünün arttığı bu yeni durumda ise bir ilkeler birlikteliği, bir üst ortak fikir birliğine dönüşmektedir. Asabiyeti bu andan itibaren bir akraba bağı olarak görmek imkânsızdır. Kendi içinde güçlü seçkinler, aileler doğuran bir bürokrasi olması da gene bir oligarşik birlik olarak okunamaz. Zira şehirli hayatın bütün biçimlerinde geçerli bir feodal bölüşme, kabile ayrımı gözlemlemek mümkün değildir. Asabiyet devşirilen bürokratlarla sınırlı kalmamakta aynı şekilde bir umranda inşa etmek zorundadır. Sadece bir nesep bağı ilişkisi olsa idi, bu satırların öncesinde verdiğimiz ve sonrasında vereceğimiz örneklerle İbn Haldun'un buna bedevi hayatın çeşitlenmiş versiyonu demesi beklenirdi. Hâlbuki asabiyet farklı bir biçimde yeniden kurulmaktadır. Aslında bu asabiyet değişimine aynı bedevi-şehirli hayat arasındaki evrimsel ilişkiye bakıldığı gibi bakılmalıdır.

İbn Haldun asabiyetin hükümdarlığa yöneldiğini ve bedevi hayattan şehirli hayata geçiş gibi nihai noktasının devlet olduğunu belirtmektedir (İbn Haldun, 1988: 450-451). Devlet ise umran ile var olabilir. Bu ilişki mündemiçtir ve bir diğeri

olmadan öteki düşünülemez (Arslan, 1997: 144). Bu sebeple umrana etki eden etkenler içerisinde her parça kendi içinde değerlendirilmelidir. Devlet umran ilişkisi ise reislikle karıştırılmamalıdır. Uygarlıklar, hanedan veya liderler değişse dahi devam etmektedir.

İbn Haldun, reisliğin yani riyasetin gönüllük esaslı bir tabi olma durumu olduğunu ve güce başvurmadan yönetmek temelinde icra edildiğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda riyasetin farklı bir boyutuna değinmek istiyoruz. İbn Haldun, riyasetin zor kullanmaya mecbur olunca gönüllülük esasındaki tabiiyeti aşacağını ve güce başvuracağını söyler fakat bunun dahi kendisine olan nesep bağı veya bağlılıkla mümkün olacağını eklemektedir. Burada idare etmek adına kullanılacak güç ile yönetimi güce yaslamak arasında doğan farktan yönetilen toplumun cesaret ve izzet ilişkisi yorumlanabilir.

Hem teze hem de bu duruma açıklama niteliğinde şu notu düşelim; İbn Haldun, devletin halka karşı sert tutumda olmasının veya onlara zorlanacakları işler vermesi gibi durumlarda teba olarak nitelendirdiği halkın ahlaki açmazlar yaşayacağını ve asabiyetin bozulacağını belirtmektedir (İbn Haldun, 1988: 426). Anlaşılacağı üzere bu noktada kast edilen asabiyet ile kurulmuş devletin akraba ilişkilerinin bozulması değil, idareci sertliğinin toplumsal yapıyı bozmasıdır. Böylece birlikte yaşama iştiyakı da ortadan kalkar.

Buradan anlaşılacağı üzere asabiyet nesep bağı ve birliktelik dayanışması ile mündemiç bir ilişkiye sahiptir. Bu tipte asabiyet, hükümdarlıkta aynı tabiiyeti oluşturmaktadır. Bu duruma sadece devlet olarak değil farklı nesep bağlarıyla asabiyete sahip olanların güçlü bir lider etrafında toplanmasıyla da oluşabileceğini görmekteyiz. Bu liderin diğerlerinden nesepçe daha güçlü olabileceğini ve diğer nesep bağlılarını toplayabileceğini fakat bu durumda yekûn bir nesep bağı oluşmayacağı için yani bu birliktelik hepsini akraba yapmayacağı için yeni bir asabiyet ortaya çıkacaktır (İbn Haldun, 1988: 450-451). Yani nesep bağı olmadığı halde asabiyetin oluşacağına dair bir örnek de buradan elde edilebilir.

Bu mündemiç ilişki yanılgıların doğmasına sebebiyet verecek kadar zor ve karışık olmasa gerektir. Sanıyoruz bu ilişki göz ardı edilerek asabiyet sadece

kabileciliktir tanımına ulaşılmıştır. Hâlbuki dönemin dünyasında nesep bağı ön planda ve kurucu bir öğe olduğundan etkenliği tartışmasızdır. Fakat bu bağın dışında oluşan uzlaşı ve birliktelikler de İbn Haldun tarafından asabiyet olarak görülmüştür.

Belki şu şekilde söylenebilir; bu birlikteliklerin bir kısmı da nesep bağıyla açıklanmaktadır. Herhangi bir kriz durumunda gene bu bağa iltica edilecektir (Arslan, 1997: 116). Çünkü bu bağ döneminde en güçlü kurucu öğe olduğundan pozisyonunu korumaktadır. Yani uzlaşı veya dava bağıyla kurulan ilişkiler asabiyettirler, fakat bu bağlar dönemi için de nesep bağı kadar geçerli ve sağlam ilerlemediği müddetçe nesep bağına geri dönüş yapılacaktır.

Asabiyetin nesep bağıyla oluştuğu aşamalarda İbn Haldun, güç ve nüfus sahibi ailelerin iktidarı elinde tutacağını açıklamaktadır (İbn Haldun, 1988: 435-436). Lider rolünü görece daha üstün olan aile elde etmektedir. Asabiyet, topluluk içinde her üstünlük durumunda tanımlanıyorsa asabiyeti en güçlü olan aile hangisiyse toplumun yöneticisi olacaktır (İbn Haldun, 1988: 436-437).

İbn Haldun bu durumun muhafazası için başa geçen ailenin iktidar rekabetini ortadan kaldıracağını ve diğerlerini uzaklaştıracağını, gücü tek elde toplayacağını söylemektedir. İlerleyen dönemlerde ise yanlarına başkalarını alarak tekrar güçlenmeyi deneyeceklerini söylemektedir. Aynı şekilde devlet kurmuş hükümdarlıkların asabiyet gelişimi ve zayıflamasını ele alırken güç sahibi kimselerin değişen durumlarda yanlarına kendilerinden farklı gruplar almalarına değinmektedir (İbn Haldun, 1988: 443-444). Uzun süre yönetimde kalmış ailelerin devletin kuruluşunda sahip oldukları asabiyetin, kuruluş aşaması üzerinden geçen zaman nispetince kayba uğradığını ve devletin niye kurulduğunu, hükümdarın niye güçlü olduğunu halk tarafından unutulduğunu söylemektedir. İktidar süregelen bir olgu olduğu için halk otoriteyi kanıksamasa bile asabiyet yitirildiği için devletin gücü yitirilmeye başlamaktadır (İbn Haldun, 1988: 454-455). Bu sebeple idarecilerin başka güçlerle işbirliğine girdiğini ve bu güçlerin asabiyetinin, yok olmaya yüz tutmuş mevcut asabiyet yüzünden baskın geleceğini ve sonradan katılanların devlet idaresini ele geçireceğini tarihi örnekler üzerinden anlatır (İbn Haldun, 1988: 454-458).

Bu durumda hanedan hala aynı soy bağını koruduğu halde neden bu şekilde yıkılır sorusu cevaplanmaktadır. Daha doğru şekilde sormak gerekirse, asabiyet sadece nesep bağı ise neden daha uzun süre korunmuş bir bağ, yardımcı, hizmetkâr veya asker olarak alınmış yeni grupların asabiyetine yenik düşmektedir? İbn Haldun, asabiyet sahibi yöneticilerin uzun ömürlülüğünü gerek din kökenli gerekse ahlaki açıdan ele almış ve bu yöneticilerin yönettiği toplumu idare noktasında yönetimlerinde bu iyiliği ne kadar ön plana çıkarırlarsa o kadar uzun ömürlü ve iyi yönetici olacağına değinmektedir. Diğer taraftan bu davranışlarını ne kadar terk ederlerse asabiyetlerini o kadar çabuk kaybedeceklerini söylemektedir (İbn Haldun, 1988: 458-459).

Bu durumun ötesinde, iktisadi doygunluğa ulaşan devletin bir müddet sonra gelir-gider dengesi kuramayacağına değinen İbn Haldun'un devletlerin yıkılmasını izah ettiği görüşünü insanların daha fazla gidere meyletmesi üzerinden ahlaki çöküntü ile ilişkilendiriyorken, Arslan, İbn Haldun'un bu açıklamasını yetersiz görmekte, insanların tüketime eğiliminin yahut devletlerin bir zaman sonra ekonomik durgunluğa girmesinin bir olgu olmasına rağmen sadece ahlaki değerler üzerinden ele alınıp sebep-sonuç ilişkisi kurulamayacağını kaydetmektedir (Arslan, 1997: 158-160). Ahlaki eğilimlerin belirleyici olduğunu düşünmekle birlikte Arslan'ın bu eleştirisine katılmaktayız.

Asabiyeti nasıl yorumladığımız ve asabiyetin zayıflaması konusunda şu örneği vererek daha açıklayıcı olacağımızı düşünüyoruz. Fransa Kralı IV. Phillipe ve Papa VIII. Bonifacus siyasal alanda kapladıkları yetki üzerine çekişmişlerdir. IV. Phillipe kilisenin adamlarının da malları için vergi ödemesi gerektiğini söyleyince VIII. Bonifacusardı sıra yayınladığı üç emirname ile Papa ve kilisenin tüm dünyadaki iktidarların üzerinde olduğunu deklare etmiştir (Mosca, 2005: 68). Daha önce buna benzer yaşanan Papa-Kral çekişmelerinde Papalar, kendisiyle çekişen Kralları özür dilemeye mecbur bırakmıştır. O dönemde kilisenin gücü ve Avrupa'da Hıristiyanlığın yayılması için gösterilen çaba ön planda olduğu için güç dengeleri Papa'nın öncülüğünü desteklemekte idi. Fakat 14. yüzyıl Avrupa'sında Krallar güçlenmekte ve dini yönetimden ziyade seküler yönetim biçimlerini güçlendirmekteydiler.

Bu nedenle IV. Philippe Papa karşısında geri adım atmamış ve bu olaylar halk nezdinde karşılık bulup "rahiple atlı arasında ikili konuşma" gibi menşei bilinmese de bu tartışmaya ışık tutan eserler kaleme alınmıştır (Mosca, 2005: 68). Rahip kiliseyi savunurken atlı ise kilisenin aldığı paralardan yardım yapmasını fakat aksine başına buyruk davrandığını dile getirmektedir. Bu örnekten yola çıkarak Avrupa'nın Hristiyanlığından bir şey kaybettiği söylenemez. Aksine Hıristiyan nüfus artmıştır ama Hıristiyan asabiyeti zayıflamış ve bu yüzden kurumsal güç nüfusun artmasında aktif rol oynayan diğer iradelere doğru yönelmiştir. Bu durumda asabiyet sebebi sabit kalsa da asabiyetin zayıfladığı gözlemlenmektedir.

1.5. İBN HALDUN'UN YORUMLANMASI

İbn Haldun'un çalışmaları farklı kaynaklarda incelemelere tabi tutulurken siyasi duruşa göre fikri uyuşmazlıklar görülmüştür. İktisadi tutumu hasebiyle yani iktisadi hadiselerin sosyal hayatın biçimlenmesinde öncelikli etken olarak görmesiyle tarihi materyalizmin kurucusu olarak kabul ettiği İbn Haldun için Marx üzerinden Cemil Meriç şu yorumu getirmektedir; "Marx, tarihi maddeciliğin mübeşşirini bir kere bile anmaz" (Meriç, 2002: 141). Metnindeki batı eleştirisini göz önünde bulundurmak kaydıyla, İbn Haldun hakkında yeterli araştırmanın yapılmadığından dem vurmakta ve aynı zamanda batılı araştırmacıların pek azının sosyoloji konusunda İbn Haldun'a atıfta bulunduğunu belirtmektedir.

Tam tersi cihette ise Ülken, İbn Haldun-Marx ilişkisi üzerine "şu farkla ki, tecrübelerini Ortaçağ tarihine hasretmeyerek insaniyetin geçirdiği muhtelif istihsal şartlarını mukayese etmiş olan Marx, İbn Haldun'un düştüğü kaderci ve bedbin felsefeye düşmemiştir" (Ülken, 1940: 152) demiştir. Varsayıldığı gibi oluşan fark neden İbn Haldun'u bedbin yapmaktadır veya tarihi materyalizmin öncülerinden bir görüş ortaya koyunca illa Marx'ın sonucuna ulaşılması gerekliliği varmış görüşünü beyan etmek İbn Haldun'a atfedilen kaderciliğin bir benzeri değil de nedir?

Ülken'e göre "İbn Haldun kadercidir, terakkiye inanmaz" (Ülken, 1941: 42) İbn Haldun terakkinin kendi içinde bir döngüye gireceğini belirten felsefesiyle sonunda mutlak anlamda hiçbir şekilde bozulmayan bir toplumsallık üretilecektir demesi zaten mümkün değildir. Ülken pek çok konuda İbn Haldun'u batılı

düşünürlerin mübeşşiri olarak saymasına rağmen akabinde onlardan ne kadar geride olduğunu belirtmektedir.

Hassan'ın "değişik inceleyicilerin belirli hususlarda aynı yada benzeri görüşler öne sürmüş olmaları, aynı inceleyicilerin İbn Haldun'un teorik görüşlerinin bütünü hakkında değişik yorumlara vardıkları düşünüldüğünde, çoğu zaman anlamlılığından kayba uğramaktadır" (Hassan, 1982: 31-32) cümlesiyle açıklamak isteriz ki İbn Haldun hem yeni bir bilimi hem de kendi yöntemini doğurmuş ve bu sebeple dolaylı ardıllarıyla ilişkilendirilmesi gereksiz tartışmalara, İbn Haldun'un anlaşılmasından ziyade kıyaslandığı kimselerin ön plana çıkmasına sebep olur.

Bu örnekler gibi pek çok örnek verilebilir. Siyasi pozisyona göre İbn Haldun'a haksızlık yapıldığı veya hakkının teslim edilmediğini söylemiyoruz. Bizim görüşümüz mevcut resmin çekilmesinin yerine siyasi bakış açılarına göre getirilen yorumlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇKİN KURAMI VE SEÇKİNLER

2.1. PARETO'NUN SEÇKİN KURAMI

İnsanların topluluklar halinde yaşamaya başladığı tarihten beri sorunların çözülmesi ve politik niteliği olan kararların alınıp yürürlüğe konulması sürecinde gözlemlenen bir fenomen olarak her zaman bir yöneten ve yönetilen gruba ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu konuda en çok ses getirmiş çalışmaya imza atan Pareto'nun sosyolojik ve siyaset bilimini içeren seçkin kuramı çalışmasını önemli bulmaktayız. Aynı zamanda tezin ilerleyen aşamalarında bahsedeceğimiz üzere bu kuramın İbn Haldun'un asabiyet kuramıyla ilişkilendirilebilir yönleri olduğu için çok daha verimli bir çalışma sahası oluşturmaktadır.

İnsanların yönetim yapısı olarak kurguladığı bütün yönetim biçimlerinde bir yönetici grubun hâkim olduğu iddiası ile Pareto şöyle söylemektedir; "Kısa aralıklar dışında insanlar her zaman bir seçkin azınlık tarafından yönetilmişlerdir" (Pareto, 2013: 34). Bu tespitin geneli kapsaması üzerinde durmak istiyoruz. Bu kapsamlılık sayesinde, yönetim biçimleri tam anlamıyla değişse ve farklı biçimlerde var olsa dahi devam ettiği gözlemlenebilir. Seçkin kuramı için getirilen eleştiriler bu kavramın gözlemlenebilirliği noktasında iken bu kavramın metafiziksel değer taşımayan, nesnel olarak anlaşılabilir sosyolojik bir kavram olduğunu da vurgulanmaktadır (Aron, 2000: 365). Günümüzde ve Pareto'nun da tanıklık ettiği modernitenin başlangıcında olduğu gibi demokratik sistemler inşa edilirken dahi yönetici kitlenin hala bir grup seçkinden ibaret olduğu söylenebilir. Pareto; "Bugün egemen sınıfın halk olduğuna inanmak bir hatadır" (Pareto, 2013: 74) tespiti günümüzde geçerliliğini, egemen sınıfın halk olduğu iddiası açısından önemini korumaktadır. Pareto'nun demokrasi karşıtı söylemleri açısından eleştirildiği notunu düşmeyi uygun görüyoruz (Sarp, 2013: 111). Fakat iktidar seçkinlerinin mevcudatı, bu durumu kadercilik veya kaskatı bir demokrasi karşıtlığı olarak okumamıza mani olmaktadır.

Devletlerin karmaşık yapısı ve siyasi partilerden başlayıp anlaşılması toplumca pek mümkün olmayan yasalarla belirlenmiş kurumların işleyiş hiyerarşisi, hatta adı konmamış, yasalarla çizilen sınırlara rağmen bunların üzerinde *de facto*

olarak çalışan bir takım kurumların varlığı halkın siyasi erke müdahil olabileceği fikrinin naifçe olabileceği kanısını oluşturmaktadır. Sıradan bir bireyin siyasi alana oy vermekle müdahil olamayacağı tespiti yapmakta bir beis görmemekteyiz (Mills, 1974: 7). Tezin ilerleyen aşamasında bu durumları açıklayan örneklerle işlenecek meselelerde denetlenemeyen ilişkiler ağının kendi içerisinde gruplar ve seçkinler üreteceğine hatta bu tezi aşacak kadar kapsamlı bir seçkin oluşumu sürecine işaret etmek istiyoruz. Çünkü topluluk türünün nasıl bir araya geldiğinden ziyade bir araya geliş sürecinde çıkarların korunması adına bir çeşit çıkar grubu oluşturduğu kanaatindeyiz.

Seçkin kuramının kullanımıyla alakalı başka yazarların görüşlerini de aktarmayı gerekli görüyoruz. Yakın zamandaki seçkinin durumu için Pareto'nun zamanına yakın bir tarih için Turhan, yeni oluşan kentli sınıfının yani burjuvanın gün be gün güçlenmesi, seçkinleşmesiyle alakalı şöyle söylemektedir; "…ve böylelikle üretime doğrudan katılma külfetinden kurtulan bir sınıf doğmuştur" (Turhan, 1991: 38). Günümüze gelen süreçte pek çok siyasal vakada etkin rol oynayan sınıfın bu sınıf olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İbn Haldun ise yönetici sınıf oluşması için, insanların bir araya gelmesiyle oluşan topluluğun onların düzeninden sorumlu, adil bir yönetim oluşturma ihtiyacını gidermekten doğacağını düşünmektedir (Arslan, 1997: 93-94). Bu ve benzeri sınıfların farklı toplumlarda da oluştuğunu ve bunları tanımlamak için de seçkin kavramının aşağı yukarı benzer diskurlarda kullanıldığını görmekteyiz. "Elit kavramı değişik yüzyıllarda, değişik kültürlerde ve entelektüel çevrelerde, değişik insanlar tarafından tümüyle farklı olguları veya aynı olguların çeşitli niteliklerini göstermek için kullanılmıştır" (Turhan, 1991: 35) diyerek bu durumu açıklayan Turhan, bu kavramın kullanım alanı ve çeşitliliğine değinmiştir.

Bu ilişkinin sadece yakın zaman, modernite başlangıcıyla ilişkilendirilemeyeceğini bölümün başlangıcında belirtmiştik. İnsanlık tarihinde en çarpıcı biçimde cereyan eden sürecin bu noktada olduğu söylenebilirse de tarihin başlangıcından beri yöneten ve yönetilen sınıfın varlığı müşahede edilebilir. İbn Haldun'un riyaset olarak ele aldığı liderlik durumu da buna benzerdir. Asabiyeti inşa eden ve elinde bulunduran gruplar seçkin olarak kodlanabilir. "Siyasal elitlerin ortaya çıkması, devletin ortaya çıkması ile yakından ilişkilidir" (Turhan, 1991: 37) sözleriyle de Turhan, seçkin ve devletleşme sürecine aynı şekilde değinmektedir. Toplum adına karar verebilen her grup bir çeşit seçkinleşme statüsüne adaydır.

Bu görüşün iddialı olduğu söylenebilir fakat yukarıda belirttiğimiz gibi nesnellikten uzak bir görüş olarak ele alınamaz. Pareto da bu durumu izah ederek, elindeki bu yeni yöntemin toplumsal ilişkileri açıklayıp açıklamayacağına dair gözlemler edinmek adına bu hipotezi belirli bir tevazu ile ileri sürmektedir (Pareto, 2013: 25-26). Katman ve sınıflardan oluşan toplumun, yapılarını dolduran bireylerin nitelikli kesimini oluşturan kimseler biçiminde tanımlanabilecek seçkinlerle alakalı birçok tespit ve yorum yapılsa da bu öz niteliğindeki tanım kalıcı olarak ana temayı belirleyecektir (Arslan, 2001: 6). Biz, seçkin kuramının toplumun değişimindeki rolünü ve yeni veya eski seçkinin yönetim araçlarına ve devlete olan etkisini incelediğimiz için öncülü olan sebeplerin açıklanmasından ziyade bu durumun nasıl oluştuğuna eğilmekteyiz.

Tezin bu hususta kendine yörünge olarak belirlediği ana konu seçkinin asabiyetle olan ilişkisidir. Pareto'nun "Bu yüzden insanlık tarihi seçkinlerin durmadan devam eden yer değiştirme tarihidir" (Pareto, 2013: 35) cümlesini önemli bulmaktayız. Bu sözü İbn Haldun'un determinizmini andıran bir dolaşımı tarif etmektedir. Nasıl ki yönetimler değişir o halde eski ile yeni arasında oluşan farkı izafi veya mutlak anlamda tanımlayan bir yapıya ihtiyaç vardır. Tezin amacı bu yapının asabiyet yorumuyla daha anlaşılır kılınmasını sağlamaktır. Buradan, yeni seçkinin oluşması ve eski seçkin ile olan mücadelesinde iktisadi ilişkilerin rolü olmadığı gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Bizim savımız, seçkinin ürettiği yeni asabiyetle toplumu yönlendirip yönlendiremeyeceği, yönlendirebiliyorsa bunda asabiyetin ve seçkinin rolünü nasıl anlayabileceğimiz üzerine açıklamalar üretilebileceğidir.

2.2. SEÇKİNLERİN ÖZELLİKLERİ

Seçkin gruplarının kendine has özelliklerini ele alırken genel olarak bu görüşün temellerini atan isimlerden günümüze değin bu konuda araştırmalarda bulunmuş isimlerden istifade edeceğiz. Seçkinin toplum içindeki yerini açıklarken Pareto, bir şahıstan değil belli özelliklere sahip kimselerden bahseder. Yani bu özelliklere sahip kimseler ancak seçkin olma yolunda mesafe kat edebilir. Rousiers'den sendika liderleri hakkında yaptığı şu tespiti alıntılayıp, "pratik bir zeka, yüksek ahlâk standartları ve eğitim, sendika liderlerinin başarısını sağlamlaştıran üç ana özelliktir" diyerek şöyle sorar; "bunlar tam olarak seçkini geri kalan insanlardan ayıran özellikler değil midir" (Pareto, 2013: 80). Pareto, buradan anlaşılacağı üzere

bir şahsa değil bu özelliklere malik bir kişinin ancak seçkin olabileceğinden bahseder. Ayrıca seçkin tek bir alanda olmak zorunda da değildir. İktidar veya yönetme gücüne sahip kimseler ele alınırken bu durumu sadece devlet gücü olarak ele almamak gerektiği görüşündeyiz. Meslek odaları, toplumsal veya eğitim kurumları da kendine göre seçkinlere sahiptir (Bottomore, 2017: 7-8). Bilhassa modern toplumla ortaya çıkan sivil toplum kavramı seçkinlerin var olduğu alanları bir hayli artırmıştır. Daha önce var olan toplumlarda aristokrat ve benzerlerinden oluşan iktidar sınıfı mevcutken modern dünya, seçkinlerin bulunduğu alanları genişletmiştir (Bottomore, 2017: 10).

Bu görüşü sebebiyle olsa gerek seçkinin olumlu görüldüğü fikri oluşabilir. Biz bu seçkinin durumunu ele alıyorken bir olumlama ya da olumsuzluk sunmayı reddediyoruz. Mevcudun, bir olgunun veya toplumsal mekanizmanın başlı başına bir kötülük ve iyilik olarak resmedilmesi makul olmayacaktır. Çünkü bir olgu ortaya çıkmışsa bu potansiyel her zaman mevcuttur ve sosyolojik olarak olmasını gerektiren şartlar bir araya geldiği için vuku bulmuştur. Seçkin, daha önce tanımlamaya çalıştığımız üst ortak prensibi sağlayabilen kimsesidir dersek, bunu demekle bu prensibin her zaman doğruya tekabül ettiğini söylemiş olmayız. Bu sebeple yapılacak bir eleştiri ciddi anlamda noksanlar içerecektir. Modern demokrasinin olumlu yönü olarak görülen eşitlikçiliğin ise tarihin başlangıcından beri var olduğundan söz edebileceğimiz seçkinlerin durumuna tesir edemediğini not düşmeyi uygun görüyoruz (Arslan, 2001: 10).

Seçkinlerin kendilerine has özel kabiliyetleri noktasında Mills, bu yeteneklerden dolayı mı yoksa dönemin siyasi durumundaki yolsuzluğa meyilden mi yahut kapitalist piyasanın türlü gayriahlaki ve yasaların çevresinden dolaşma alışkanlıklarından mı olduğunu sorgularken haksız değildir (Mills, 1974: 133-134). Pareto'nun yetenekliliğin yanı sıra ahlaki bir duruşa sahip olma özelliği atfettiği seçkinin tanım olarak bu kadarıyla sınırlı kalması elbette düşünülemez. Bu tanımın Weberyen bir ideal tip arayışı olduğunu söylemek de pekâlâ mümkündür. Mills'in yetenekle açıklanan birçok atılımın ve ekonomik birikimin altında aslında suçla bezenmiş bir servet biriktirme beceresi olduğu tespiti elbette geçerlidir lakin bu geçerliliğin tutarlılık kısmı sorgulanabilir. Olumlu bir tarafı olduğunu söylemeksizin bir dönem servetine servet katmış kimselerin toplumu bağlayan yasalardan yasa koyucuların zaaflarını kullanarak sıyrılması da az çok bir beceri olarak

tanımlanabilir. Mills, bu insanların zekâ ve yeteneğine olan atfı eleştirmekte, sanki bu doğal zekânın her hâlükârda başarıya varacağı fikrine karşı çıkmakta olabilir. Karşılarına çıkan fırsatları iktisadi başarıları için hiç bir ahlaki norm tanımaksızın kullanan iktisadi seçkinlerin bunu becerebilir olmalarını da bir kabiliyet olarak görmekteyiz. Mills'in bu görüşünde toplumu iktisadi ilişkilerle kliklere ayırmasının etkili olduğunu düşünmek de mümkündür (Mills, 1974: 52-53). Bu klikler arasında politik ve ekonomik güce erişim farklılıklar göstermektedir.

Seçkinlerin toplum faydasına çalıştığı ya da çalışması gerektiği üzerine temenni veya kanı olduğunu öne sürmekte bir sakınca görmemekteyiz. Akademik anlamda tam olarak böyle bir eğilimin olduğu söylenemese de siyasi alanın bir biçimde ahlaki olması gerektiğinin düşünüldüğü kanaatindeyiz. Seçkinler üzerine yapılan bazı çalışmalarda seçkinin olumlandığını ya da tam tersi biçimde yerildiğini görmek mümkündür. Tezin amacı bu iki tutumu ele almak, doğru ve yanlışları üzerinden tahlil etmek olmadığı için burada şu notu düşmeyi uygun görüyoruz; seçkinler toplumlar içerisinde doğal bir olgudur. Birçok siyaset bilimcinin tespit ettiği üzere var olmaları üzerine tezimizi kurmuş bulunmaktayız.

Bu konuda şu eleştirinin aslında seçkinlerin genel geçer varlıklarının düzenlemesi açısından önem arz ettiğini düşünüyoruz. Çünkü bir olgunun var olup olmaması gerektiğini tartışmak yerine nasıl olabileceğini ve kanunlar karşısındaki durumunu tartışmak daha verimli olacaktır diye düşünmekteyiz. Mills'in Amerikan iktisadi seçkini için, türlü eğlence masraflarını şirket gideri olarak göstermek suretiyle vergiden düşmesi meselesinin Türkiye'deki durum ile bağıntısının kurulabileceği kanaatindeyiz (Mills, 1974: 222). Türkiye'de de iktisadi seçkinin vergiden düşebildiği ve fakat sıradan vergi mükelleflerinin düşemediği yüzlerce kalem ihtiyaç olduğu gibi siyasi seçkinin de bu ve benzeri imtiyazlarının olduğu aşikârdır. Aslına bakılırsa bir seçkin üretme ihtimali olan bütün toplumsal yapılarda seçkin, imkânları kendi lehine çevirmek hususunda onu engelleyecek hiçbir yasal düzenlemeyle karşılaşmamaktadır. Devletler adeta bu denetimden yoksun bırakılmış birer aygıt gibidir. Sıradan insanın vergisinden düşemediği bütün ödentiler seçkin için aranan keyfi harcamaların bahanesi gibidir. Görüleceği üzere seçkine tanınan imtiyaz ancak denetlenmeyen gücü nispetince olacaktır. Çünkü seçkin konum olarak toplumun en üstünde, en iyi gözlem yapabilme konumundadır. Bu noktada sadece seçkini yargılamak da doğru değildir. Bu sebeple kendi tabiatına ve kendi gerçeğine

göre hareket etmesi normal olan seçkini yasalarla sınırlandırmamak da aynı derecede sorunludur.

Siyasi seçkinin bulunduğu konum toplumun sınıflarını ve seçkinlerin ayrıştığı noktaları daha iyi görebileceği bir yer olduğu için kendi tabiatına uygun bir düzlemde hareket etmesini gerektirir. Bu sebeple asabiyeti gene siyasi bir temele dayandığı müddetçe tutarlı olacaktır. Burada tutarlılık, olması gerekeni veya doğruyu tanımlamak için kullanılan bir kavram değildir. Kavram, anlam ayrışması ya da fikir ayrılığı içermeksizin kendi hedef ve yöntemleri içerisinde bütünlük arz etmeyi tanımlamaktadır. Bu sebeple seçkinin verdiği kararlar kendi hayatının bütün ilişkilerini, yetiştirilme biçimini, karakterini, çıkarlarını, kültürünü mamafih onu o yapan her ne var ise oradan neşet etmektedir. Bunlar seçkinin farklı menfaatlerle hareket etmesini de açıklayacak arka planlar olarak görülebilir (Mills, 1974: 397-398). Seçkin asabiyetinin yozlaşması sonucunda bir menfaat çarkına dâhil olmuşsa ve bunu engelleyecek yasalar mevcut değilse onu ahlaki bir takım değerler üzerinden yargılamak dışında elden gelebilecek bir şey yoktur. Siyasi seçkin şirketlerin ya da bir takım siyasi dengelerin lobicisi hâline geliyorsa buradaki suç, onu bundan men edecek yasaların, bir toplumsal sözleşmenin yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple devlet yönetimine müdahale etmekte beis görmeyen askeri veya iktisadi seçkinlerin yasaların çevresinden dolaşması nasıl mümkünse yozlaşan bir siyasi seçkinin de bunu yapması mümkündür.

Seçkin, siyasi alanda tutunabilmek, yapmak istediği işlerde başarıya ulaşmak için çizdiği yol haritasında kendine eşlik edecek kimseleri yeterlilik açısından konumlandırmalıdır. Bu bakımdan seçkinin çevresindekileri ödüllendirmesi, yakınında olanlara ayrıcalıklar tanıması veya bu ayrıcalıklarla güç ilişkilerini biçimlendirmesi söz konusudur. Osmanlı özelinde tımar sistemine benzeyen Avrupa'nın feodalitesindeki fief sistemini bu ödüllendirmeyi örneklendirmek için aktaran Weber, seçkinin çevresindeki diğer bürokratik veya askeri seçkinleri yakınında tutmak için ayrıcalıklar tanıdığını söylemektedir (Weber, 2006: 31-33). Bu durum belki ahlaki açıdan sorgulanabilir fakat yöneticinin kimliğinde biçimlenen ahlak olgusu ve toplumun itimadı olarak ele alındığında ahlaki açıdan daha anlaşılabilir olur. Teknik açıdan toplumun nomos'u zamanıyla ilişkili olduğu için bu tip ödüllendirmeler seçkinin özelliği açısından değerlendirilmedir. Öte yandan seçkinin bu şekilde mesafe kat etmesi ahlaki normların değişimine sebebiyet

veriyorsa bu toplumun ahlakını tartışan başlı başına bir konu olacağı gibi aynı biçimde seçkin varoluşunu da ahlaki düzlemde irdelemeyi gerektirir. Hem daha önce belirttiğimiz gibi Mosca'nın hem de Gramcsi'nin ve daha nice siyaset bilimcisinin tespit ettiği gibi toplumlar yöneten ve yönetilenlerden oluşmaktadır (Gramcsi, 1984: 31-32). Seçkinin nasıl yetiştiği ve ortaya çıktığı bu açıdan ele alınırsa tartışmanın boyutu seçkinlerin özelliğinden çıkacağı seçkinlerin ahlakiliğine kayacağı için konuyu burada noktalamayı uygun görüyoruz. Seçkin'in niyeliğini değil nasıllığını ele almaktayız.

Tekrar seçkinlerin özelliklerine dönecek olursak seçkinler varlıkları ve kapladıkları alan için girdikleri rekabette farklı özellikler gösterir. Pareto, bu farkı yeni ve eski seçkin üzerinden ele alır. Yeni seçkinin daha disiplinli olduğunu kendi gözleriyle gördüğünü ve kurallarına daha tavizsiz sarıldığını ifade ederken eski seçkinin kanunları nasıl eğip büktüğünden bahsederken gene sendikanın çalışma biçimi örneklerinden bahseder (Pareto, 2013: 86). Eski seçkin ile yeni seçkinin davranış ve tutumlarını net bir çizgiyle şu şekilde ayırır; "yeni seçkin güç ve enerji doludur, eski seçkin ise çözülmüştür. Yeni seçkin atılgandır, cesurdur ve 'sınıf çatışmasını' açığa vurur. Eskisi çocukça, 'dayanışmayı' metheder" (Pareto, 2013: 84). Eski seçkinin kendisi için statükoyu olumlaması ve alışageldiği mevcut düzeni korumaya çalışması gayet olağandır. Var olduğu ve zenginleştiği, güç elde ettiği düzen onun için aşina olduğu bir sahadır ve hatta düzenin değişme emareleri gösterdiğini belki de bu yüzden gözlemleyememe hatasına düşmeye yatkındır. Yeni seçkin ise eski seçkinin merkezinde bulunduğu üretim araçları ve devlet erkleri kümesine nüfuz edebilmek adına onu bir nevi ittirmektedir.

Burada bahsedilen güç ilişkisinin İbn Haldun'un asabiyetini yitiren eski liderlikle yeni ve güçlü bir asabiyetle siyaset sahasına giren yeni liderliğin çekişmesine benzerliğine dikkat çekmek istiyoruz. Nasıl ki zayıflayan asabiyet yerini güçlü asabiyete bırakır ise seçkin ilişkisi de böyledir. Mosca'nın asabiyeti, yönetenler dayanışması olarak görmesi de burada daha anlamlı hale gelir. Buna benzer olarak yeni seçkinin zafer kazandıkça eski dostlarını buyruk altına alacağı tespiti de asabiyetin bir başka veçhesine benzerlik göstermektedir (Pareto, 2013: 35). Asabiyetiyle yönetimi elde eden kimsenin yönetimden diğer aileleri uzaklaştırması ve tek hanedan olması neredeyse tıpatıp uymaktadır.

Asabiyetin zamanla yitmesi veya yeni kuşağın gelmesi ve eskinin yerine geçmesine örnek olarak Amerikan toplumundaki taşra seçkinini vermeyi uygun bulmaktayız. Mills, eski seçkinin oturmuş ticaret ve aile köklerinden güç aldığını ve fakat yeni seçkinin daha girişimci olduğunu aktarırken bu ikisi arasında bir rekabet doğduğundan söz eder (Mills, 1974: 45-46). İbn Haldun'un asabiyetin zayıfladıkça yeni kuşaklarla değişeceğini söylemesiyle kurulabilecek ilişki bir diğer taraftan güç sahibi kimselerin güçlerinin dayandığı kaynakların meşruiyeti ve geçerliğiyle ilgili olmasıyla da örtüşmektedir. Değişen düzene daha uyumlu olan yeni kuşak, eski kuşağı bu uyum nispetince meşruiyet kazanarak sahnenin dışına iter.

Amerika özelinde eski seçkin aileler, soy olarak Avrupa tipi feodal geçmişi olmayan Birleşik Devletler'in yeni aristokrasisi olma şansını devletin genel üst söylemi karşısında kaybetmiştir. Bu üst söylem yeni gelen göçmenleri Amerikalılaştırmak görevini liberal politikalar üzerinden dayattığı için soy bağıyla bir sosyete oluşturma heveslisi zenginler, bu tip asabiyet döngüsü kuramamıştır (Mills, 1974: 70-71). Burada asabiyet milliyetçi kodlardan ziyade yeni bir ulus kimliği inşa etmeye dönük olduğu için eski tip soy bağıyla zenginleşen ve güç elde edenden ziyade mevcut asabiyete hizmet eden ve görüş olarak buna yakın olan seçkinlerin önünü açmış, yeni bir seçkin sosyetesini eskisine meczetmiştir. Burada bir asabiyet zayıflamasından ziyade bir başka asabiyetin güçlenmesi durumundan da söz edilebilir.

Modern seçkin, tarihin daha eski dönemlerindeki seçkinlerden devletlerin yapısı değiştiği için farklılık göstermektedir. Bu fark devletlerin çok daha fazla merkezi otoritelere dönüşmesinden kaynaklanmaktadır (Mills, 1974: 36). Bu açıdan önceki seçkinlere nispeten daha güçlü olsa da daha fazla dolaşıma girme ve denetlenme durumu olduğu için de güç ilişkileri değişmiştir. Devletlerin askeri güçleri de daha eski dönemlere göre artmış olsa bile siyasi dengeler sebebiyle bu güç durumu siyaseten ölçülü bir duruma gelmiştir. Seçkinin gücü ve erişim kabiliyetinden bahsederken her şeyin bir grup seçkin tarafından sorgusuz sualsiz yönetildiğini söylemek yanlış olacaktır. Yönetici seçkinler arasında böyle bir koordinasyon olduğunu söylemek mümkün değildir (Mills, 1974: 31-32). Tezin bu durum tespiti seçkinin gücünden bahsederken bir kaderci yorum getirmemektedir. Açıklanmaya çalışan durum seçkinin tam anlamıyla bir hegemonya kurduğu değildir. Seçkinler arasında da böyle bir ittifak oluşma ihtimali görece düşük kalacaktır.

Yalnız güçlü liderler ve asabiyetlerle seçkinler bir uzlaşma oluşturabilir. Bu durumda belirli bir itirazdan veya savaş durumunda doğacak bir savunma psikolojisinden doğabilir diye düşünmekteyiz.

Mills'in Amerika ölçeğinde söylediği egemen güçlerin ekonomi, siyasal ve askeri alanlarda yığıldığı ve hiçbirinin diğer toplumsal kurumlarla mukayese edilemeyecek kadar olaylara ve bireylere tesir edebildiği tespitine katılmakla birlikte bir not eklemek istiyoruz (Mills, 1974: 11). Modern dünyanın kilisesi elbette modern öncesi durumuna göre iktidar kaybetmiştir; fakat seçkinler bir şekilde kilise öğretisinden etkilenmişlerdir. Aile, eğitim kurumları, dini kuruluşlar ve benzerleri bahsi geçen üç alana toplanmış seçkinlerin etkisi karşısında neredeyse kifayetsiz kalmaktaysa da seçkinlerin şimdiki pozisyonlarına gelmeleri sürecinde onlara etki ettikleri söylenebilir. Modernitede toplumu yönlendiren kurumlar değiştikçe seçkinlerin yeri de değişmektedir. Daha önce bahsettiğimiz asabiyet ilişkisi bu sebeple en temelden, başlangıçtan beri olmalıdır diye anlaşılmamalıdır. Kurumların güçlenmesi ve zayıflaması da seçkinlerin konumlandığı yeri değiştirebilir.

Seçkinlerin iyi eğitim sahibi kimseler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Tarihin başlangıcından beri kaliteli eğitimin bir ayrıcalık olduğunu söylemek gerekir. Devletler askeri seçkini için mühim bulduğu güvenlik ihtiyacını azami ölçüde sağlamak adına en kaliteli eğitimi vermenin yollarını aramaktadır. Siyasi seçkinin ise hitabet ve insan ilişkileri gibi meselelerde özel bir yeteneğe sahip olması gerektiğini göz ardı etmez isek gene iyi bir eğitimle bu yeteneğin daha kıymetli olacağı aşikârdır. Bu hususta iktisadi seçkinin her iki seçkinin içinde bulunduğu benzersiz bağlayıcılıklardan bağımsız olduğunu düşünürsek iyi eğitimin hususi olarak tercih edildiğini söyleyebiliriz. Mills, Amerikan ekonomik seçkini için yaptığı araştırmada kuşaktan kuşağa seçkinlerin eğitim seviyesinin yükseldiğini kaydetmektedir (Mills, 1974: 144). Bu eğitimin bütün seçkin tiplerinde daha berrak bir dünya görüşü ve insanların ne istediğini kavramak adına şahsa özgü bir kabiliyet tekâmülü sağladığını söylemek mümkündür.

Pareto'nun seçkin kuramındaki iktisadi ilişkiler veya Turhan'ın üretime katılmaksızın oluşan yeni sınıf kavramı her alanda çalışmayabilir. Seçkini ortaya çıkaran etkenler içerisinde tam anlamıyla Avrupa menşeli modern veya pre-modern yönetim biçimleri ele alınırsa başka coğrafyalardaki işleyiş kaçırılabilir; çünkü

seçkini ortaya çıkaran etken her zaman maddi güç olmayabilir. Seçkinlerin ortaya çıkmasında devlerin rolü ve etkisi açısından Sala'nın yorumunu dikkate değer buluyoruz. Belirli kökenlere sahip olsa da seçkin sınıfların oluşmasında Türkiye'de devlet etkin rol oynamıştır (Sala, 2009: 52). Burada devletin rolünü ele alırken devlet kelimesi yerine siyasal yapıyı tasarlayabilme gücünü, meşrulaştırmış güç kavramını kullanmayı yerinde buluyoruz. Siyasal yapıyı biçimlendirebilmek, salt olarak kabul edilebilir bir meşrulaştırmayı sağlamadığı müddetçe uzun ömürlü olmaktan ziyade kısa vadeli bir asabiyet oluşturmaya yetecektir.

Bu bağlamda devlet eliyle kurulan sınıfların zamanla seçkinleşmesi, kendi için bir kültürel sistem olarak yeni kuşaklara kendini devretmesinin ötesinde yeni elitler devşirmek adına meşrulaşmış kavramlar silsilesine muhtaçtır. Böylece gücün tohumunu ektiği sınıf, yeni bir yaşam tarzı yorumuyla birlikte takipçiler oluşturmakta ve bu sınıf gücün meşruluğuna dayanan yeni bir toplumsal katman üretebilmektedir. Dolayısıyla bu durumda Osmanlı'da devletin ortaya çıkışını bir sınıf mücadelesi veya sınıf teorileri bağlamında değerlendirmek zorlaşmaktadır. Başka bir ifadeyle devlet, sınıf çatışmasının bir tezahürü değil, sınıflar devlet müdahalesinin birer tezahürdür (Sala, 2009: 24).

Buraya şu açıklamayı getirmek yerinde olacaktır. Modern toplumun ahlaki yapısını ve düşünce dünyasını belirleyen etkenleri kontrol altında tutan veya yönlendirebilen kimselerin bir nevi yeni seçkin olabileceği tezini şu şekilde açıklamak gerekir. Seçkin üreteceği asabiyetle toplumun kültürel ve ahlaki açmazlarına çözümler getirecek ve bu şekilde edindiği yönlendirici güç ile siyasi erke ulaşabilmesini sağlayacak asabiyeti de doğurmuş olacaktır. Bu sebeple toplumun ahlaki yapısını ve bütünlüğünü devlet değil, onu manipüle edebilen kitle etkileyebilir. Bu durumdaki kitle toplum ile etkileşim içinde olacağı ve bu kaynaktan devşireceği için gene toplumla mündemiç vaziyette olacaktır. Bu sebeple Swingewood'un Durkheim'dan yaptığı modern, karmaşık toplumda ahlaki birliğin kaynağını asla devletin oluşturamayacağı yönündeki tespiti isabetlidir (Swingewood, 2009: 135).

Devletin rolü bir vatandaş biçimini tanımlasa da burada etkin rol asabiyet üretebilen seçkindedir. Seçkin, toplumun ahlaki kodlarından yola çıkarak asabiyetinin siyasi yönelişine göre toplumsal ahlakı biçimlendirebilme yollarını arar.

Burada bilinçlilik tartışmalı olsa da aslen seçkin kendi algısında topluma öğretici olacaktır ve bilinç bu sebeple konu dışıdır. Devlet her ne kadar sınıfları belirleyici olsa da veya yeni seçkinler üretebilse de ahlaki birliği tam anlamıyla belirleyemez. Burada devlet vasfı, bunu belirlemeye meyyal ve mahir bir seçkin sınıfının varlığını sürdürmesini sağlamakla sınırlandırılabilir. Devlet, bu üst ortak prensip çevresinde birleşen toplumsallığı kurumlar ve sınıflar vasıtasıyla zamana yayılan bir kavramla koordine edebilir.

Günümüz Türkiye'si üzerinden seçkinleşen gruplar hakkında şöyle bir özellik ele alınabilir. Seçkin devlet eliyle oluştuğu gibi, dönemsel devrim nitelikli hareketler sonrasında da oluşabilir. Siyasal seçkinin imkânlarını hesaplarken gözden kaçmaması gereken bir husus olarak seçkinin maddi gücünün yeterli yani günlük kazancını elde etmek için bütün gün çalışmak zorluğundan azade olması gerekir. Bir diğer değişle maddi imkânı olan kimse olmayana nispeten daha kolay seçkin olacaktır. Aynı biçimde seçkin olmanın açtığı kapılar sayesinde seçkin olan kimse olmayana göre daha kolay maddi imkânlara erişecektir (Mills, 1974: 17). Güç eliyle oluşan sınıfın toplumsal destekten yoksunluğu hiçbir zaman toplum nezdinde kabul görmeyecekleri şeklinde okunmamalıdır. Yeni seçkin olarak yükselişlerinde oluşturdukları rüzgârı toplumun eğilimlerinde etkili olacak ve toplumsal taban sağlayacak bir kitle iletişim aracı veya tarihsel, kültürel bağ ile birleştirirlerse gücün meşruluğu form değiştirse, zayıflasa veya yok olsa bile varlıklarını sürdürebilirler. Günümüz Türkiye'sinde siyasi zeminde zayıflayan pek çok seçkin sınıfa denk gelmek mümkündür. Fakat bu seçkinler toplum nezdinde kabul görme imkânı yakalamış ve kendilerine benzer bir yaşam tarzını ve iktisadi ilişkileri benimsemiş bir tabana sahip oldukları için varlıklarını sürdürebilmektedirler.

Bundan bağımsız üretilecek sınıfın siyasal tarafı ağır bassa dahi, kültürel anlamda üretilemeyen asabiyet zayıflayıp mevcut potansiyeli ve takipçilerini, toplum içinde görece kabul görmüş bir başka asabiyete devredecektir. Bu durumda mevcut seçkinler pozisyonları nispetince dolaşıma girdiğinde asabiyetleri de ya dönüşecek ya da yok olacaktır. Gücün meşrulaştırıldığı değerler ne kadar sağlamlaşırsa üretilecek seçkin sınıf ve asabiyeti o nispette güçlü olacaktır. Bu güç veya meşruluğu zayıfladıkça seçkinler ekonomik güçleri ve örgütlenme kabiliyetleri nispetince

tutunabilseler de toplumsal değişimdeki etki alanları küçülecek ve yeni seçkinlerini devşirme fırsatları zayıflayacaktır.

Hiçbir siyasi parti tarafından tam anlamıyla temsil edilemeyenleri olduğu gibi bazı siyasi partilerin uzlaşmacı veya yakın duran taraflarından veya varlığı için tehdit olarak gördüğü siyasal hareketin karşısında konumlanmış siyasi partiye destek vererek siyasal zeminde yer almaya çalışabilenlerinden söz etmek mümkündür. Bu durumların her biri için ayrı ayrı pozisyonlar doğacağından fenomenin doğurduğu dönüşüme tabi olarak seçkin dolaşımına girmemek adına siyasi görüşlerinde tavizler veya dönüşümlere maruz kalırlar. Bu durum belirli siyasi amaçlarla kurulmuş ve fakat gün be gün bu siyasi asabiyetini yitirmiş partilerin kendi tandansına yakın hegemonik partiye angaje olmasına benzetilebilir.

Pareto'nun eski seçkinlerin muhafazakâr partiler vasıtasıyla güncel siyasi ortama adapte olmaları fenomenine benzetilebilir. Adaptasyon kabiliyeti her seçkin için önemliyken asabiyetini topluma rağmen sebeplerle meşrulaştıran veya toplumun mevcut asabiyetini dönüştürmek iddiasıyla ortaya çıkan seçkinler için daha önemlidir. Güç eliyle gelen seçkin bu nokta bir dönüştürücülükte öncü olmaya çalışıyorsa, gücünün zayıflamasıyla dolaşıma mecbur kalan seçkinler kervanına katılır. Bu tip seçkinler yani güç ile iktidara ulaşmış ve bu güç vasıtasıyla asabiyet yüklemesi yapanlar zaten aristokrasi mezarlığı etrafında dolaşmaya mecbur kalmışlardır. Tarih göstermiştir ki insanlık tarihi büyük kırılmalarla zamana yayılmış dönüşümlerle doludur. Bu sebeple seçkinler için her daim dolaşım ihtimali vardır.

Bu meşrulaştırıcı gücün oluşturduğu toplumsal taban için Türkiye'de zaman zaman belirli toplumsal kurumların sorunlarını çözmek için orduyu göreve çağıran kitle örnek verilebilir. Bu yardım çağrısını yapan kitleler demokratik haklar için mücadele ettiklerini ya da demokratik değerleri kendi uhdelerinde cem ettiklerini dahi söyleyebilmektedirler. Bu hürriyet ve özgüven ortamında sivil ya da görece sivil denebilecek olan kurumlar yerine askeri seçkini tercih etmelerinin sebebi ordunun başlangıcından beri belirli bir siyasi görüşü ve yaşam tarzını hem savunması hem de üretmesinden kaynaklanmaktadır. Ordu ile kurduğu bu üst ortak prensip birlikteliği, demokratik isteklerden ziyade asabiyetlerinin devamı doğrultusunda cereyan etmektedir ki Türkiye gibi kendi dinamikleriyle modernleşmemiş toplumlar için

sadece bir üst kimlik iddiasını temellendirmektedir. Konunun demokrasiyle alakası görüleceği üzere kayıtsız bir kavramsal meşrulaştırmadır. Askeri seçkini seçkin yapan şey yönetici olması değil bu belirli asabiyeti üretebiliyor olmasıdır. Batılı değerleri savunma ve bu konuda öncü olması fikri birliğinin temellerini oluşturmaktadır (Arslan, 2004: 13).

Tezin üçüncü bölümüyle, paradigma değişimini sağlayabilme konusu ile bir bütün oluşturacağı nokta az çok bu durum üzerinden anlaşılabilir. Toplumu biçimlendiren ve bir formata sokan veya bir ülkü altında birleştiren öğe olarak asabiyet, seçkinler tarafından üretiliyorsa seçkin tezin tanımladığı biçime oturur. Seçkini sadece yönetici seçkin olarak değil, asabiyet üretebilen bir örgütlü topluluk olarak ele almaktayız. Bu durum toplumu ve dolayısıyla devleti temelden değiştirecektir.

Meşrulaştırıcı güç ilişkisine iyi bir örnek olarak cumhuriyetin ilk yıllarındaki iktisadi ilişkiler gösterilebilir. Sala, bu dönemde cumhuriyetin kurucu kadrosunun türlü yollarla sahip oldukları bürokratik makamları bir çeşit zenginleşme yolu haline getirdiğini Kıvılcımlı ve Karaosmanoğlu'ndan aktarır (Sala, 2009: 66-67). Belli başlı bankalarda mebusların çalıştığından ve hatta bir bankanın başındaki ismin aynı zamanda siyasi makamda Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisinden sorumlu olduğunu kaydeder. Bu durumun izahsızlığı ancak meşrulaştırıcı gücün etkisiyle mümkündür diye düşünmekteyiz. Devrimci nitelikle süslenen Kurtuluş Savaşı'nın büyük resmi ve gün geçtikçe muhaliflerini ve aynı zamanda ilk başta amacımız diye sunduğu şeyi birden bire ortadan kaldırmaya giden tavrıyla dönemin potansiyel muhaliflerini sindirmiş veya yeni sistemle uyumlu çalışmayı zorlamış olabilir. Bu durumda üretilen asabiyet rüşvetçi ya da yolsuz olsa bile etkin meşrulaştırıcı gücü sayesinde diğer asabiyet biçimlerini ortadan kaldırmıştır.

İbn Haldun'un asabiyetini yitiren yöneticilerin zamanla gücünü kaybetmesi üzerine görüşlerini seçkinin iktisadi ilişkilerinde yaşanan bozulmalarla ilişkilendirmenin mümkün olduğunu düşünmekteyiz. Seçkinin kendi maddi imkânlarının dışında siyaset üzerinden edindiği maddi imkânları bozuk ve yozlaşmış bir biçimde, rüşvet ve benzeri biçimlerde çevresine dağıtarak siyasi gücünü uzatmaya çalışması bu bozulmasının bir sonucu olarak okunabilir (Weber, 2006: 32-43).

Siyaset mesleğiyle iştigal eden seçkinin bürokratlar, mevzubahis imkânları yozlaşma olmaksızın yönlendirebilecekken ellerindeki kaynakları siyasi hedef ve amaçlar için değil şahsi çıkarlar için harcar duruma geldiler ise bu durum bir ülkü uğruna çalışma vasfını yitirmiş olduklarına delalet eder. Artık konumunu koruyan veya korumaya çalışan bir seçkinden söz edilebilir.

Bu düşünce ve değerlerin ardılı olduğunu iddia eden insanların inşa ettiği toplumsal kurumlar veya sivil toplum kuruluşlarının etrafında perçinlendiği asabiyet kendini genel olarak bu tarihi vakanın tarihselliğinden devşirdiği meşruiyet kanalları vasıtasıyla savunmaktadır. Bunun doğru veya yanlış olduğunu savunmuyoruz. Bu seçkin tipi artık dolaşıma girmiş olması hasebiyle birçok anlamda tespitlerimizle uyum arz etmekte olduğu için bu örneği değerli bulmaktayız. Bu grupların genel olarak dolaşıma direnimi ve önceden beri gelen asabiyet yükleme kaygısı ise bir başka veçhede ele alınmalıdır. Güç ile kurulan ilişki her daim çatışma ve yanında bir determinizm getirmektedir.

Ritzer, seçkin kuramının yöneten ve yönetilen ayrımından oluşan otoritenin farklılaşmış dağılımının "her durumda, sistematik toplumsal çatışmaların belirleyici etmeni olduğu" şeklindeki tespitini Dahrendorf'tan alıntılar (Ritzer, 2013: 267). Toplumsal birlikteliğin sürekliliğinde iktidarın veya otoritenin etkisi çatışmacı kuram açısından en geçerli etkendir. Pareto'nun seçkinleri ele alırken belirttiği ve öznel fenomen olarak adlandırdığı ve aslında teoriyi, teori olmaya hapseden ve fakat tartışmalarının da en etkili şekilde sıcak kalmasını sağlayan örneklerini barındıran söylemleri bu noktada Dahrendorf'un ve çatışmacıların bu ilkesiyle kesişmektedir. İktidar, tartışılan meseleyi ele alış biçimiyle toplumun yeni düzlemini yani düzenin kurulacağı düzlemi belirler. Aslında tartışılan şeyin önemi bu asıl mesele yanında önemsizdir. İktidar seçkinin alacağı pozisyonu pekiştiren belirleyen mevzular çatışmanın işlerliğini artırdığı müddetçe tartışmaya açılabilir.

Dahrendorf'un görüşü toplumu, birey açısından aşırı kuşatıcı hale getirmektedir. Birey, toplumun etkisinde ve çizdiği role hapsolmuş olarak değerlendirilirse varlığından tam anlamıyla soyutlanmış olacaktır (Zijderveld, 1985: 62). Bu noktada net bir ölçüm yani bireyin toplumu, toplumun da bireyi ne kadar etkileyeceğini bilemeyeceğimiz gibi seçkinin bu konudaki net işlevini de anlamak

mümkün olmayacaktır. Tezin iddiası da hem Pareto hem de İbn Haldun'un düşüncesini anlamak adına hipotezler üretmek ve toplumu anlamanın yollarını aramak adına bazı kavramların üzerine eğilmektir. Dahrendorf'un görüşünü çarpıcı bulmamızın sebebi bireye yüklenen toplumsal rolün iktidar aygıtıyla ve seçkinin ürettiği asabiyetle birleşmesi ihtimalini düşündürmesidir.

Dahrendorf'un çatışma kuramıyla inşa ettiği görüşün seçkinlerle teması aynı şekilde seçkinin toplum ve devlet üzerindeki etkisinde de uyum arz etmektedir. Ritzer'in "toplumda hangi düzen olursa olsun, bu düzenin bazı üyelerin tepede olanlar tarafından zorlandığını düşünür" (Ritzer, 2013: 266) diyerek açıkladığı kuramcı bakış açısı, toplumda düzenin oluşmasında elitin etkisini göstermektedir. Dahrendorf'un otoriteyi kişilerde değil bulundukları toplumsal konumlardan kaynaklandığını söyleyen görüşü, çatışmanın otorite ile olan ilişkisinde elit kuramının da bir diğer denklemine bizi yaklaştırabilir. Toplum, ister mekanik ister organik veya ister modern öncesi ister modern olsun yani tarihsel ayırdımlara girmeksizin belki de tarihin her dönemi için geçerli olmak şartı ile etki edenler ve edilgenler olarak ayrılmakta ve bu ayrımın oluşturduğu, işlevsel olarak rasyonel veya irrasyonel değil, nasıl oluşursa oluşsun toplumsal kurumların atadığı yetkilerle otorite pozisyonları doğurur. Bu otorite için Dahrendorf'un çizdiği toplum tanımı, sınıf mücadelesi olarak da ele alınabilir. Tezin konusu bu otorite ilişkisinde alt konumdakilerin üst konumdakilerle çatışma durumlarını ele almak değildir. Üst konumdaki statüko koruyucu alttaki ise değiştirici rolünü diğer otoriteler üzerinde ilerletirse çatıştığı diğer otorite pozisyonunu devre dışı bırakacaktır. Grupların çatışma ve görüş birliği gibi kavramların işlevini grubun kendi içinde işlemez olarak görmediğimizi de belirtmek isteriz. Burada grubun alt konumundakiler kendi birliğindeki statükoyu aşmaya yönelirse ve çatışma bu şekilde olursa grup bir diğer grup ile mücadele edemeyebilir.

Grubun kendi içinde çatışması bilinçdışı olabilecek ve çoğunlukla gizlilik arz edecekken toplumun bazı otorite ilişkilerinde bir diğer otorite ile çatışma durumu için bu tespiti yapmış bulunuyoruz. Burada çıkar gruplarının benzerliği önemlidir. Üsttekiler, kendisiyle çatışan bir alt çıkar grubunu bir başka grupla çatıştırmayı başardığı müddetçe pozisyonlarını koruyabilirler. Böylelikle gizli çıkarların açık hale gelmesi ihtimali de düşecektir.

Sala'nın iktisadi sistemde toprak dağıtımı üzerine yaptığı bu tespit Marksist teorinin sınıf oluşumu düşüncesine aykırı durmaktadır (Sala, 2009: 24). Bugünün seçkininden bahsederken de aynı durumun farklı bir şekilde tezahür ettiğini söyleyebiliriz. Osmanlı'nın yönettiği milletleri belirli bir görüş ve hayat tarzında homojenize etmediği gerçeğini göz önünde bulundurursak iktisadi biçimde toprak dağıtımının yeni sınıfları ve hatta toplumla devlet arasındaki yeni kurumları oluşturmasını anlamak güç değildir. Bu konuda tarikatlar, cemaatler, esnaf toplulukları, tımar memurları gibi örnekler çoğaltılabilir. Devletin, toplum üzerinde bu şekilde yeni sınıflar oluşturması durumunu toplumun mühendislikle biçimlendirilmediği gerçeğiyle ele alırsak, günümüzde modern devletin tek tip vatandaş üretme özelliği üzerinden oluşan yeni sınıfların aslında dolaylı yoldan gene devlet etkisiyle oluştuğunu gözlemleyebiliriz. Her ne kadar toplumsal anlamda yeni sınıf biçimleri iktisadi sebeplerden oluşuyor olsa da kendine has asabiyet üretmek zorunda kalan siyasal hareketler modern devletin etkisinden sıyrılmak adına yeni sınıf yapıları üretmeye yönelmiştir. Bu konuya ve meşrulaştırıcı güç kavramına seçkinlerin özellikleri bölümünden sonra tekrar değineceğiz.

Yöneten sınıfın bazı örneklerinde ırktan gelen bazı nitelikleri sayesinde yönetici oldukları çıkarımına tanık olunmaktadır. Mosca'nın yönetici elitlerin doğaüstü güçleri olduğuna inanmaları ve hatta bazı bilim adamlarına bunun desteklenmesi adına ürünler vermelerini istediklerini söyleyen Arslan, Gobineau'nun seçkinlerle ilgili eserinde bunun için ayrı bir bölüm olduğunu belirtir (Arslan, 2010: 86). Bu durum İbn Haldun'un bahsettiği, zamanla asabiyet oluşturup yönetime geçen ve fakat toplum nezdinde saygın bir soya sahip olmadığı için kendi adına soy ağaçları yazdıran liderlerin durumuna benzemektedir. Demek ki Avrupalı seçkinler için ırkın doğaüstülüğü önemliyken ortaçağ Arap devletlerinde soyluluk bir üstünlük alameti idi.

Bu durum seçkinlerin dolaşıma gireceklerini ve eski güçlerini kaybedeceklerini anladıklarında mevcut egemen görüşe uygun bir şekilde varlık sebeplerinin geçerliliğini aramaları olarak görülmelidir. O dönem ırkların bir takım özellikleri üzerinden ön plana çıkarıldığı bir dönemdi. Bu yarışın sükse yaptığını gören eski seçkin, mevcut durumun geçerliliğine uygun bir şekilde varlığını diğer güç yarışındaki seçkinler kadar geçerli kılacak sebepleri güncel tartışmalar üzerinden

aramıştır. Bu durum Pareto'nun yeni seçkinin disiplinliliği ve kurallara riayet edişi görüşüyle örtüşmektedir. Eski seçkinin bu beyhude çabası gerçekten kuralları eğip bükme kabiliyeti olarak okunabilir.

Günümüzün küresel etkileşimindeki siyasal düzlemde bir takım eski seçkinlerin güncel ve küresel söylemlere tutunarak siyasi akım veya partilerinin sürdürülebilirliğini sağlamak adına seçmen kitlesini konsolide etmenin ve mevcut duruma alıştırabilirse yeni bir mecra üzerinden varlığını koruyabilmenin yollarını aradığı öznel bir fenomen olarak gözlemlenebilir. Buradaki tutarsızlık dolaşıma giren seçkinin geçmişiyle çatışmaksızın bunu yapmasıdır. Örneğin mücadele ettiği yeni seçkinin batılı yabancı devletlere hizmet ettiğini söylüyorken kendi tabanını uzunca bir müddet ulusal söylemlerle sabitlemeye çalışmış olmasına rağmen yeni seçkinin batılı yabancı devletlerle çekişmesi veya ters düşmesi durumunda onu bu yaptığıyla suçlaması ele alınabilir. Türkiye gibi seçmen kitlesi hareketleri ve seçkin devşirme yöntemleri tamamen şahsına münhasır olan ülkelerde bu tip tartışmalar gayet olağandır. Hiçbir çelişme olmaksızın bir lidere İsrail ajanı yakıştırması yapılıp aynı liderin İsrail'le ilişkileri bozmasından da şikâyetçi olunabilir.

Diğer kısma geçmeden önce meşrulaştırıcı güç kavramına geri dönmek istiyoruz. Seçkin yönetimde mutlak güç sahibi olmak isterse meşrulaştırıcı güçten çok daha fazlasına ihtiyaç duyar. Daha önce değindiğimiz gibi toplumsal taban üretmenin ötesinde, henüz başlangıç aşamasında siyasi mekanizmaları kontrol altına alması için siyasi alana tesir edebilecek kurumların seçkinlerini kendi uhdesi altında birleştirmelidir. Genel olarak her seçkin kendi başladığı noktadan hareketle benzeri seçkinleri kontrol etmeye yönelecektir. Örneğin askeri vasıfları ile siyasi güce ulaşan bir kimse gene kendi yerine geçebilecek seçkinin bu kaynaktan neşet edeceğini az çok kestirecektir. Mustafa Kemal'in, ikinci meclis ile oluşturduğu kavramda, askerlikle mebusluğun bir arada gitmeyeceğini söylemesi aslında kendisine muhalif olabilecek isimleri askeri güçten uzaklaştırmak içindir (Sala, 2009: 72-73). Eğer böyle bir şey yapmasa idi muhtemelen siyasi alana tesir edebilecek gücün kullanılmasında çaresiz kalabilirdi. Güç eliyle oluşan sınıfın toplumsal destekten yoksunluğu hiçbir zaman toplum nezdinde kabul görmeyecekleri şeklinde okunmamalıdır.

2.3. SEÇKİNLERİN YÜKSELİŞİ VE SEÇKİN DEVŞİRME

2.3.1. Seçkinlerin Yükselişi ve Dolaşımı

Pareto, yeni seçkinin Avrupa'da yükselişiyle alakalı yeni üretim araçlarının doğurduğu üretim ilişkileri üzerine eğilmiş ve döneminde cereyan eden bu değişimin seçkinin yükselişinde oynadığı rolü açıklamaya yönelmiştir (Pareto, 2013: 78-79). En başta belirtmek gerekir ki seçkin kuramı var olan bir çok fenomen içinde bir takım olguları açıklama konusunda verimli olsa da tam anlamıyla bilimsel bir ölçüt ortaya koymamaktadır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse toplumsal değişim aşamalarında basit ve basit olduğu nispette açıklayıcı bir matematik formülü üretmemektedir. Fakat bu denli net çizgiler çizmemesine rağmen birçok olguyu açıklamaya ve anlamaya yardımcı olmaktadır.

Başlangıçta şu açıklamayı yapmayı uygun buluyoruz. Seçkin ne kadar dolaşıma girerse girsin üst sınıfın mevcudiyeti değişmez. Seçkin dolaşımı devrimsel bir biçimde cereyan etse dahi söz konusu olan her zaman güce ulaşımda etkin bir sınıfın varlığıdır. Bu yönetici sınıfın bireyleri için değişim söz konusu olabilir fakat varlığında ve toplumun diğer sınıfları ile ilişkisinde bir değişim söz konusu değildir (Mills, 1974: 74).

Demokratik sisteme geçilmesiyle birlikte eski seçkinin ortadan kalktığını düşünmek yersizdir. Fransız devrimi sonrası Avrupa'da ve Amerikan devrimi sonrası Amerika'da ortaya çıkan ilk partiler nüfuz sahibi, varlıklı kimselerin partileri idiler (Bottomore, 2017: 62). Günümüz siyasal hayatına yaklaştıkça sol hareketlerin de etkisiyle siyasal parti yapıları dönüşüm geçirdi. Bu dönüşüm sonucunda eski seçkin dolaşıma girse dahi siyasetten uzakta kalmamıştır. Hatta iktisadi seçkinler tam olarak perde arkasından olmasa da siyasi partileri eski seçkinler gibi varlıklarıyla finanse ederek yönlendirmişlerdir. Siyaset için siyasilerin değil maddi gücün olanların mesleğidir gibi bir çıkarım yapmak gayesinde değiliz. Mevzubahis durum seçkin dolaşımı için güzel bir örnektir. Bugün çok az insan oy verdiği partilerin kökeni, serüveni, etkilendiği durumdan bihaberdir. Öte yandan mevcut siyasal düzlemin de kendine has bir serüveni vardır. Bu sebeple siyaset yolu seçkin müstesna, her zaman toplumun göremeyeceği kadar karanlıktır. Siyasi partilerdeki aile bağları söylemde demokrasi vurgusunun dışına çıksa da bir şekilde gündem dışı kalmayı başarmaktadır.

Bir şehrin siyasi veya ekonomik seçkini yahut bu seçkinlerle ilişkili kimseler siyasi partilerde veya siyasi kadrolarda rol almayı nasıl başarıyorsa bir benzer durum şirket yöneticileri için de geçerlidir. Mills Amerika özelinde bu tespiti yapıyorken biz bu durumun akla yatkınlığı açısından genel geçer bir durum olduğu kanaatindeyiz. Nasıl ki siyaset mesleğini seçmiş kişilerin ailesi bu tecrübeyi ve çevreyi miras alıyorsa üst düzey şirketlerin üst yönetici kadroları da aileleri vasıtasıyla bu sınıfa dâhil olmuş kimselerden bu sınıfın gelenek ve göreneklerine uygun ve hâkim olarak yetiştiklerinden mevzubahis kadrolarda daha rahat yer bulabilmektedir. Şirket yöneticilerinin ekseriyeti uzun gayretler sonucu yoksul imkânlardan sıyrılarak değil hâlihazırda bulundukları sınıfın imkânlarından istifade ederek şirketlerdeki pozisyonlarına erişmektedir (Mills, 1974: 173-178). Bu kimselerin zembille üst kademelere indiği söylenemez. Hatta birçoğunun alt kademe ofis işlerinden ve hatta beden işçiliğinden geçtiğini görmek mümkündür. Fakat buradan murat edilen şey şudur; iyi eğitim almış ve seçkin bir aileden gelen müstakbel yöneticinin bu alt kademelerden geçip iş hayatının incelik ve zorluklarını tecrübe etmesi bir ticaret geleneğine dayanmaktadır (Mills, 1974: 180). Böylelikle hızla yükselmeden önce kısa bir süre bu mevkilerde kalır fakat asla o mevkidekilerin rekabet edeceği bir eşitlik söz konusu değildir. Bu ve benzeri geleneklere Türkiye'de de aşina olduğumuz pekâlâ söylenebilir.

Seçkinlerin tarihsel dolaşımını ele alırken Arslan, geleneksel ve modern seçkin olarak ayrım yapmaktadır (Arslan, 2010: 6). Bu ayrımı, soyla geçen yöneticilik ile yetenek veya öne çıkma ile oluşan yönetici olma hakkı olarak yapar. Bu şekilde işlevsel olarak ayrım yapılmasında bir beis yoktur. Fakat bunun ötesinde modern seçkin içinde de geleneksel tepkiler veren seçkinlerin varlığından söz edilebilir ve tam tersi de gözlemlenebilir. Her iki seçkin tipi de mücadele etme yolunda hareket ediyorken farklı noktalarda benzerlikler gösterebilirler. Bu ayrım ile seçkinlerin dolaşımı kadar seçkin devşirme yollarına da tesir eder. Bunu ele almadan önce bir diğer ayrıma değinmek istiyoruz.

Pareto dini duyguların, belirli bir din ile biçimlendirilmese dahi hangi şekle girdiği ile ilgilenmektedir (Pareto, 2013: 31). Bu sebeple eski seçkinin düşüşü sürecinde dini krizlerin yükseldiğini iddia ederken kast ettiği dini duyguların girdiği biçimdir (Pareto, 2013: 40). Pareto'ya göre bu kriz aşina olunan dinler üzerinden değil, dini duyguları tatmin eden biçimler üzerinden anlaşılmalıdır. Yani dini

duygular farklı bir biçimde hayat bulmakta ve bu aldığı biçimle gözlemlenmelidir. Dini biçime göre seçkinler ayrışmaya başlar. Pareto'nun, sosyalist partiden, eğer bir duello teklifi alırsa bundan kaçmayacağını söyleyen ve bu görüşünde kardeşine katıldığını beyan eden iki kardeşin kovulması örneğini ele alabiliriz. Sosyalist parti, taraftarlarını bu eski adetten men etmişken bir anlaşmazlık sonucu oluşan meydan okumayı geri çevirmeyeceğini söyleyen birinin kovulmasını engizisyonla kıyaslayan Pareto, kendi ifadesi ile parti ilmihaline eklenen şeylerin bir sınırı olmazsa ileride partilerin mezhep veya tarikat türevi olacağını söylemektedir (Pareto, 2013: 46-47). Pareto, yaşadığı dönemde bu ve benzeri olayların çokça cereyan etmiş olmasını bir dini kriz dönemi olduğuna bağlamaktadır.

Seçkinin dolaşıma girmesi ile birlikte gücü eline alması ve iktidarı biçimlendirmesi durumu başlar. Artık kendisi de eski seçkinin bulunduğu dönüşüme uğrama mecburiyetindedir. Bu döngüsellik aşırı bir ifade olarak görülmeden anlaşılmalıdır. Turhan bu dönüşüm için şu ifadeyi kullanmaktadır; "İster vesayetçi tek parti sistemi isterse devrimci tek parti sistemi olsun devrimi gerçekleştiren elitler endüstrileşmenin gelişmesiyle birlikte yerlerini bürokrat ve teknokratlardan oluşan bir yeni elite bırakmak zorunda kalırlar" (Turhan, 1991: 67). Bu dolaşımın tek bir yüzünü temsil etse dahi önemli bir tespittir. Seçkinlerin dolaşımı veya yeni pozisyonlara geçmeleri durumlarında dikkat edilmesi gereken pek çok husus vardır. Bu etkenler mündemiç olarak çalışmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse ekonomik güce sahip olan müstakbel bir seçkin aynı oranda siyasi güce erişmediği müddetçe dolaşıma giremez. Örneğin; 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Almanya'da gelişen işçi haklarında etkili olan isimler genişleyen işçi sınıfı adına belirli bir politika ürettikleri için ülkede ilerleyen dönemde siyasal etkinliklerini artırabilmişlerdir (Arslan, 2010: 52-54). Bu durum onları yeni seçkin yapmasa dahi bireylerin bu akıma katılımını sağlamakta yüklendikleri rol önem arz etmektedir. Çünkü tarihin bir kırılma anın da üstlenilen rol bu an için geleceğe yönelik ciddi bir asabiyet üretebilir. Fikri ortaya atan kimse çağdaşı isimlerce desteklenmemiş olsa da ileride yeni kuşakları etkileme şansına sahip olabilir. Burada yukarıda Turhan'ın ifade ettiği şekilde dolaşıma girip girmemesi üzerinden değil güçlü bir asabiyetle seçkin durumuna yükselmesi dikkate alınmalıdır.

Bu duruma binaen seçimler tek başlarına seçkinlerin yükseliş ve düşüşlerini veya belirli seçkin grupların dolaşıma girmesini açıklamaya yetmeyecektir (Turhan,

1991: 51). Seçkinler bu gibi değişkenlerden ziyade çok daha güçlü yaptırımları olan toplumsal patlamalar veya güçlerin tesiriyle köklü değişimler yaşarlar. Seçkinlerin toplum üzerinde, onların düşünce dünyasını değiştirecek ve etkileyecek bir güce sahip olduğunu düşünürsek dönüşümün sadece siyasal ve bürokratik katmalarda etkili olmadığını görürüz. Seçkinler kurdukları düzende toplum içerisinde çok katmanlı bir yapı inşa ederek var olurlar (Turhan, 1991: 146). Bu nedenle seçim sonuçları büyük kırılmaları değil fasılaları nitelemektedir.

Dönemin şartlarına göre güç veya saygınlık kaybına uğrama ihtimali olan seçkinin dolaşıma girme durumu ortaya çıkacağı aşikârdır. Burada eğitim üzerinden seçkin dolaşımını kısıtlayan bir yöntemden bahsetmek istiyoruz. Seçkinin bu durumdan sakınmak adına yapacağı hamleleri sıralamak yerine Amerika'da vuku bulan bir yöntemi ele almaktan yanayız. Mills'in aktardığı durumda, seçkinler çocuklarını nam kazanmış okullara göndermek yoluyla eğitim almalarını sağlamaktadır. Fakat bu okullar talim ve terbiye usulünde seçici olduğu kadar öğrenci seçiminde de seçicidir. Bilhassa erkek çocuklarının eğitimi devam ederken yüksek eğitimleri öncesinde tanışmakta ve öğrenci kulüpleri vasıtasıyla bir sosyeteyi paylaşmaktadırlar. Bu gençler lisans eğitimi alıyorken bulundukları üniversitelere dışardan gelen öğrenciler olsa dahi daha önce tanışmış olma ve belirli bir sosyal çevreden geldikleri için üniversitede de kendilerinin öncüllerinin kurdukları kulüplere üye olmaktadırlar. Yani bir sosyal çevreyi, sosyeteyi paylaşmak suretiyle bir nevi kapalı devre olan bir ağa sahip olmaktalar. Mills, diğer öğrencilerin her ne kadar aynı üniversitede okusalar dahi bu sosyal kulüplere giremedikleri için kastedilen ayrıcalığı yakalayamadıklarından bahsetmektedir (Mills, 1974: 85-93). Bu durumda tarihin başlangıcından beri en mühim ayrıcalıklardan biri olan eğitimi en iyi ellerden almayı başaran bu seçkin çocukları hayata atılıyorken hem özgüvenle hem de üstün bir sosyal tabakada yer bulmakla öne geçmiş bulunmaktadır.

Buna benzer bir durum Türkiye için de geçerlidir. Tanzimat döneminden başlayarak günümüze değin birçok lise ve üniversite Türkiye'nin belli başlı kurumlarının yönetici seçkini olacak mezunlar vermiş ve vermekte, pek çok defa bu durum halk ağzında veya hatıratlarda tekrarlanan cümlelerle varlığından bir hayalet gibi söz ettirmektedir (Szyliowicz, 1995: 7-8). Belirli eğitim kurumlarından mezun olmak geleceğin devşirilecek seçkini olmayı sağlayan ana etmenlerden biri gibi gözükmektedir. Bu durum seçkinlerin pozisyonlarını korumak adına buldukları bir

yöntem olarak ele alınabilir. Hem çocukları bu imtiyazla daha üst bir seçkin konuma geçme şansına erişebilme ihtimaline kapı aralayabilir hem de avantajlı duruma geçmek suretiyle yeni seçkine karşı dolaşıma mecbur kalmaktan kurtulabilir. Bu kişilerin aldığı eğitim ve çevre vasıtasıyla iktisadi veya siyasi bir seçkin olma konusunda hiçbir sorun yaşamayacağını söylemek elbette güçtür fakat istekli olursa önündeki engelleri aşma konusunda sıradan ve fakat kabiliyetli bireye karşı yarışta önde başlayacağını söylemek zor değildir.

2.3.2. Seçkinin Devşirilmesi

Meclisin oluşmasında rol oynayan partiler, belirli görüşlere sahip insanlardan ve potansiyel seçkinlerden oluşmaktadır. Bu potansiyel seçkinler, meclise girmek suretiyle siyasal zeminde daha fazla iktidar elde ederek, her biri farklı görüşleri doğrultusunda devleti ve toplumu dönüştürme imkânına erişir. Asabiyetleri doğrultusunda örgütlenme, organizasyonlar kurma, kurumsallaşma ve bunları kurumsallaştırma eğilimi gösterirler. Böyle bir kitlenin inşası elbette bu güce erişmekle düşünülen bir şey olamaz. Yani seçkin, potansiyelini güce dönüştürmesiyle birlikte yapmayı planlaya geldiği işleri kendi düşündüğü nispette uygulamaya koyulur. Seçkinin, potansiyel durumdayken planlama yapmakla uğraştığı dönemde, bunu kimlerle ve nasıl bir ağ üzerinden yaptığını yöresellik üzerinden ele alınması önemli bir husustur.

Seçkin potansiyel haldeyken dönüştürmek istediği konularda istişare ettiği ve bunun nasıllığını tartıştığı, planlamasını yaptığı bir klik oluşturabilir. Pek çok parti ve siyasal hareket için kurucu üyeler bu rolü üstlenebilirler. Zamanla bu hareketler dağılsa veya ayrılıklar yaşasa bile genel olarak hareket noktasının da bu başlangıçtaki uzlaşmalar ve planlamalar olduğu söylenebilir. İşte bu noktada potansiyel seçkinin üreteceği asabiyet ve bunun siyasal düzlemde tartışmaya sunulması için yapılan planlamalar ne kadar kadroda olursa olsun o kadar yöresellikten uzaklaşır. Parti yöresel adaylar yerine kendi asabiyetinin içinde ve üretiminde yer alan adaylar tercih edecek ve bu durum eğer bir denk gelme yoksa kuvvetle muhtemel belirli bir kliğin seçilebilmesi için, çok oy alınan yerlere konulan adayın seçilmesini kesinleştirecek seçmen bölgelerine göre yerleştirilecektir. Bu da doğal olarak adayların yöreselliğini azaltacaktır.

Burada yöresellik konusundan uzaklaşmadan dolaşım ile alakalı şu noktanın eklenmesi yerinde olacaktır. Seçkin kontrol edemediği politikleşmiş durumlar için tepkisel bir pozisyon alabilir (Bottomore, 2017: 30-31). Hâli hazırda mevcut siyasi parti geleneği içinden gelmeyen, belirli bir siyasi yapıda seyretmeyen siyasal eylemlerin seçkinin gücünü ve süregelen siyasi pazarlıklarını etkilemesi durumuna binaen seçkin bu tip eylemlere ve hareketlere engel olmakta beis görmez. Bu durum demokratik ülkelerde de görülebilir. Seçkin, iktidarı için gerekli gördüğü, vaat ettiği bir hakkı seçmeni için pazarlık ediyorken diğer seçkinlerle bir denklem kurar. Fakat kontrolsüz halk hareketleri ne seçkin devşirmesine ne de bu hareketin sonucunda doğacak kazanımlar vasıtasıyla siyasi avantaj elde etmesine izin verir.

Yöresellik kavramının tezimiz açısından şöyle bir önemi olduğundan söz edebiliriz. Seçkinler kendi görüşlerini oluşturuyorken belirli bir bilgi birikimi veya yaşam tarzında uyum gösteren insanlarla hareket edeceklerdir. Zaten doğal ortamda oluşması muhtemel olan bu durumda seçkin kendi çevresinde daralmış bir yakın çevrede görüşlerini geliştirirse hem yeni seçkinler devşirmekte zorlanacak hem de görüşlerinin geniş tabanlara yayılmasında zorluk çekecektir.

Yeni seçkin devşirilmesi hususunda şu farkı belirtmek gerekir. Siyasi partiler şirketler gibi merkezi kararları uygulayan profesyonellerce yönetildiğinde iyi sonuçlar veren toplumsal kurumlar değildirler. Çünkü insanlar kendilerine benzeyen ve bir şekilde bağ kurabildikleri insanlar tarafından yönetilmeye eğilimlidir. Bu durum bir uç örnek olarak batı sömürgelerinde, kendi milletinden birilerince yönetilmeye mahkûm edilmiş milletlerin ahvalinde gözlemlenebilir. Kaldı ki seçme hakkı verilen toplumlarda insanlar uyumlu gördüklerine daha yakın olacaklardır.

Eğer seçkin ürettiği üst ortak prensip ile toplumun farklı coğrafyalara dağılmış ve birbiri ile ilişkili olsa dahi bir düzeyde ayrılmış kültürlerinden olan insanlara ulaşamıyorsa yöresellikten uzaklaşacaktır. Bu uzaklaşma iktidar elindeyken devletin azalarını yönetmesine mani olmayabilir. Yakın ve kapalı çevresinden devşireceği ve uyumlu olacağı seçkinler çalışmalarını yürütmesinde bürokratik ve siyasi kadrolarını doldurabilir. Fakat bu durum doğal olarak seçmen kitleleri ile bir kopukluk doğuracaktır. Sonucunda seçkin iktidarda kalmayı başarmasını sağlayacak bir imkân bulsa dahi seçmenleri, partinin seçtiği ve hiç tanımadığı adaylara oy verecektir. Doğrusu burada bu durumun demokratik olup olmadığını

tartışmamaktayız. Seçmen ve aday hareketliliğinde seçkinin tabanıyla kurduğu ilişkide yöresellik daha fazla ulaşımı sağlamakta ve seçkinin asabiyetinin geniş kitlelere ne kadar sirayet ettiğini gösteren bir ölçüt haline gelmektedir.

Devşirilecek seçkin için tek kanal siyasi partilerin il merkezleri ve şubeleri değildir. Bazı sivil toplum kuruluşları, ekonomik birlikler, kulüpler, gazeteler, küçük memurlar, işadamlarının çevresindeki icraat adamlarının da seçkin devşirilebilecekler yerler ve kimseler listesinde olduğu söylenebilir. Mills, her ne kadar bu kesimi seçkinler için iş bitirici kimseler olarak nitelendirse ve yukarıda söylediğimiz gibi bir tespitte bulunmasa da seçkinlere yakınlıkları vasıtasıyla fark edilmeye yakındırlar (Mills, 1974: 52).

Askeri seçkinin devşirilmesi ise kendine has saikleri olan bir konudur. Subay sınıfının özenle seçildiği ve asker ile arasında tabaka farkının olduğunu söyleyen Mills, bu sayede hâlihazırdaki seçkinlerle uyumlu olan sınıflardan askeri seçkinin hususiyetle seçildiğini kaydetmektedir (Mills, 1974: 240). Türkiye'deki askeri seçkinin konumunu oldukça iyi açıklayan bu tespitin seçkinin devşirilmesinde eğitimin rolü üzerinde durmaması hasebiyle eksiktir. Türkiye'de askeri eğitim kurumlarının aslında bir siyasi endoktrinasyon gücüne sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Sonuca bakarak yapılan bir yorum olsa da askeri seçkinin kendini sivil olandan, siyasi alana balans ayarı çekebileceğini düşünecek, toplumsal meselelerin bağlayıcılığı ve kaidelerinin fevkinde olduğuna inanacak kadar üstün gördüğünü söylemek mümkündür. Bu yorumun sonuca bakılarak yapılmasının sebebi eğitim süreçleri üzerine derinlemesine bilgi sahibi olmamamızdan kaynaklanmaktadır. Yoksa güç sahibi kimselerin kendini toplumdan üstün görmesi alelade bir durumdur. Bu durumun belirleyici özelliklerine dair bilgiye sahip olmadığımız için söylediklerimiz yorum seviyesinde kalmaktadır.

Seçkinlerin durumu başlığında daha geniş bir şekilde değineceğimiz iktisadi seçkinlerin, şirketleri için seçtikleri üst düzey yöneticilerin durumu seçkin devşirilmesi meselesinde ayırt edici bir açıklama sunmaktadır. Mills, iktisadi seçkinin şirketine yönetici yaptığı kimselerde aradığı ana özelliğin yetenekten ziyade, getirileceği pozisyonun karar alma süreçlerini yürütebilme yetisi olduğunu söylemektedir (Mills, 1974: 193). Karar verme merciinde olan seçkin, kendi klasmanında birini arıyorken üst düzey kabiliyetlerden ziyade kendine benzerlik,

uygunluk ve uyumluluk aramaktadır diyebiliriz. Siyasi seçkinin seçkin devşirmesi için geçerli olan asabiyet, hitabet, insan ilişkileri ve daha birçok benzeri unsur iktisadi seçkin için geçerli olmayabilmektedir.

Bu noktada şu çıkarımı yapmak yerinde olacaktır; siyasi seçkin için aranılan özelliklerde bireysel yetenek iktisadi seçkine nispeten daha ağır basmaktadır. Çünkü iktisadi seçkin parasal gücü devam ettirebilmek için kendi kurmaylarını seçerken güç hâlâ ondadır. Kurmaylar, kaba tabiriyle bu parasal ilişkinin devam etmesini sağlamakla yükümlüdür, siyasi seçkinde ise güç uygunluğun arandığı durumlar olmakla beraber, yetenekle pekişecek türdendir. Hitabeti kuvvetli bir siyasi seçkin siyaset mesleğinde daha hızlı tırmanabileceği gibi bu satıhta kendine has bir yer de edinebilir. Fakat iktisadi seçkinin kurmayı hususi bir sermayesi yoksa -ki o şekilde bile çok zordur- içinde çalıştığı şirketten müstakil bir rol bulamaz, zamanla şirketin kimliğini üzerine deruhte edemez ve sonunda bir şekilde o şirketten daha büyüğüne sahip olamaz.

Bu durumun istisnası askeri amaçlara hizmet eden sanayi devleridir. Bunlar genel olarak üst rütbeli askerleri yönetim kurulu başkanı yahut benzeri bir üst yönetici olarak işe almaktadır (Mills, 1974: 293-294). Bu kimseler ticari kabiliyetlerinden değil askeriye içinde hâlihazırda mevcut bağlantıları ve iş bağlama yordamını bilmelerinden tercih edilmektedir. Askeri seçkin bir çeşit iktisadi seçkine dönüşüyorken gene uyumluluk göstermesi hasebiyle tercih ediliyorken bir yetenek sebebiyle yükselmemektedir.

Seçkinin kendi görüşünü farklı kültürlerden gelen insanlara aşılayabilmesi için daha fazla çalışması gerektiği aşikârdır. Bu siyasi disiplin, hem daha fazla teşkilatlanma hem de daha geniş kitlelere hitap eden bir asabiyet inşa etmeyi gerektirir.

Türkiye gibi modernleşmenin farklı algılandığı, belli coğrafyalarda farklı kültürlerin kısmi olarak etkileşimde olsa dahi bir takım konularda kesin çizgilerle ayrıldığı ve geniş kitleleri birleştirecek düsturların gene büyük ayrımlara yol açtığı ülkelerde bunu başarmak oldukça zordur. Hem tarihsel hem de tarihi figürler kapsamında çok köklü ayrışmaların olduğu Türkiye'de geniş kitlelere hitap edecek bir üst ortak prensip altında siyasi örgütlenme sağlamak oldukça güçtür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin inkılâplar döneminde yöresellikten uzaklaşmışken zamanla yöreselliğin arttığını görmemiz bu şekilde açıklanabilir. Mustafa Kemal'in devrimler yapma isteği, bu yönde çalışacak bir meclis inşa etmesini zorunlu kılmış ve bu sebeple yöresellikten uzak kalmıştır denebilir. Zamanla üretilen asabiyet toplum tarafından kabul görmüş olacak ki CHP'nin dönüştürücü parti olma rolü azaldıkça yöreselliği de artmıştır (Turhan, 1991: 204). Burada CHP'nin tek parti olma durumu da gözden kaçırılmamalı, Turhan'ın yorumu da öznel bir yorum olarak değerlendirilmelidir. Daha sonraki dönemlerde halkevleri vasıtasıyla CHP, asabiyetinin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaya çalışması da bu yönde bir adım olarak görülmelidir.

Asabiyet üretmek suretiyle siyasete dâhil olan seçkin, dönüştürücülüğü nispetince yöresellikten uzaklaşabilir. Eğer bu seçkin hem yöreselliği yüksek ve hem de asabiyeti kuvvetli ise dönüştürücü gücü de o derecede yüksek olabilir. Çünkü bu seçkin, yöresel ölçekte yaygın bir görüşe sahip olmalıdır ki her bölgeden adaylar gösterebilmeyi başarabilsin. Bu durumda kendi görüşüne yakın yöresel adaylara sahip olduğu için fikrinin bu bölgelere ulaşması için planlamalar yapması noktasında, görece yöreselliği zayıf seçkine göre avantajlıdır. Seçkinin birbirinden ayrı kitlelerce sahiplenmiş bir asabiyete ulaşması kalıcı ve yeni kuşaklara aktarılabilir bir siyasi güç elde etmesinde etkin rol oynayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇKİNLER VE ASABİYET İLİŞKİSİ

3.1. SEÇKİNİN ASABİYETİ

Tezin bu bölümünde seçkinler ve asabiyet kuramı hakkında getirdiğimiz yorumların bir bileşimi olarak daha geniş anlamlı bir resim çizmeyi deneyeceğiz. Seçkinlerin toplumsal dönüşümdeki rolü üzerine Sala'nın şu cümlesi ile başlamak yerinde olacaktır; "aydınlar toplumsal dönüşümlere öncülük etmişler ve deyim yerindeyse toplumu yeniden tasarlama girişimlerinde bulunmuşlardır" (Sala, 2009: 5). Bu cümle, toplumda öne çıkmış kimselerin ki Sala bunları aydınlar olarak ele almıştır, topluma yeni bir yol açma ve dönüşümde etken bir konuma sahip olma özelliği tanımlar. Seçkin için yapılmış pek çok tanım bu minvalde açıklamalar ihtiva etmektedir. Seçkin, bu dönüşümde yüklediği asabiyet ile topluma bir üst ortak prensip kazandırdığı müddetçe bu rolü üstlenebilir.

Burada dikkate alınması gereken husus bu durumun farklı biçimlerde de ortaya çıkmasıdır. Turhan seçkinler üzerine yaptığı çalışmasında Türkiye'de oluşan yeni seçkinin zamanla bürokratik kanallarla örgütlenmesi ve kendine kapalı bir devre kurgulaması üzerinden şu açıklamayı yapar; "Özellikle bu yeni bürokrasinin aydın kesiti kendini ülkenin sahibi ve kurtarıcısı olarak düşünmeye başladı" (Turhan, 1991: 84). Turhan'ın bu açıklaması dikkate değerdir. Bu yeni seçkin henüz güç ile bir ilişkiye girmeden önce düşünce dünyasında dönüştürücü bir fikre sahip idi. Bizim ayırdımını yapmaya çalıştığımız bir etkileme biçimi de budur. Seçkin, ya toplum içerisinde bulunmak suretiyle asabiyet üretip örgütlenme sağlamak yoluyla koordine edilmiş gruplar ve kurumsallaşmış siyasal yapıların inşa edilmesiyle değişime etki eder ve bu şekilde yeni seçkinlerin üretilmesinde ve yeni siyasi aktörlerin ortaya çıkmasında rol oynayacaktır ya da devlet azaları içerisinde edindiği koşulsuza yakın iktidar ile toplumun değişmesinde öncü olacak, jakoben veya başka bir biçimde toplumun bütün veya bir kısım kurumlarının değiştirilmesiyle seçkin dolaşımına girecek ve bu yapı içerisinde aynı etkiyi doğuracaktır.

Bu etkinin tesiri arttıkça yeni seçkinlerin devşirilmesi ve bu seçkinlerin temsil kabiliyeti artacaktır. Değişim gücü toplum nezdinde toplum içinden çıkma veya tepeden inme, her nasıl olursa olsun ne kadar kabul görürse o denli değişim artacak

ve devletin yönetim düsturunun değişmesine o denli yol açar. Bunun sonucu devrimsel bir dönüşüm de olabilir.

Devrimi, bu kapsamda ikiye ayırmak gerekir. Birincisi iç devrim; değişime direnen bir iç düşman tanımı üzerine gidilmek suretiyle devlet varlığı tanımlanır. Devrimi hazırlayan seçkinler iç düşmanı güç alanının dışına ittikten sonra kapsayıcı toplumsal ve iktisadi reformlar önerirler. Bu tip devrimler genel olarak jakoben olarak tanımlanabilir ve toplumsal tabandan ziyade güç azalarına ulaşma kabiliyeti, olanlar tarafından iktidar sağlayıcı güce ulaşmak suretiyle yapılır.

Siyasetin üretildiği alana etki eden farklı özelliklere sahip birçok paydaşlar sayılabilir. Görece küçük etkiye sahip siyasal aktörleri hesaba katmak yerine temel unsurları ele almanın gerekli olduğunu düşünmekteyiz. Bu hususta Bottomore'nin örgütlü siyasal oluşumlar ve toplumsal hareketler olarak seçtiği çerçevenin içine darbeleri de katmanın gerekli olduğunu düşünmekteyiz (Bottomore, 2017: 51). Bottomore bu grubu içine almamış olsa da onun almama sebepleri farklı olsa da Türkiye'de genel olarak her daim darbe taraftarı bir toplumsal kesim olduğu düşünülürse bunun bir nevi siyasal gelenek olduğu dahi söylenebilir. Siyasal hayatı bir iktidar mücadelesi olarak değerlendirirsek genel kategoride değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Etki ve önem sırasına göre siyasi partiler, darbeler ve toplumsal hareketler Türkiye ölçeğinde değerlendirilebilir.

Yukarıda ifade edildiği üzere söylendiği üzere ikincisi darbeler olup kurumsallaştığı müddetçe siyasi değişim veya daha ileri anlamda devlet varlığının tanımlanmasının önünü kapatabilen dönüştürücü güçtür. İktidardan uzaklaşan muhafazakâr seçkini veya potansiyel seçkini iktidara taşır. Planlama olarak iç devrime nazaran daha zayıf olduğu için kapsayıcı reformlardan ziyade bürokratik kurumlar üzerindeki etkisiyle toplumsal değişimi sağlar.

Bu noktada muhafazakâr olanı tanımlamak gerekir. Bu eski seçkin devrim öncesinden kalan siyasi bakış açısını temsil etmeli ve hatta iç düşman olarak da tanımlanabilmelidir. Burada toplumsal iradeye indirilen genel geçer bütün kısıtlayıcı etkilerin devrim niteliğinde ele alınmasının sebebi, toplumsal olarak oluşan bütün birikimin bir şekilde silinip atılmasının hedeflenmesidir.

Darbe yapma potansiyeline sahip orduları olan ülkelerde yüksek rütbeli askerler iktidar seçkini olarak ele alınma ihtimalini taşımaktadır. Bu potansiyele sahip olmayan askeri merciler, bulundukları pozisyon gereği kısıtlı bir iktidar gücüne sahiptir. Fakat bu iktidar ilişkisi her hangi bir siyasi karara tesir etmediği için bu şahıslar siyasal seçkin olarak ele alınmazlar. Siyasi karara etki edici iktidar tipleri kendi içinde ülkeden ülkeye ve toplumdan topluma değişmektedir. Mevzubahis ele alınan iktidar ilişkisi bir şekilde toplumsal olan politik kurumlara etki ediyorsa bu iktidara sahip kimse siyasal seçkin olarak hesaba katılmalıdır. Ticari ilişkilerini siyasal amaçlarla kullanan bir kimse veya siyasi kararlara tesir etme veya bu gücü ile sendikal kurumlara yaptırım uygulatabilen kimse artık işi ile elde ettiği iktidarla siyasal elit olmaktadır. Görüldüğü üzere siyasal karar alma mekanizmalarına doğrudan etkisi olmadığı halde mevcut iktidarını siyasal alana taşıma eğilimi genel olarak hukuksuzluğun sonucunda doğmaktadır. Bu durum toplumsal veya anayasal sözleşme üzerinde bir anomali olarak değerlendirilmelidir.

Bottomore, Tocqueville'in demokrasi üzerine görüşlerini değerlendirirken bu siyasal biçimin toplumun katılımını ve refahını artıran bir özelliği olduğundan dem vurmaktadır (Bottomore, 2017: 26-27). Biz bu durumu seçkinin yeni seçkinler devşirmesi bağlamında ele almanın mümkün olduğunu düşünmekteyiz. Demokratik toplum siyasi hayatı biçimlendiriyorken katılımı yükselttikçe bireyin siyasi hayata etkisi artacaktır. Bu noktada demokratik toplumla başat yükselen sanayi toplumunun ürettiği yeni aristokrasiyi de göz ardı etmemek gerekir (Bottomore, 2017: 26-27). Görüleceği üzere toplumun iktisadi, ticari, askeri ve benzeri pek çok meselesi belirli bir güce erişenlerce, ortak uzlaşı noktaları belirlenmiş, kamusal işlerin idare edilmesi hususunda fikir birliğine kavuşmuş demokrasileri etkileme imkânı tanıyan güç edinme alanlarına dönüşebilmektedir.

Bu uzlaşı her zaman yüksek duvarlarla çevrelenmiş, erişilmez bir hususi karar alma gücüne erişenler alanı oluşturmayabilir. Hatta bu durum ideolojik bir köken de arz etmeyebilir. Seçkinlerin bir kapalı devre kliğe dönüşmesi illaki siyasi amaçlar veya siyasi bir asabiyet çerçevesinde gelişmeyebilir. Mills'in Amerikan yönetimini tasnif edip açıkladığı siyaseti yönetenler başlıklı bölümde belirleyici olarak iktisadi seçkin ve askeri seçkinin siyasal seçkinle nasıl karıştığını göstermektedir. Öte yandan Amerika özelinde siyasi karar alma mekanizmasında yüksek mevkide olanların çok azının siyasi geçmişi olması ve ekseriyetle benzer eğitim kurumlarından mezun iyi

eğitim almış kimseler oldukları da anlaşılmaktadır (Mills, 1974: 319-322). Burada seçkinlerin asabiyeti tam bir kapitalist gayeyi temsil etmekte, bilhassa iktisadi seçkinin amaçları adeta diğer seçkinlerle örtüşür hâle gelip diğer seçkinlerin konumlarını da zaman zaman işgal etmektedir. Bu asabiyet siyasi bir hedeften ziyade kâr maksimizasyonuna dayanmaktadır.

İktidarı ele geçirmeksizin, yeni görüşler veya ideolojik akımlarla değişim göstermiş toplumlar, içlerinden çıkan itici güce sahip seçkin bireyleri vasıtasıyla siyasal seçkinlerin değişiminde rol oynayabilir. Fakat bu Mosca ve Pareto'nun yetenekli üyeler olarak ele aldığı bu bireyler, siyasal iktidar seçkinleri tarafından yönlendirilir veya kazanılırsa toplumsal değişim ve her ne kadar güçlü olursa olsun, onu besleyen fikri akımın gücü ile ters orantılı olarak, iktidar seçkinlerinin değişimi ertelenir. Bu erteleme, bir ülkü etrafında perçinlenmek suretiyle asabiyet kazanmış toplumların bir sonraki kuşağının veya liderinin güçlenmesine kadar sürebilir. Eğer asabiyet liderin etrafında bütünleşen ve anlam kazanan bir biçimde tezahür ediyorsa fikri temeli zayıftır. İktidar seçkinleri bu yetenekli seçkini kazanarak veya devre dışı bırakarak toplumsal değişimin etkisinden iktidarlarını korumuş olurlar. Asabiyet eğer bir üst ortak prensip olarak toplumun genelinde kurumsallaşan görüşler olarak vücut bulmuşsa ve ürettiği değerlerle iktidar seçkinlerinden en uzak katmanda bile olsa yetenekli üyesini yetiştirebiliyorsa er ya da geç bu değişim iktidar seçkinleri arasında vuku bulacaktır. Darbeler gibi güçlü bürokratik veya güç üzerine inşa edilmiş benzer yapıların siyasi alana tesiri devrim niteliğinde vakaların önlenmesinde kullanılabilmektedir.

Bürokratik seçkinin her açıdan topluma bir asabiyet üreteceği söylenemez. Koçi Bey'den aktaran Sala, tımar sisteminin kanuna aykırı şekilde İstanbul'dan dağıtılması ve bu işin başındaki kimselerin bu kaynakları dost ve akrabalarına dağıtmasının Osmanlı'nın iktisadi yapısının bozulmasına örnek olarak verir (Sala, 2009: 28). Bu durum kanunla sağlanan düzenin yani devletin üst ortak prensip olarak belirlediği asabiyetin bozulması olarak değerlendirilebilir. Görüleceği üzere klasik anlamda tanımlanabilecek bir seçkin, kendinden önce gelen asabiyeti bozma kabiliyetine de sahiptir. Toplumu belirli bir gaye yolunda olmaksızın biçimlendirebilir. Bu tanıma katılmakla birlikte biz seçkin tanımı için şu yorumu getirmekteyiz; seçkin, asabiyet üretebilen kimsedir. Asabiyet üretmeyen bir seçkin ilk dolaşıma giren seçkin olacaktır. Buraya şu notu düşmeyi uygun görüyoruz;

Osmanlı'da ve sonrasında seçkin oluşmasında iktisadi başarı en önemli etken değildir (Karpat, 2009: 30). Seçkin ile toplum arasında ekonomik ilişkiler etkileşimi belirlese de ana etken değildir. Bu sebeple yukarıda örnek asabiyet üretimi ile alakası açısından sınırlıdır.

Seçkin, kendi görüşünü daha geniş bir kitleye ulaşabilmek adına siyasal veya siyaseti dizayn edebilmesini sağlayacak bir güce erişene dek erteleyebilir. Turhan, Kurtuluş Savaşı döneminde siyasal örgütlenme ve silahlı mücadele için kongre ve meclis kurumlarını toplayan Kemalist hareketin, ulusçu liderliğin, askeri niteliğini ve İttihat ve Terakki ile olan bağlantısını gizlediğini, bunu da genel olarak bütün toplumsal katmanlara seslenmek için yaptığını, bu sebeple ayrılığa sebebiyet verecek fikirlerini ertelediği söylemektedir (Turhan, 1991: 107). Bundan dolayı yöresel ölçekli hareketleri birleştirip ulusal ölçekli bir mücadele doğururken daha ziyade sivillerin desteğini sağlayacak bir meclis inşa etmiştir. Yönetici seçkinin güç azalarına erişimiyle kendi asabiyetini yüklemeye başlaması ve bunu geciktirme sebeplerinin de genel olarak politik ileri görüşlülükten kaynaklandığı çıkarımını yapmak mümkündür. Eğer Kurtuluş Savaşı döneminde Kemalist ulusçuluk tartışılmış olsa idi, toplanan meclis ve kongrelerin bu fikirleri adeta bir organ naklinde olduğu gibi reddedeceği söylenebilir. Bu örnek üzerinden hareket edilirse seçkin, kendi fikirlerini hayata geçirmeden önce veya eski seçkinin yerini almak adına hamle yapmadan önce konjonktüre uygun olarak hareket etmeyi tercih etmelidir. Bu şekilde hareket etmeyen seçkinler güce erişmeksizin dayatmayı dener veya kabul görmeyecek, toplumsal destek bulmayacak fikirlerini etrafında güç toplamayacak şekilde ortaya atarlarsa asabiyet üretemeyecekleri gibi aristokrasi mezarlığındaki yerlerini alacaklardır.

Siyasal düzlemde alınan kararların sonuçları doğrultusunda öngörüler üzerine bir çıkar sağlamayı beklemek de pekâlâ mümkündür. Örneğin bir siyasi hareket iktidardaki seçkinin yanlış politikalarına karşı da hamlelerini erteleyebilir ve bu şekilde yanlış hamlelerin bir çığ gibi büyüyüp iktidarı sorgulayan tartışmaların peyda olmasıyla kendine siyasal alanda yer açabilir (Bottomore, 2017: 108). Fakat bu durum fırsat kollayan seçkin grubu için esnek bir asabiyet gerektirecektir. Çünkü tabanı bu kayıtsızlığa karşı tavır takınabilir ve desteklediği hareketi pasif kalmakla suçlayabilir. Aksi şekilde iktidardaki seçkin grubu, karşı çıkılmayan yanlışlarını gölgede bırakacak olası bir siyasi vakayı manipüle ederek gündemi değiştirip kendisi

için sonunu getirecek siyasi tartışmalardan kurtulabilir. Her iki şekilde de az veya çok bir dolaşım olacağı kesindir. Ya iktidar değişecek ya da düştüğü zor durumdan kurtulmak adına kabinesindeki bir grup seçkini günah keçisi ilan edip tasfiye ederek meseleden kurtulmaya çalışacaktır.

Kalıcı bir pozisyon yakalamak ve kendi politik gücünü kazanmak için seçkin, siyasal zemin arayışını sürdürür. Mevcut içerisinde var olamayan yeni seçkin bu sebeple merkez kümeye odaklanmıştır. Belki eski seçkin uzun süre bu merkezde bulunmanın getirdiği rehavetle bu merkezde olmanın önemini yeni seçkin kadar anlayamamakta ya da kaybedecek çok şeyi olduğu için korkaklaşmaktadır. Bu sebeple yeni seçkin, kazanımları adına mücadeleye hazırdır. Bu noktada eski seçkinin yerine geçmek, merkez kümede yer almak isteyen yeni seçkinin ne denli kapsayıcı, kesin olmaktan ziyade bütün toplumsal kurumlar üzerine esnek çözümler ihtiva eden asabiyeti olursa hem bu mücadelesi o denli hedefe yakın hem de sonrasında asabiyetinin kuvveti nispetince kalıcı olmayı başarır.

Modern devletin güçlü kurumlar inşa ederek en büyük istihdam kaynağı olduğu veya en güçlü piyasa düzenleyicisi hâline geldiği dönemde seçkinin sahip olabileceği gücü açıklamak çok zordur. Elbette bu gücün sınırlarını resmeden bir distopya çizmek mümkündür, fakat bu sona getiren sebepleri açıklamak ve peşi sıra dizmek olası değildir. Genel olarak karamsar tablolar elde etmek yerine seçkinin sahip olabileceği gücü tespit etme yolunda gidersek, sıradan insanların yani yönetilenlerin ve hatta seçkinin memuru rolündeki irili ufaklı bürokratların dahi tesir etme kabiliyeti çok zayıftır (Mills, 1974: 8). Bir ihtimal dâhilinde toplumu ile belirli bir üst ortak prensibi paylaşan seçkinler var olduğu müddetçe halka rağmen ve fakat halktan gibi görünerek istediğini yapan seçkinler hayat bulamaz. Asabiyeti ile toplumu buluşturan bir seçkin toplumla arasına bir set çekmemiş olacaktır.

Seçkinin devlet erkine sahip olması açısından tarihsel süreçte, modern öncesinden sonrasına uzanan iktisadi ve siyasal ilişkilerin aktarılmasında devletin gücüyle donanmış seçkinin rolünün değişebileceği söylenebilir. Üretim araçlarının gelişmesi veya savaşlarla el değiştiren ekonomik ve devlet gücünün toplumsalla ilişkisi farklı şekillerde açıklanmıştır (Bottomore, 2017: 82). Burada değinmek istediğimiz nokta seçkinin devlet gücü ile kendine benzer seçkinler devşirebileceği kendi üst söylemini destekleyecek ekonomik güçler doğurabileceğidir. Devletin

tarihin başlangıcından beri piyasaya ve coğrafyaya etki edebilme gücü olduğuna göre seçkinin bu durumu fark edememiş olması düşünülemez. Bir bakıma şöyle diyebiliriz; seçkin güce yakın bürokratları arasında bir denge kurabildiği ve seçmen veya destekleyenlerinin itirazını gark olmayacak şekilde müdahale edebildiği bütün dengeleri kendi ağırlığına doğru bükebilir. Savaşı devletin veya devleti savaşın doğurmasından ziyade üzerinde mücadele edilen bütün alanlar seçkinin kendi faydasına devlet gücünü kullanması biçiminde cereyan edebilir.

Turhan, Türkiye'nin Mustafa Kemal ile köklü bir değişim geçirdiğini belirtirken bütün değişimlerin sıkıntılı ve acılı olacağını kaydetmektedir (Turhan, 1991: 214). Hızlı değişimlerin ise daha sıkıntılı olacağını söylemektedir. Bu noktada Turhan, değişimin rolünü kurtuluş işlevi üzerinden ele alır (Turhan, 1991: 214). Böylelikle Türkiye'deki değişimi olumlamaktadır. Turhan'ın bu yaklaşımı genel ve literatürden bağımsız olarak tezimizi doğrular bir veçheyi görünür kılmaktadır. Ürettiği asabiyet ile dönüştürücü olan elit, bu asabiyeti bir kurtuluş olarak kabul ettirdiği müddetçe asabiyeti güçlenecek ve o şekilde takdim edilecektir. Asabiyetin, doğru ve yanlış üzerinden felsefi olarak tartışılmasından ziyade bu kabul edilişi sağlayabildiği ve toplumun çeşitli katmanlarına bu asabiyeti yükleyebildiği müddetçe varlığını sürdürebilecektir.

Değişimin oluşturduğu sıkıntı ve gerilimleri, toplum nezdinde bir nevi özgürleşme yolunda çekilen acılar olarak kanalize edebilen seçkin, asabiyetinin yayılabileceği alanları buradaki örnek gibi artırabilir. Aksi takdirde kabul görmeyen asabiyetiyle hafızalarda değişim adına büyük acılara sebep olmuş bir aristokrat olarak kalacaktır. Görüldüğü üzere burada seçkinin asabiyetinin doğru veya yanlışlığı, tutarlılığı tartışılmamaktadır. Toplum tarafından kabul görürlüğü ana etkendir. Bu açıdan seçkinin iktidar azaları dışında topluma tesir eden diğer etkenlere de hâkim olması, toplumu bu şekilde de dönüştürmesi önem arz etmektedir.

Bu noktada seçkinin asabiyetini toplumun birçok katmanına yayması konusunu ele almayı gerekli görüyoruz. Asabiyetin yayılması süreci toplumun farklı katmanlarından insanların siyasi zeminde yer bulması olarak görülmemelidir. Çünkü seçkin kendi alanı adına siyasal alanı paylaşmaya yanaşmayabilir. "halkın yeni politikaların yürütülmesine etkin olarak katılacak biçimde mobilize olmaması veya olamaması, askeri elitin profesyonel siyasal kadroların oluşmasını istememesine de

bağlanabilir" (Turhan, 1991: 145) diyen Turhan, aslında siyasi alanı kaplayan seçkin sınıfının sadece siyasi alana yapılacak tesiri engellemesine değil aynı zamanda dolaşıma gireceği kanalları tutabileceğine işaret etmektedir.

Her ne kadar kanalların oluşmasına gerek duyulmayacak kadar güçlü asabiyetlerin oluştuğu da söylenebilirse de bu asabiyetin vasfı seçkinin dağıldığı satha göre değişim gösterir. Bu asabiyet ne kadar güçlü biçimlenirse siyaseti yönetmek de o denli kolaylaşacaktır. 27 Mayıs İhtilali'nin başaktörlerinden, Milli Birlik Komitesi başkanı da olan Gürsel Paşa'nın İsmet İnönü için emirleri peygamber buyruğudur dediğini aktaran Toker'in bu hatırası güçlü asabiyete iyi bir örnektir (Toker, 1967: 13). Her ne kadar bu anı İnönü ve Gürsel'in emir komuta zinciri içinde olup olmadığını ispatlayamayacak nitelikte olsa da asabiyetin farklı güç alanlarına yayılmasına da örnek olmaktadır. Bu durumda seçmen seçimlere katılsa da katılmasa da bir şey değişmeyecek demek çok iddialı durabilir, fakat devlet memurlarının aslında parti memuru olduğu bir siyasi asabiyetin, siyaset zeminini tam anlamıyla tasarlama gücüne sahip olacağını söylemek gayet makuldür. Yukarıda işaret edilen durum ise elbette dünyanın başka bir yerinde olabilir fakat Türkiye'nin 27 Mayıs sonrasına işaret etmediği kesindir.

Tek parti döneminde gücü merkezileştirmiş olan seçkin, dünyanın doludizgin ilerlediği demokrasi serüvenine katılmak adına giriştiği işlerden evvel kendi asabiyetiyle uyumlu bir seçkin zümre üretmiştir. Birbirinden ayrı toplumsal yapıların veya siyasi kurumların en üst noktasında olan bu seçkin grup aslında bu ayrı yapı ve kurumların ayrı olma sebebini anlam olarak ortadan kaldırmıştır. Demokrasinin işlemesi için ayrı olarak konumlandırılan bu yapı ve kurumlar siyasi gaye için birleştirilmiş, siyasi güç için siyasi retorik feda edilmiştir.

Bir benzeri Nâsır dönemi Mısır için söylenebilir. sosyalist projelerle halkına yeni bir asabiyet kazandıran Nâsır için Turhan şöyle söylemektedir; "fakat Nâsır günü birlik politik kararlar verirken kesinlikle işçilere ve köylülere danışmıyordur" (Turhan, 1991: 146). Bu şekilde merkeziyetçi yapıda kendi gücünü sağlamlaştıran seçkinlerin siyasi alternatif oluşmasına karşı takındığı dolaylı veya doğrudan isteksizlikle siyasal alandaki hareketliliği kısıtlamayı başarmaktadır (Turhan, 1991: 145). Bu noktada seçkin asabiyetini topluma yaydığı halde toplumu siyasal alandan itebilmektedir. Seçkinin güce ulaşmak adına takındığı politik söylemler bu sebeple

güce eriştikten sonra çelişkiler gösterebilir. Asabiyetten bağımsız olmamakla birlikte seçkinin devlet kadrolarını tasarlayabilmek için izleyebileceği farklı yollar mevcuttur. Konusunda uzmanlaşmış farklı devlet kurumlarında veya akademi camiasında görev yapmakta olan kimselerin bürokratik kadrolara nakledilmesiyle seçkin, devlet yönetiminde işleri istediği biçimde hızlandıracak vasıflı elemanlar kazanabileceği gibi bunun aksine bürokratik kadrolardan terfi yollarını kapatmak da mümkündür. Devlet memurluklarının kalifiyeli kimselerce talep edilmeyen yerler olarak biçimlendirildiğinde seçkin doğal olarak bu kadrolarda hiç bulunmamış kimselerden yeni seçkinler devşirmenin yollarına gidebilir. Mills, bu durumu Amerikan reel politiğinde bilinçli tercih edilen bir durum olarak nitelemekte, böylece tezin ilerleyen aşamalarında değineceğimiz iktisadi ve askeri seçkinlerin dolaşıma gireceği bir seçkin zümre oluşturma yoluna gidebileceğinden bahsetmektedir (Mills, 1974: 331-332). Bu ve benzeri durumlar diğer devletlerde de pekâlâ görülebilir, siyasi seçkin kendi asabiyetine uygun devlet yönetiminde üst rollerde yer alacak seçkinleri hâli hazırdaki kadrolardan devşiremeyeceğine karar vermişse bu yolları rağbet görmeyen bir hâle sokabilmektedir. Böylece devletin asli karar mekanizmasında devlet görevlileri değil iktidar seçkinleri önemli rol oynayacaktır.

Buraya şu ayrıntıyı eklemeyi gerekli görüyoruz. Partilerin salt fikri temel üzerine oturduğunu veya tamamen asabiyetleri üzere hareket ettiklerini söylemek yanlıştır. Siyasi zemine göre pragmatik tutumlar ve stratejiler ortaya çıkabilmektedir. 27 mayıs sonrası Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendini ortanın soluna konumlandırmış olması hem kendi içinde bir tartışma ve gruplaşma doğururken diğer partileri de etkilemiştir (Güngör, 1992: 68). Öte yandan Ordu ve Cumhuriyet Halk Partisi yakınlaşmasının bir sinerji doğuracağını düşünen bazı siyasiler darbe sonrası seçimin geciktirilmesini istemiş, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu vaziyette seçime girmesinin kendi oyunu böleceği hesabı yapmıştır (Güngör, 1992: 76). Darbe sonrası süreçte eski partiler konumlarını ve iç muhalefetlerini hesaplarken yeni kurulan partiler de siyasi ayaklarını, gelenekçi mi liberal mi solun veya sağın ucunda mı olacaklarını hesaplamakla meşgul idiler. Bu durum salt asabiyetle açıklanamaz. Lakin seçmen tabanının saptanması konusunda asabiyetin rol oynadığını unutmamak gerekir.

Asabiyet üretimi ile ilgili bir diğer husus da topluma veya seçkine tesir edebilecek üretim durumlarıdır. 1932-1935 yılları arasında yayınlanan Kadro

dergisinin yazarları, tek parti döneminde devletin nasıl bir sanayi kalkınmasını takip etmesi gerektiği yönünde tezler ortaya atmaya çalışmışlardır. Bu yaklaşım, içerisinde devlet eliyle endüstrileşmeyi barındırırken dönemin iktisadi yaklaşımlarına alternatif bir öneri gibi anlaşılabilir. Fakat dergiyi yayına hazırlayan yazarlardan dördü komünist hareketlerle ilişkili olması hasebiyle dönemin Cumhuriyet Halk Partisi'nden destek görmemiştir.

Bu örnek şu açıdan önemlidir. Tek parti döneminde ideolojik açıklama ve aşılama barındıran eserlerin sayısındaki azlığı değerlendirirken Kadro dergisiyle yeni bir söylem geliştiren kişiler eğer iktidar ile doğrudan bağlantı kurabilse ve yönetime katılabilse veya yönetimi etkileyebilme gücüne sahip olsa tezimize uygun bir asabiyet üretebilme şansına sahip olacaklardır. Fakat bu duruma özgü olmakla birlikte iktidar seçkini olmadıkları için tesirsiz bir hareket olarak kalmışlardır. Bu dar ölçekte ele alınacak asabiyet devlet eliyle oluşturulacak yatırımların belirlenmesinde rol oynayacağı için belki toplumsal destek ihtiyacı duymamaktadır. Bir başka bakış açısıyla da şöyle söylenebilir; bu ve benzeri görüşler toplum tarafından kabul görür ise siyasal sisteme toplumun katılımı arttıkça bu görüşler de yönetici seçkinler tarafından yürürlüğe girecektir. Fakat dönem tek parti dönemi olduğu için bu örneğin benzersizliğini sağlayan durumlar oluşmaktadır. Yeni bir söylem geliştiren seçkin kimse, elinde bulunan kültürel ve medya azaları ile fikrini yaymaya ve telkin etmeye yaklaşırsa fikirleri kadar kendileri de yargılanmaya açıktır. Kadro dergisini çıkaran simalar dönemleri için yönetici seçkin olabilme olanağını kaçırdıkları gibi destekten yoksun kalmaları sonucunda tezde bahsedilen anlamıyla bir asabiyet üretememiş ve bu anlamda da seçkinleşememişlerdir. Zaman ilerledikçe Türkiye'de Kemalizmi, Sosyalizm veya Komünizm gibi ideolojiler üzerinden yeniden onaran ve ele alan fikirler çoğaldıkça bu atıl seçkinlerin görüşlerine atıfta bulunulmuştur.

Seçkinin kendi görüşlerini topluma yayarak iktidara gelmesi veya hiçbir görüş belirtmeksizin dolaşıma girmesi durumları gibi iktidara geldikten sonra kendi görüşünü farklı yollarla harekete geçirebilir. Bunun ötesinde farklı toplumları da görüşleri doğrultusunda değiştirebilir. Buna örnek olarak Nâsır'ın Mısır ölçeğinden oluşturduğu siyasi hareket verilebilir. Nâsır, toplum tarafından görüşleri bilinmeyen Özgür Subaylar ile iktidar organlarını ele geçirdikten sonra, her ne kadar Mısır ölçeğinde konuşuluyor olsa da modernitenin farklı bir yorumunu uygulamaya başlamış ve ülkesini dönüştürmüştür. Toplum, onun görüşlerinin benimsemiş olacak

ki Nâsırizm bir kavram olarak literatüre girmiş, görüşlerinden etkilenen Mısırlıların olduğunu söylemek pek tabi mümkün olmuştur (Turhan, 1991: 135-136). Tezin işaret ettiği noktalardan biri olarak bu durum, yönetici seçkinin ürettiği asabiyet, toplum tarafından kabul edildiği müddetçe elit varlığını sürdürebilir şeklinde açıklanabilir. Elbette bu küçük örnek, hesaplanması güç, gözden kaçırılabilir detaylar barındırmasına rağmen açıklanmak istenen iddia için iyi bir örnektir.

Nâsır'ın komşu ve diğer devletlerde oluşturduğu etki elbette nesnel bir şekilde tam anlamıyla ispatlanamaz, fakat buradan şu anlam çıkarılmamalıdır; o hâlde Nâsır'ın kabul gören görüşleri seçkin devşirmesini kolaylaştırmış, toplumun her kesiminden siyasal katılım sağlanmıştır (Turhan, 1991: 141-142). Tam anlamıyla bir kabul görüş olmasa dahi seçkin, ürettiği asabiyeti ile hem kendi ile yaşayan nesle hem de gelecek nesillere tesir edebilir fakat seçkinin ülkesi ve toplumu açısından benzersiz özelliklerin varoluşu durumun ele alınışını değiştirmektedir. Mısır örneğinde göze çarpan detay, yönetici seçkinin modernleşme isteği ve aynı zamanda bunun kesinlik ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu sebeple Mısır'ın o dönemde temsilcilerinin genel olarak ve Türkiye'ye nazaran farklı olması ele alınabilir.

Kendi coğrafyasında, kendinden farklı asabiyet sahiplerini ve seçkinlerini etkilemeye bir başka örnek verilebilir. Osmanlı'nın, coğrafyasında etkin olan Anadolu beylikleri ve Bizans tekfurlarıyla kurduğu ilişki büyümesinde etkin bir rol oynamıştır (Sala, 2009: 25). Asabiyetin geniş bir biçimi olarak ele alınması gereken düşünce, Osmanlı'nın döneminde genişlemesinde ve politikalarını etkin bir hâle getirmesinde katkılar sağlamıştır. Bu örnek üzerinden düşünüldüğünde, asabiyetin formu ve genişliği, istenilen siyasi zeminin oluşmasında önemli bir etken olarak değerlendirilebilir. Bu beyler ve tekfurlar yani siyasi güç sahibi yönetici seçkinler, Osmanlı çatısı altında olmakla birlikte belirli bir özerklik tanınarak faydalı birer siyasi ortağa dönüştürülmüş ve devletin ana politikasını yürütmesinde ve güvenliğin sağlanmasında rol üstlendirilmişlerdir. Daha önce sahip oldukları güç asabiyetin tanıdığı özerklikle bütüncül bir işlevselliğe siyasi seçkinleri yönlendirerek etki alanını artırmıştır. O halde doğru bir asabiyet ile farklı kültür ve siyasi altyapılardan olan seçkinler de etki altına alınabilmektedir.

3.2.SEÇKİNLERİN DURUMU

Seçkin asabiyetinde, siyasal figürler için dolaşımı sağlayan etmen olma rolü ön planda iken seçkinin kendi yönettiği siyasal alanın mevcut durumuna da değinmek yerinde olacaktır. Burada bir şeyi nasıl yaptığı kadar neden yaptığıyla ilgili bir takım açıklamalar yapmak niyetindeyiz. Seçkinin siyasal hamle ilişkilerinin kurumlar ve toplumla ilişkisini farklı açılardan değerlendirmek istiyoruz.

Siyasi alanda etkin olan yönetim biçimlerini ele alırken Mosca, Aristo'nun görüşlerine başvurmaktadır. Monarşi, aristokrasi ve demokrasi olarak üçe ayırdığı görüşlerin bozulması durumunda her biri için soysuzlaşmış biçimleri olarak tiranlık, oligarşi ve demagojiyi der (Mosca, 2005: 39). Yönetim biçimleri tanımlandıkları metinlerin ötesinde sonuçlar veya uygulamalar oluşturabilir. Sadece devletler için değil bütün topluluk biçimlerinde örgütlenmiş bir azınlık bulmanın mümkün olduğunu söylenebilir. Bunu öznel bir fenomen olarak ele almak gerektiğini eklemeyi elzem bulmaktayız. Çünkü bu biçimler formal olarak sunulmadıkları için yani hiç kimse amaçları için yazılı kanunların ötesine geçeceğine dair bir beyanda bulunmadığından tartışması tezin kapsamı dışında olacaktır. Burada değinmek istediğimiz husus, hiçbir yönetim biçiminin söylediğini ifade etmediğidir. Bu sebeple toplumsal kurumlar üzerinden seçkinlerin durumunu ele almak istiyoruz.

Bu yeni başlıkta seçkinin dönüştürdüğü ve dönüştürebileceği yeni bir boyut olarak dinden bahsetmek istiyoruz. Dini referansların gücü her ne kadar yeni seçkinin de vakıf olduğu şeyler olsa bile değişimin zorluğu dinin kendi bütünlüğü ile ilgilidir. Burada hangi din olduğu kadar, yani dinin yapısal durumunun etkisi kadar dinin oluşturduğu cemaatleşme biçiminin de etkisi vardır. Söz gelimi din reforma kapalı ve muhafazakâr bir kitle oluşturmuşsa, yeni seçkinin bu dinin din adamları veya dini ritüellerini aşması güç olacaktır. Öte yandan mevzubahis dinin, bir grubunu etki altına alma gibi durumlarda da farklı sonuçlar doğacaktır. Günümüzde birçok dini hareket göz önünde bulundurularak yapılacak tespitler bunu doğrular nitelikte olacaktır.

Bu konuda Turhan'ın "bilinmelidir ki dini yönetim hiyerarşisi çok ağır dönüşmektedir. Ayrıca dini inanca sahip insanlar dini kuralları kısa zaman diliminde terk etmezler ve dini kuralları değiştirmek isteyen kesimleri de dışlarlar" (Turhan, 1991: 85) tespitini değerlendirmek istiyoruz. Bu değerlendirmede bulunmadan önce

şu küçük ayrıntıyı eklemeyi de gerekli görmekteyiz. Günümüze yakın zamanlarda gerçekleşmiş bazı vakaları ele almak bir takım sorunları peşinde getirmektedir. Çünkü bu vakaları ele almak için çok erken olabilir. Tam anlamıyla yerli yerine oturmamış ve etkileri yoğun bir biçimde devam etmekte olan bu vakaları incelerken özenli olmak gerektiğini düşünmekteyiz.

Reforma kapalı bir din üzerinden ele alınacak olursa seçkinin çarpıcı bir biçimde dönüştürücü olması büyük risk arz eder. Öte yandan bu çarpıcılığı kendi cemaati bünyesinde kırabilir, kabullendirebilirse ve dışarıya, yani henüz tam anlamıyla bu dini harekete teslim olmamışlara gizleyebilirse asabiyetini güçlendirmeyi başarabilir. Fakat bu durumda da diğer dini gruplar tarafından dışlanma ve bir çeşit temkinlilikle karşılaşacaktır. Çünkü bu durum her nevi söyleminde çarpıcılığı ve bunun bir şekilde gizlenmesini barındıracağı için gizli ajanda duygusunu hissettirecektir. Dinin kendisi değişmiyor olsa bile o dinin mensuplarına, dine yeni bir yorum getirmediğini düşündürerek cemaatleştirebilen seçkin yukarıda Turhan'dan aktardığımız belli başlı sorunları yaşamasa bile ileride diğer gruplarla gireceği rekabette zorlanacaktır (Turhan, 1991: 85).

Burada cemaatlerin biçimi siyasi partilere benzemektedir. Cemaat mensupları dini bir bütün anlamında bilmedikleri ve algılamadıkları için nasıl bir mantıkla idare edildiklerini anlasalar bile, bu mantığın ilerleyen aşamalarda din ile çelişip çelişmeyeceğini anlayamazlar veya bu mensup esnetilen bir kuralın ne kadar büküldüğüne ya da kırılıp kırılmadığına vakıf olamaz. Benzerlik şuradadır; siyasi partilerin ve mevcut demokratik sistemlerin mevzuatı aynı derece karışıktır ki seçmen yapılan siyasi hamlelerden bihaber, sandığın başına gider ve oyunu kullanır. Parti veya politikalarının gerçekten kendisine mi yoksa parti yönetimine mi ya da bir başka politik bir hamleye mi hizmet ettiğini bilmesinin imkânı yoktur. Bu denli çarpıcı olmasa bile günümüzde siyasi partiler demokrasi dininin cemaatleri gibidir.

Michels'in çalışmalarında parti yapılanmasının karışıklığı ya da parti üyelerinin tecrübeli olanı seçmeleri ve benzeri sebeplerden olsa da hep belirli isimlerin parti veya sendika yönetiminde söz sahibi olmaları hatta ölene dek bu mevkilerde kalmalarını oligarkların durumuna benzer olarak ele alındığını aktaran Arslan, Michels'in buna benzer parti içi seçkinleşen kişiler olarak naklettiği örnekleri sıralamaktadır (Arslan, 2010: 94-96). Bu ilişki ağının dışında kalan muhafazakâr

seçkinlerin kurduğu partiler zaten demokratik kitle partisi olduğunu iddia etmediğinden farklı bir konumdaydılar. Zamanla burjuva demokratikleşme sürecindeki etkisini artırınca bu geleneksel partiler de kitle partisi olmaya doğru evrilmek zorunda kalmışlardır (Arslan, 2010: 98-99). Burada geleneksel partilerin kendi kadrolarını dizaynı yukarıdaki durum ile örtüşmektedir.

Bu nedenle siyasi parti veya dini gruplar olarak incelenebilecek sistemlerin her biri seçkinlerce yönlendiriliyorken, seçkinin asabiyetini yükleyiş biçimi önem arz etmektedir. Mustafa Kemal'in cumhuriyetle birlikte getirdiği yeniliklerin başında gelen toplumsal ve kültürel yeniliklerin amaçlarına ulaşmasında en önemli enstrüman olma özelliğine sahiptir (Turhan, 1991: 111). Seçkinin siyasal düzleme bakış açısı yaptığı işin birden fazla boyutu olduğunu göstermektedir. Bu boyutlar amaçların uzun vadeli olmasıyla ilgili olarak genişleyip daralabilir. 1908, 1912 ve 1914 meclislerinde Arap temsilci sayılarının artmasını Turhan şu şekilde açıklar; "tüm bu değişikliklerin nedeni Araplardan gelebilecek muhalefeti yatıştırmak ve onlara İslamcılık politikasını benimsetmek içindi" (Turhan, 1991: 99). Yukarıdaki durumlar gibi bu durumda da seçkin iktidarı elinde bulundurabilmek ve daha uzun vadeli olmanın yanı sıra sorunlu dönemleri aşmak için siyasal kurumları yönlendirebilmektedir. Burada kurumların durumu ve etkilenme biçimi oldukça kapsamlı olabilir.

Bu kapsamlılık taşınamaz hale gelirse sistem farklı arayışlara girebilir. Bilhassa Osmanlı'nın son yüzyılı ve cumhuriyet dönemi ele alınırsa siyasal sapmalar üzerinden bu durum incelenebilir. Sistemi değişime zorlayan dış etmenler de hesaba katılırsa siyasal düzlemdeki hareketlilik daha anlaşılır olacaktır. Türkiye örneğinde halen yürürlükte olan şu tespiti değerli bulmaktayız; "eğer, kişinin sömürgeci Batılılara benzemeye çalışmaları eşit işlem görmelerine yetmiyorsa, bu kişiler toplumdaki reformcu gruplarla birleşir" (Turhan, 1991: 65). Günümüz Türkiye'si için bir takım öznel algılanabilecek fenomenler üzerinden tartışma sorunsalından kaçınmak suretiyle bu meseleyi ele almak zor olsa da biraz olsun değinmek niyetindeyiz. Bir takım seçkin topluma rağmen asabiyet üretme işine giriştiği zaman doğal olarak küçülüp sıkışacaktır. Öte yandan toplumun değişiminde rol oynamanın önemli addedildiği göz önünde bulundurulursa, Osmanlı'da siyasi seçkinin toplumdan kopuk iken, bunun cumhuriyetle birlikte değiştiğini söylemek pek mümkün değildir. Osmanlı'da siyasi seçkinin aldığı kararlar karşısında halkın seyirci

rolünü üstlendiğini söylemek tabiidir (Mardin, 2010: 231-232). Fakat bu durumda rejim değişikliği ile birlikte halkın demokrasiyle siyasete büyük ölçüde etki edebildiğini düşünmek de yersiz olacaktır.

Güçlü batılılaşma temayülü, yaşanan darbeler ve birçok farklı siyasi etmenin, siyasi alanın eski dönem seçkinlere benzeyen yöneticilerden temizlenip halk nezdinde karşılığı olan seçkinlere yer açtığını söylemeyi imkânsız kılmaktadır. Öyle ki Türk modernleşmesi ister Osmanlı ister Cumhuriyet dönemi olsun gayet tepeden inmedir (Canatan, 1995: 57). Burada mevzu bahis seçkinin durumu toplumun fikir ve isteklerini gündeme taşımaktan ziyade kendi modernite arzularını iktidara getirme çabasıdır (Karpat, 2009: 153). Bunun demokratik değil seçkinler arası bir çekişme olduğunu düşünürsek siyasi yönetime yeni bir ad koymak gerekir. Demokratik değişim adına girişilen çabalar yukarıda belirtilen siyasi sapmaları bu nedenle daha seçkinci biçimlerde oluşturmaktadır. Üretilen asabiyet de doğal olarak topluma rağmen siyasi söylemler içermektedir.

Osmanlı'da bir takım siyasi veya ekonomik ayrıcalıklara sahip sınıflar olsa da bu sınıfları toplumun diğer katmanlarına tesirinin kısıtlı olduğu söylenebilir. Halkın doğrudan yönetici sınıfla etkileşime girmesi veya oradan bir menfaat elde etme yoları açık olmadığı gibi yönetici sınıfın konumu da padişah tarafından tayin edilmiş olduğu için toplumsal kökenleri olmadığından kalıcılığından söz etmek de zordur. (Göçek, 1999: 54-55). Burada toplumsal yapının devlet tarafından yönlendirilmediği ve fakat seçkinin oluşumunda devletin büyük rol oynadığını göz önünde bulundurursak seçkin için farklı bir durumun varlığına değinmiş oluruz (Sala, 2009: 37-38). Osmanlı toplumsal yapısında yönetici veya askeri sınıftan olan kimselerin, aynı şekilde ulemanın da topluma yayılmış bir etkisi olduğu söylenemez. Bu toplumsal yapıların pek çoğu içine kapanık ve toplumun seçilişinde etkili olmadığı yapılardı. Bunlar yeni seçkinlerini toplumdan devşiriyor olsa da, mevcut düzenleri içinde toplumla iç içe değildirler. Osmanlı'daki devlet olma asabiyetindeki dönüşümün asli sebebi iktisadidir. Daha önce değindiğimiz seçkinin iktisadi ilişkiler üzerinden teşekkül etmesi tezinin, Osmanlı örneğinde yetersiz kalması durumu, Osmanlı'da bahsi geçen dönüşümle birlikte ortadan kalkmış, Osmanlı'da da batı toplumlarındakine benzer seçkinler doğmuştur. Sened-i İttifak ile ilk kez resmi olarak tescillenen durum devleti, uluslararası ekonomik dolaşımın bir parçası olmaya ve bu yönde reformlar yapmaya zorlandığı dönemin başlangıcı olmuştur.

Osmanlı'da seçkin bir sınıfın olmasına rağmen, tam anlamıyla özerk bir yapıya sahip olamadığı klasik dönemde, bu durumun neden daha ileriye gitmediğini anlamak için padişahın yetkilerine odaklanmak gerekmektedir. Osmanlı'nın yönetici seçkini padişaha çok yakın konumlanmış bir seçkin idi (Göçek, 1999: 57-59). Görece olarak toplumun alt katmanlarından ayrı ve ayrıcalıklı olmasına rağmen, Osmanlı'nın askeri veya idari seçkinleri her an sürülme idam edilme veya mallarına el konma ihtimaliyle birlikte yaşamaktaydılar (Sala, 2009: 50). Osmanlı'nın memurları görevden alıp ayrıcalıklarına son verme ve mallarına el koyma imkânı olsa da bunu belirli bir kanuni çerçevede ve haklı gerekçelerle yapmakta, devletle ilişiği bu bağlamda olmayanların benzeri bir uygulamaya maruz kalmayacağının güvencesi verilmektedir (Göçek, 1999: 129-130). Ayrıca ekonomik anlamda Osmanlı'nın izlediği politikalar, ithalatı teşvik etmesi ve kontrollü ihracata izin vermesi, bunu yaparken de kâr marjını denetlemesi aynı zamanda bir kapital birikimini veya devletten bağımsız bir iktisadi gücün oluşmasını imkânsız kılmıştır. Bu yüzden Osmanlı'da, modernite sonrası ile ilintili olan seçkinlerin kökeni aranabilir olsa da modernite öncesi bir seçkin sınıfın bağımsızlığına izin verilmemiştir. Bu hususta kendine benzer bir seçkin sınıfın oluşmasının doğuracağı sorunlar göz önüne alınmış bu sebeple yönetici seçkin tek idarecinin hizmetinde kalmıştır diyebiliriz (Ortaylı, 2008: 73)

Osmanlı'nın son döneminde devletin zayıflaması bir takım bürokrat ve aristokrat için iyi bir fırsat olarak yorumlanmıştır diyebiliriz. Fakat siyasi yapı içerisinde sivrilme şansının sadece ihtirasla değil yönetici seçkinin duruma bakış açısıyla oluşabileceğini de düşünürsek yeni seçkin grubun mevcut gücünün fazlalığı, dolaşımı hızlandırıcı yönde etki edebilir. Tanzimat aydınının muhaliflerini de zamanla çalışmalarına dâhil ettiğini düşünürsek mevcut seçkinin tutumunun seçkin dolaşımına veya devşirilmesine etki ettiği söylenebilir (Ortaylı, 2008: 261-262) Günümüzde siyasi partilerin bu gibi benzer istekler için yeterince yer açıp açmadığı muallâktır veya bunu söylemek için erkendir. Günümüz dünyasında demokrasinin post-modern yorumlarında artık demokrasilerin markalaştığı ve aslında görünenden daha zayıf yapılar olduğu göz önünde bulundurulursa dolaşıma daha açık olduğu söylenebilir.

Günümüz seçkinlerine gelen süreçte bu gibi değişimler sonucu aralarında net farklar olan seçkinlerin var olduğu gözlemlenebilir. Türkiye örneğinde seçkinlerin devlet organlarına yakın olarak konumlandığı zamanların geride kaldığını söyleyebiliriz. Küreselleşmeyle oluşan etkileşim, topluma tesiri daha fazla artırmaktadır. Bu ilerleyişle devlet kurumlarının toplumu biçimlendirme yetisi gün be gün azalmıştır. Aynı zamanda bu nispette eski seçkine göre yeni seçkinlerin, yeni seçkin devşirme yol ve usulleri konusunda gelişim gösterdiği söylenebilir. Günümüzde seçkinler sivil toplum kuruluşlarıyla, şirketlerle veya sanatsal çalışmalarla çok daha etkili bir biçimde toplumu şekillendirebilmektedir. Fransız İhtilali sonrasında gelen kısıtlı demokratik görüşleriyle siyasi alanı kontrol eden seçkin nasıl ki bir başka seçkinin yerini almıştır, günümüzde de sivil toplum kuruluşları veya şirket seçkinlerinin dolaşıma girdiği söylenebilir.

Konuya ilişkin olarak şu noktaya değinmek yerinde olacaktır. Günümüz seçkini kendi ekonomik koşullarını oluşturmanın yollarını çok daha örtülü yapmaktadır. Bir vergi indirimi veya affı adına yapılan lobi toplumun hiç farkında olmadığı bir eylemken bundan istifade edebilen seçkinin takip ettiği ve desteklediği bir konferans veya bir sivil oluşumun doğurduğu sonuçlar toplumu etkilemektedir. Bu sebepledir ki seçimler iktidardaki seçkinlerin güce ulaşmasını sağlayan kurumlarla ilişkisini değiştirse veya yıpratsa bile tam anlamıyla seçkinlerin dolaşımını sağladığı söylenemez. Osmanlı örneğinde olduğu gibi güce atanan seçkin ve günümüzde dolaşıma giren bürokratik seçkin, görece kolay bir durumda iken yeni seçkin güçle kurduğu ilişki neticesinde daha güçlü bir asabiyet inşa etmek zorundadır (Ortaylı, 2008: 145). Osmanlı'daki modernleşme sorunu yeni sivil ve askeri bürokrasinin kurumsal gelişmeye ve daha dönüşüme açık yapılar inşa etmesine fırsat tanırken günümüzde seçkin böylesi bir değişim arifesinde olmadığından fikirlerini uygulayabilmek için onları halkın kabulü ve desteğine sunmak zorundadır (Ortaylı, 2008: 144). Bütün iktisadi ve askeri kurumsal değişiklikler bu değişimle kabul edilebilirken ortada kriz hissi uyandıracak sorunlar yoksa çok daha uzun süreçlere yayılan ve keskin çizgileri olmayan kurumsal değişiklikler söz konusudur denebilir. Seçkin başka kazanımlar yoluyla gücünü artırabilir veya dolaşıma girebilir.

Toplumun ekonomik ilişkileri siyasal sistemlerle doğrudan ilişkili ise üretilen neredeyse bütün değerleri erişilebilirlik açısından ele alınmasını gerektirecek bir imkân durumu doğacaktır. Aslında kurulu düzen gibi görünen çoğu servet durumu aslında bu siyasal sistemle ilintili ekonomik kazanımlar sebebiyle oluşmuştur (Castells, 1997: 27). Seçkin bu ilişki ağı içerisinde yerini alıp para trafiğini veya güç paylaşımını yönetmek dışında topluma sadece yönetici imajı çizmekle dahi konumunu koruyabilir. Aslıdan siyasal seçkin devletin gücünü paylaştırırken merkeze daha yakındakilerin paylaşım dengesini sağlamakla yükümlüdür. Zira seçkinlerin değiştiği veya devşirildiği düzende seçkinin bulunduğu konuma gelmesini sağlayanlar bunu kamusal fayda değil bireysel fayda umarak yapacakları daha akla yatkındır. Bahsedilen yükümlülük de bu akla yatkınlıkla izah edilebilir. Seçkinin ödevi veya görevi olarak tanımlanmamaktadır.

Daha önce değindiğimiz Michels'in demokratik olduğu halde oligarkları andıran güce ulaşma yolunda ilerleyen parti içi güçlenme durumunda da bu bürokratik seçkin biçimi gözlemlenebilir. Burada hangisinin doğru veya yanlış olduğu değil, seçkinin kullandığı azaları kendine bir basamak yapıp yapamadığı tartışılmaktadır. Bu durumda görüleceği üzere toplum tarafından kabul görmüş veya otoritece kabul gördürülmüş toplumsal kurumlar seçkinin güce ulaşmasında bir kolaylık sağlayıcı basamak haline gelebilir. Bunlar bir çeşit merhale halini aldığında ise tam anlamıyla vasfını yitirmiş kurumlar halini alır. Yasalarla veya teamüllerle biçimlendirilmiş bu gibi kurumlar insan tabiatı gereği kendi eğilimlerince esneyebildiği kadar bükülebilirler. Fakat sorun belirli bir bükülmeden sonra işlevini yitirecek kadar için boşalabilmesidir.

Siyasi alan modern demokrasiyle birlikte daha kesif ve birbiriyle ilintili birçok iktisadi karar alma mekanizmasını bir araya getirerek geniş bir güce ulaşmıştır. Bu alanın tanımlaması bu tezin sınırlarını fazlasıyla aşmaktadır. Fakat tezin değindiği seçkinlerin durumu bahsi için kısıtlı olarak bu alanının muhteviyatı üzerine birkaç açıklamayı gerekli görüyoruz. Siyasal alan ve siyaset mesleği, ortaya çıkan gelir ve güç yüzünden kendine has bir meslek locası inşa etmektedir. Doğrudan olmamakla birlikte siyaset mesleğiyle iştigal eden kimseler, bu ilişki ağı içerisinde ya hitabet ya iş bitiricilik ya da siyasetin istediği becerilerden herhangi birine sahip olmak sayesinde yer bulurlar. Bu durum sayesinde liderler veya seçkinler parti

kadrolarında işlevsel kadroları seçme yoluna gitmektedir (Weber, 2006: 90). Elbette Weber, mesleki olarak ele aldığı bu hususta bizim değindiğimiz noktaya bizim düşündüğümüz gibi değinmemektedir. Böylece partiler üst kadroların alt kadroları tasarladığı bir kuruma dönüşürler. Bunun demokrasinin bir hayli uzağında bir tutum olduğunu söylemeye gerek yoktur. Aslında seçkin her nasıl gelirse gelsin partiyi biçimlendirmekle sadece siyaseti biçimlendirmemektedir. Siyaset piyasasını biçimlendirerek siyaset mesleğiyle meşgul kimselerin uzmanlıkları ve kabiliyetlerince var oldukları bir büyük ekonomiyi şablonlamaktadır.

Katmanları seçmen profilleriyle oluşan oy alanlarında seçmeni bir müşteri olarak görmesi gereken partili memurlarca uygulanan bir oy kapma stratejisi, seçkinin varlığını sürdürmesini sağlamakta aynı zamanda ahlaki açmazları çözmektedir. Bu şekilde siyaset piyasasının ekonomisi taksim edilmektedir. Seçmenin bir müşteri gibi görülmesi durumunda eğer seçkin iyi biri liderse, takip edilmesi gereken kimse olduğuna inandırılan bir seçmen söz konusu değilse işlevseldir. Bu durumda siyasi hayatta fikirleri hiçbir zaman önem arz etmeyecek siyaset memurları partiyi var ederken kendi geçimini de sağlamanın yollarına bakacaktır. Bu durumun ekonomikliği şu örnekle açıklanabilir; siyasi parti liderliği, üst kadrosu bir otomobil tasarımı ve üretimi yapan şirketin kadrosu gibidir. Yöresel veya merkezi olarak o parti adına çalışan kimseler ise bu firmanın bayisi niteliğindedir. Üretim ve tasarım hakkında bir söz veya fikir üzerine tartışma hakkı yoktur. Eğer yetenekli ise pozisyonu sağlamlaştıracak eğer daha fazlası için uygunsa terfi etme şansı yakalayacaktır. Hâli hazırda birçok partinin dönüşüm geçirdiğini gözlemlediğimiz Türkiye'de bazen partilerin üst kademesindeki tartışmaların altlara doğru değiştiğini görmek pekâlâ mümkündür. Adeta yeni modelini piyasaya sürmeye çalışan firmanın eski modelini satmaya çalışan satış elemanı gibi değişim ve dönüşüm karşısında parti içerisinde, yani siyaset piyasasının bir dükkânında edindiği yer ile geçimini ve kendini gerçekleştirme şansını yakalamış siyaset girişimcisi yerini sağlam tutma gayretine girmektedir.

Aslında seçkin gerçek ekonomik piyasayı, insanların alışageldiği piyasayı kontrol ettiği gibi siyaset piyasasını da kontrol eder. Alışılagelen alana gerçek piyasa deyince, diğeri için hayali gibi bir anlam çıkmamalıdır. Varlık olarak daha soyut fakat harcanan paralar açısından bir hayli gerçektir. Siyasetin oluşturduğu ekonomik alan aslında pek çok ülkenin en büyük istihdam alanıdır. Bu alandaki düzenlemeler,

kural değişiklikleri aynı esnaflar veya sanayiciler için yapılan düzenlemeler gibidir. Bazen seçkin partisiyle birlikte yükselirken partisine rağmen politikasını yürütmek zorunda kalır. Bu doğrudan oluşan ekonomiye saldırı olarak algılanacağı için en başta siyaset girişimcilerince reddedilecektir. Bir bakıma seçkinin asabiyeti kendi partisine karşı da onu koruyabilmelidir.

Burada tezin diğer parçası olan asabiyet üzerinden devam edecek olursak şu sonuca varırız; topluma etki eden seçkin, eğilimleri ve görüşleri nispetince büktüğü siyasi kurumları eğer güçlü bir asabiyetle istinat ederse başarılı olacak ve bu sayede dolaşıma girip kaybedeceği pozisyon için durumunu erteleyebilecektir. Burada bükülme genel olarak topluma açık ve diğer seçkinlere açık olan bütün beyanlar, davranışlar, kararlar, hatalar, kriz yönetimleri, seçimler, gündem belirlemeler, lider karizması ve daha pek çok etkenden etkilenebilmektedir. Siyasi birey veya grup tüm bu yöneticilik pozisyonunu etkileyecek etkenleri doğru yönetebildiği müddetçe seçkin olarak kalabilir. Bunların içine parti içi muhalefet ve daha pek çok rekabet durumu dâhil edilebilir fakat bu kişiden kişiye değişen çok etkenle ayrıldığı için hesaplanması ancak kırılma vuku bulduktan sonrası için kesin sonuçlar verebilir. Geçerli ve toplum nezdinde karşılığı olan asabiyetle varlığını sürdürebildiğini söylemek, üzerinde düşünülen değişkenler her ne kadar öznel görünen fenomenler olsa da içinde en makul olanıdır.

Günümüz siyasetinde seçkinin parti hâkimiyeti siyasal alanı biçimlendirmektedir. Lider odaklı partileri bu hususta ayrı tutarak partilerin ideolojik veya toplumsal tabana bağlı biçimlendirilen kadroları her daim onları belirleyen seçkinler tarafından yönetilmektedir. Weber'in geçmişte kaldığını ve zamanla değişeceğini söylediği bu durum hâli hazırda değişmeksizin sürmekte, biçim değiştiren belirlenim yöntemleriyle partilerin üst kademelerine doğru katılaşan ve kolektif veya değil bir büyük iradeye saygıyla teslim olmayı talep eden bir parti ortamı kurmaktadır (Weber, 2006: 70-71). Sıradan seçmenin idrak etmesi çok zor olan bu durum siyaset mesleğinin girişimcilerini doğurmakta, siyasi seçkinler arasında işlevselliğini ön plana çıkaran fırsatçıların çalışma sahasını genişletmektedir.

Aslında siyaset, siyasal alanın kurum ve yapılarıyla birlikte oluşan güç ilişkilerini idare etme sanatı hâline gelmiştir. Bu durum seçmenden şikâyet,

isteksizlik veya isyan gelmemesini sağlıyorken, üstünde olan seçkinler tarafından verilen emirleri yerine getiren siyasetçi iyi bir seçkin adayı konumuna gelir. Bu durumun ahlakiliğini tartışmamayı tercih etmekteyiz. Bir olguyu tespit etmek açısından siyaset mesleğinin girişimcilerinin davranışları belki bir daha seçilebilmek, sistemde veya partide yer bulabilmek, siyasi alanın getirdiği faydalardan kopmamak gibi sebeplerle motive ediliyor olabilir.

Bu noktada seçkinin asabiyeti ne kadar parti kadrolarınca benimsenmişse partinin kendi içinde çıkar gruplarının azalacağını söylemeyi uygun buluyoruz. Zira siyasi parti yapılanması içinde bulunan yöneticiler ve parti memurları bu siyasi kurumu bir çıkar mekanizması hâline getirirse lider ve karar alıcı kurulu partiye hükmetmekte zorlanacaktır (Weber, 2006: 72). Bu durumda asabiyeti taşıyan lidere ve üst kuruluna uyum sağlayan ve o minvalde düşünen alt kadrolar oluşturulabilirse seçkin kendi partisinin kontrolünü daha kolay sağlar. Partilerin siyasi hayatın olmazsa olmazı, seçmenin katılımını artıran, yeni seçkinlerin devşirilmesini sağlayan ve siyasi pozisyonları oluşturan bir büyük kurum olduğu gerçeği göz önünde bulunduruluyorken aynı zaman bir çıkar odağı hâline gelme ihtimali de değerlendirilmelidir.

Parti-lider ilişkisi açısından güncel olan bu açıklamanın yanı sıra modern öncesi dönemden lider vasfına ve taban hâkimiyetine eğilen şu örneğe dikkat çekmek istiyoruz. Arslan, Papa II. Pius'un yeni bir haçlı seferi emretmesini ele almaktadır. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi üzerine II. Pius, 1460 yılında yeni haçlı seferinin düzenlemesi için çalışmışsa da başarıya ulaşamamasını dini gücün o dönemde Avrupa'da zayıfladığına bağlamaktadır (Arslan, 2010: 26). Bu tespite daha önce Mosca'dan verdiğimiz örnek gibi katılmakla birlikte krallarla din adamlarının çekişmesinin yanı sıra, karşıt dine karşı yapılacak bir saldırı için dahi destek bulamamasının başkaca sebeplerinin göz önünde bulundurulabileceğini düşünüyoruz. Yukarıda saydığımız etkenler ışığında bu durum II. Pius'un karizmasından kurumun yıpranmasına, din ile üretilmiş asabiyetin artık etkinliğini yitirmesine kadar farklı sebeplere dayanabilmektedir. Kendi asabiyetini sağlamlaştırmanın farklı etkenlerinden herhangi birinin bu duruma sebebiyet verebileceği de söylenebilir.

Siyasi alana etki edebilen seçkinin durumunu eğer kendi asabiyetiyle durumunu sağlamlaştıramıyorsa toplumu dönüştürme gücünden yoksun olarak ele alınmalıdır. Bu konuda darbeler örnek verilebilir. Darbeler ile seçkinlerin değişimi mümkün olsa bile, darbenin mimar ve uygulayıcıları mevcut seçkinler gibi yeni bir söylem üretememektedir. Darbeler her ne kadar güçlü ve yeterli bir siyasi alan açsa dahi sonuç olarak kifayet ettiği noktalar seçkin dolaşımında eski ile potansiyel seçkinin güç takası yapmasına dayanır ve görece muhafazakâr kalmış bir grup seçkinin tekrar yönsetici seçkin olmasını sağlamaktadır. Darbeler ne yeni kuşaklar içinden yeni bir seçkin devşirebilir ne de marjinalleşmeye mani olabilir. Darbe ile siyasi düzlemlerin esnekliğini yitirmesine sebebiyet vermek nasıl meşrulaştırılırsa meşrulaştırılsın, asabiyet üretmeyen bir seçkin grubu oluşturur.

Amerikan bilim dünyasının askeri amaçlarla yönlendirilmesi vakasını ele almak bu konuda aydınlatıcı olacaktır. Amerikan askeri seçkini, bilimsel gelişmenin askeri alana adaptasyonu sonucu elde edilecek başarıyı keşfetmeleri sonucu II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan bilim dünyasını etkilemiş ve kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaya başlamıştır. Mills, bu durumun sonucunda bilim adamlarının kendilerini oyuncak gibi hissettiğini, II. Dünya Savaşında Bilimsel Araştırma ve Gelişme Dairesi Başkanı olan Dr. Vannevar Bush'un ağzından nakletmektedir (Mills, 1974: 298). Seçkinin paradigma değişimini üzerine de verilebilecek bu örnek askeri bütçelerin değişmesiyle artmış ve adeta bilim askeri amaçlara hizmet eden pratik bir mesele hâlini almıştır. Seçkin hiçbir asabiyet rabıtası olmadan sadece kendi menfaatine hareket edince, kendi mesleki disiplininde müspet insanları başarıya ulaşmış olsalar dahi memnun edememiştir.

Toplum kendini yöneten kesimle ister iş, ister siyaset, ister askeri olsun daha başka seçkinlerle bir üst ortak fikirde buluşmaz, bir asabiyeti paylaşmaz ise mutlak olarak kopuş yaşayacaktır. İnsani eğilimlerin kendi menfaatini sağlamak üzere olduğunu düşünürsek hangi kurumda olursa olsun, seçkin, toplumu çok daha yukarıdan görebildiği için menfaatlerini sağlamak konusunda bırakalım sıradan bireyleri diğer seçkinlerden bile başarılı olabilecektir. Seçkinsiz bir toplumun olmadığını düşünürsek toplumun seçkinlerle olan ilişkisi tam anlamıyla serbest bırakıldığında yozlaşmanın önünü almak imkânsız olacaktır (Mills, 1974: 482-509). Mills bu tip değerler kaybına aynı zamanda yönetici seçkinin kalitesizleşmesi olarak

baktığı için kendisine tam olarak katılmamaktayız. Fakat mevkileri, menfaatleri için meşgul etme eğilimindeki muhterislerinin önünü açan ve onları muzaffer kılacak asli kaide, seçkin ile toplum rabıtasını sağlayacak asabiyet bağının kopuk olmasından neşet eder.

Günümüzde de aynı siyasi kökenden olmasına rağmen bu gibi siyasi müdahaleleri sahiplenenler ve bunu yüceltenler olduğu gibi olmayanları da görmekteyiz. Aynı şekilde yakın tarihimizdeki bazı siyasi figürleri ululayanların yanı sıra, aynı kökende olup karşı çıkanları da görmek mümkündür. Siyasi düzleme toplumdan kopuk müdahaleler, bu gibi travmatik sonuçlar doğurmaktadır. Bir tarih okumasının bu denli çarpıcı kırılması oluşan siyasi vakaların sınırları zorlayan meşrulaştırmalara maruz kalmasıdır.

Bunun bir diğer tezahürü de Türkiye'nin yabancı devletler ve yatırımcılarla girdiği ilişkilerde hep bu tarafıyla ölçülüp biçilmesidir. Askeri seçkinin Amerika'daki öneminin artışı üzerine diğer seçkinlerin dikkatini üzerine çektiğini söyleyen Mills'in tespitinin temel olarak güç dengelerinde etkin rol oynayabilme ve yönlendirebilme kabiliyetine erişmeleri üzerinden okuyacak olursak Türkiye'de ancak tersinden bir ilişkinin zaman zaman var olduğunu söyleyebilmek pekâlâ mümkündür (Mills, 1974: 257).

Uluslararası ilişkilerin mesafeleri aşarak geliştiği dünyada aktörlerin ne yapıp yapmayacağını kestirmenin önemini artmaktadır. Amerikan askeri seçkini de askeri vasıfları arttıkça rolü büyüyen bir seçkin olmaktadır. Türkiye'de ise askeri seçkin için önemli olan siyasi seçkinin izlemek istediği politika değil tabanının kendi asabiyetiyle uyumlu olup olmadığıdır. Bir diğer değişle Amerikan askeri seçkini askeri vasıfları ve kapasitesi nispetince tanımladığı düşmanlar üzerine geliştirdiği politikaları uygulamak adına siyasi hükümeti zorlamaktayken Türkiye'de askeri seçkinin siyasi alana müdahalesi, askeri vasıf ve kapasite doğrultusunda çizilmiş bir planla ilişkiye hiçbir zaman kesişmemiştir. Bu bapta Türkiye'nin durumunu elbette dış dünyanın gözünden tespit etmek güçtür, fakat Türkiye'deki askeri seçkin, askeri gücü ve vasfı açısından değil, zaman zaman darbe yapıp yapmayacağı açısından değerlendirilmektedir diyebiliriz. Kuvvetle muhtemeldir ki siyasi seçkinin muhatabı olan diğer ülkelerin seçkinleri Türkiye ile ilgili karar almak durumun da

kaldıklarında bu gerçeği masaya yatırma yoluna gidiyor ve hatta kendisiyle uyumlu olacak bir cuntanın var olup olmayacağını merak ediyordur.

Siyasi seçkin, bulunduğu ülkenin güç ilişkilerini doğru çözümlemezse, rekabete açık olmayan kurumlar tarafından alaşağı edilebilir. Bu her ülke için farklı biçimde tezahür edebilir. Bu durum devletin erkleri arasında taksim edilen güç ilişkileri ve yönetime uzanma veya ele geçirme teamülleri ile alakalı olabilir. Örneğin yönetimden rahatsız bir askeri darbe veya hukuki bir yaptırımla siyasi seçkinin partisi siyaset sahasından süpürülür. Bu durumda seçkinin ürettiği asabiyet ne kadar güçlü ve köklü ise bir başka kuşakta veya aynı kuşak içerisinde tekrar siyasal form ve söylem değiştirerek ve yeni bir siyasi zemin yakalayarak sahaya dönebilecek olsa da mevcut gücünü kaybeder.

Askeri seçkinin siyasetle ilişkisi için Mills, siyasi seçkinin beceri ve başarı yoksunluğundan oluşan boşluğu, askeri de olsa iktidarın getirdiği politik eğilimle dolduracağını söylerken bunun isteyerek yapılan veya tercih edilen bir durum olmadığını, askeri seçkinlerin böyle bir ihtirasları olmasa dahi olabileceğini söylemektedir (Mills, 1974: 275). Bir takım teknik meselelerin de askerlerin siyasal alanda rolünün artmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür (Mills, 1974: 282). Fakat bu teknik meseleler, büyük askeri projelerin tabiatı gereği askeri uzmanlık istiyor veya siyasi seçkinlerin örgütlenememe durumunda ortaya çıkıyor olsa da genel geçer bir durum olarak kabul edilemez. Yani askeri seçkin siyasal alana temas ediyorsa etmek zorunda olduğu için ediyor demek değildir. Bilhassa Türkiye gibi siyasi kimliklerin siyasi alanı belirlediği, asabiyetin partiler üstü olduğu ülkelerde seçkinler iktidar için alanları dışında güç olanaklarını zorlama eğilimindedir.

Darbe ile dolaşıma giren seçkinler devletin güç azalarına erişse dahi devletin paradigma değişiminde rol oynamamaktadır. Bu durum eskiden var olan bir asabiyetle güç elde etmiş seçkinin, yeni diye bu eski durumu ihdas etmesidir. Çünkü darbe yapılan ve gücünü kaybeden seçkin yerine yeni bir seçkin değil, daha eski ve görece muhafazakâr kalmış bir seçkin dolaşıma girmiştir. Bu sebeple ancak muhafazakâr amaçları gözetmiş darbeler, yeni seçkin olma şansı tanısa da bu minvalde yapıldığı için modern uyarlamalar doğurmaktadır. Darbe kendi başına bir

siyasi biçim üretmek yerine mevcudu, savunduğu muhafazakâr seçkin için alaşağı etmektedir.

Bürokratik güce sahip olduğu için siyasi alanı etkileyebilen bu seçkin yukarıda bahsi geçen güncel seçkinlere göre çok daha az toplumsal değişim sağlayabilir. Türkiye özelinde darbe yapanların siyasi menşeleriyle ortak hareket eden figürler olsa dahi onların söyleminden uzaklaşmışlardır. Bu göstermektedir ki güç ile seçkinleşen kimselerin asabiyeti, geldikleri seçkin durumundan çok daha zayıftır. Eski görüşlerin tekrar moderniteye adaptasyonundan öteye gitmeyen bürokratik değişimler zamanla anlamını yitirir. Bir başka cihette de bu tip müdahaleler tesir ettiği bütün kurumların içini boşaltmaktadır. Toplum, siyasi düzlemin yasalarla çizilmiş sınırların buharlaştığını ve siyasetin işlevsizleştiğini düşünebilir.

Bu durumun toplum nezdinde ciddi bir siyasi çatışma oluşturacağı söylenebilir. Aslında bu çatışmanın temeli siyasi kurumlara olan inancın ve güvenin zayıflamasından kaynaklanmaktadır. Kurumların devlet gücüne erişmiş yüksek bürokratlarca yönlendirilmesi, toplumu etki edemeyeceği siyasi kanallar olduğuna ikna edecek, bu durumda siyasi değişime karşı çaresiz kalan toplum daha faydacı ve fonksiyonel bir siyasi yöntem izleyecektir. Bu durumun çıkar gruplarını güçlendireceği ve çatışmayı artıracağını söylemek yerinde olacaktır.

Ritzer, çatışma kuramını yeni işlevselcilerle yaptığı karşılaştırma üzerinden incelemektedir. Biz, bu karşılaştırma üzerinde fazla durmadan çatışma kuramı ile ilgili görüşleri değerlendireceğiz. Ritzer'e göre işlevselciler, toplumu durağan veya olsa olsa hareketli bir dengede olan olarak görmektedir der ve Dahrendorf'un çatışma kuramını bunun karşısına koyar; her toplum her noktada değişim sürecine tabidir (Ritzer, 2013: 266). Bu görüşün İbn Haldun'un entropiye benzer görüşüne yakın olduğu söylenebilir. Her ne kadar Dahrendorf'la denk bir determinizme sahip değillerse de İbn Haldun'un kuramı işlevselcilikten çok çatışmacı kurama yakındır. Ayrıca çatışma kuramcılarının, "toplumda hangi düzen olursa olsun, bu düzenin bazı üyelerin tepede olanlar tarafından zorlanmalarından kaynaklandığını düşünürler." (Ritzer, 2013: 266) fikrini nakleden Ritzer'in çatışma kuramı yorumunun seçkin kuramına yakın bir bakış açısı olduğu düşünülebilir.

Ritzer, Dahrendorf'un çıkar gruplarından bahsederken çatışmanın farkında olunsun yahut olunmasın gruptakilerin "intibak" ve "uyum" sağlanmalarına değinmektedir (Ritzer, 2013: 268). Bu durumda iktidar sahibi olan ile bunun için onunla çatışan, gücü elde tutmak için statükoyu korumaya çalışan ile statükoyu değiştirmeye çalışan arasında oluşan çatışma hem bilinçli hem de bilinçdışı devam etmektedir. Zayıf düşen asabiyetin artık statükoyu koruyamaması dolaşım ile ilişkilendirilebilir.

Seçkinin sahip olduğu asabiyet güçlendikçe toplumun siyasi iradeyi sorgulama ihtimali azalacaktır. İktidar alanı içerisindeki faaliyetlerin tamamından haberdar olma gücünden yoksun toplumu bilgilendirmek adına çalışan medya, tarafsızlığı ile bu asabiyeti mercek altına alma gücüne sahiptir. Nasıl ki yanlış mercek görüntüyü bozacaksa burada da medya siyasi güç ile toplum arasındaki ilişkiyi doğru veya yanlış olarak kurgulama durumundadır. Bu noktada tarafsızlığın nasıl olacağını tartışmayacağız. Gazetecilik mesleğinin tarafsızlıktan uzaklaşıp ideolojikleşmesi, kamplaşması en başta toplumu asabiyetiyle bir başka ilişkiye itecektir.

Toplum, seçkin ile kurduğu ilişkinin bağına atfen bulunduğu yerden gördüğü kadarıyla nesnelliğini kaybetmiş basın tarafından yönlendirildiğini ayırt edebildiği nispette taraf olduğu görüşe yakınlaşır. Bu durum seçkinin yükünü tabanını kaybetmemesi açısından azaltsa da ahlaki sorumluluk açısından artıracaktır. Gazetecilik bu bakımdan seçkinlerin en çok etkileyebileceği meslek grubu olma durumundadır. Bu güce kayıtsız kalmayacak seçkin, ahlaki tercihini yaptıktan sonra toplumu yönlendirme enstrümanlarından biri olarak göreceği basını biçimlendirmek isteyecektir. Gazeteci bu etki ile karşılaştığında mesleki anlamda ağır bir sınavla karşı karşıyadır (Weber, 2006: 63-64). Öte yandan gazetecilik mesleğiyle iştigal eden kimselerin nesnellik veçhesinden sınandığı dünyada seçkinin konumu çok daha konforludur.

Günümüzde siyasal bir hareket, yeterli basın gücüne sahip değil ise ulaşabildiği kitle azalacağı gibi söylem geliştirmesi ve asabiyetini yayması da güçleşecektir. Bilhassa sosyal medyanın güçlendiği ve yaygınlaştığı bir çağda bu durum göz ardı edilmemelidir. Bireylerin yayın akışını kontrol edemediği ve daha az

seçme hakkına sahip olarak kullandığı medya organlarının yerine sosyal medya organları almaktadır. Bu bağlamda seçkinler güce ulaşmış kimseler olsalar dahi toplumu yönetme kudretinde mutlakıyet sahibi değillerdir.

Mills seçkinin kendi fikirlerinden ziyade halkla ilişkiler uzmanları üzerinden toplumu yönlendirdiğini hatta bazen dikkatleri kendi üzerinden çektiğini söylemektedir. Bir konuda fikir beyan etme veya etmeme hürriyetini bu mesleki uzmanlar sayesinde satın almakta olan seçkin, halka açık olarak kendi görüşlerini faş etmemektedir (Mills, 1974: 182).

Seçkinler için medya gücü, eğer siyasi bir gayesi yoksa kamusal olanı yönlendirebilme gücünü gizleme işine yarayabilir. İnsanların gönüllü olmadığı halde öyle gördükleri bir gündemsizlikte kalmaları gündemi saptırarak bundan avantaj sağlayanlar için büyük kazanımlar sağlayabilir. Bu ve benzeri amaçlarla kullanılan medya azaları değişimi de statükonun korunmasını da sağlayabilir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Toplumun ayrıştığı pek çok hususta asabiyetin rolünden söz edilebilir. Bu noktada hâkim olan asabiyet yani güce veya meşruiyet kanallarına ulaşabilen asabiyetin tesir etmediği kitleler kendi varlıklarını bu asabiyete sahip kitlelere nispetle kurabilirler. Bu çatışmaya pek çok açıdan bakıldıktan sonra işlevi ve rolü üzerinde durmak gerekir. Poloma, Coser'dan çatışmanın olumlu yönlerini belirttiği alıntıyı yaparken çatışmanın patolojik görülmesinin onun çözümlenmesine mani olacağını aktarır (Poloma, 2012: 114). Modern düşüncenin büyük yapılar inşa ederek yaklaştığı pek çok konu olduğu için belki de çatışmanın ortadan kaldırılması gereken toplumsal bir aykırılık olarak görülmesi normal karşılanabilir. Eğer sosyoloji toplumsal refah gibi bir iddianın temsilcisi olan bir bilim dalıysa bu sav geçerlilik kazanabilir. Fakat hiçbir bilim böyle çalışmamaktadır. Örneğin bir fizikçi doğa kanunlulukları üzerine çalışıyorken kanun değişmesi gerektiği vehmine kapılamaz. Toplumun nasıl çalıştığını anlamak için de büyük yapıların engel teşkil ettiğini düşünüyoruz.

Çatışma kendi kimliğini ve karşıtını üretebilen bir yapı iken seçkin, bu çatışmanın bu işlevini görüyor ve buna göre politikalar izlemeyi başarıyorsa bireysel çabanın toplum nezdinde zayıf kalabileceği ihtimalinden de kurtulmayı başarıyordur. Burada çatışmanın doğurduğu keskin çizgilerin, kimlikleri ayıran hatları kana bulaması gibi görece kötü sonuçları olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Çatışmanın işlevi burada farklı bir boyuttan önem arz eder.

Çatışmayı yönlendiren seçkinin karşıtı olan eski veya yeni seçkin çatışmanın tırmandığı noktalarda emniyet subapları vasıtasıyla çatışmanın işlevini dengeleyebilir. Bu tip gerilimi yüksek çatışmaların ciddi dönüşümlere veya kavgalara sebep olmadan çözülmesinden bahsederken Poloma, emniyet subaplarının kendi içinde tutarlı olsa da daha sonrasında bir başka sorun getirdiğini nakletmektedir (Poloma, 2012: 116). Çünkü subaplar gerçek değildir ve sadece gerilimi azaltmak için vardır. Yani işleyen sistemin bir parçası değil biriken şikâyetlerin ciddi boyutta gerilimli bir yıkıcılığa ulaşmadan biriken enerjisini boşaltmasını sağlamak adına vardır. Bu noktada şunu söyleyebiliriz; bir seçkin hem çatışmayı hem de emniyet subapları üzerindeki etkisini artırırsa çatışmanın negatif etkilerinden kurtulacağı gibi bu negativiteyi rakibi olan seçkine yönlendirebilir.

Örneğin, Türkiye örneğinde açılan bazı davalarla askeri darbe enstrümanının belirli bir grubun elinden alınması ve fakat bu süreçte aynı çıkar grubunun da varlığını neredeyse çatışmanın çevresinde kümelenmiş ve alternatif olabilecek tüm meşru zeminlerde kaybetmiş olmasıyla eski klik yeni grupla yakınlaşmış oldu. Çünkü eski kliğin altındaki çıkar grupları kliğin büyük gücünü ve meşru zeminlerini nasıl kurguladığını bildiğinden çatışma büyük ölçüde sınırlı tavizler ve politik ikramlarla dengelenmekteydi. Fakat eski kliğin gücünü daraltan ve fakat sonunda kendi de yıkılan gizli ajandalı çıkar grubu eski kliğin baskıladığı ve gelecekteki Türkiye'nin dominant, açık çıkar grubu olma yolunda ilerleyen gruba adapte olmak zorunda kalmıştır. Bu saflaşma yeni elitler ve yeni çıkar grupları üretiyorken konuyu bu kadarı ile ele almanın yeterli olacağını düşünmekteyiz. Zira sadece çatışmacı kuram ile bütün toplumsal durumların açıklanabilmesi, sürekli çatışma ile denge durumunun bir arada değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Tez için bu örneğin öneminin bir diğer veçhesi ise şurasıdır; Türkiye'deki bu ayrışma sadece seçkin dolaşımı hakkında değil aynı zamanda asabiyet hakkında da fikir vermektedir. Eski klik, yeni grupların çatışmasında dolaşıma girmiş ve aristokrat mezarlığına doğru yolculuğuna devam etmektedir fakat şurası gözden kaçırılmamalıdır ki eski kliğin ürettiği asabiyet aynı zamanda bir kimlik ve yaşam biçimini de oluşturmuştur. Bu sebeple eski klik siyasi gücünü kaybetmekle toplumsal tezahürü ve refleksleri açısından aynı ölçüde erozyona uğramamaktadır. Buradan seçkinin asabiyeti güçlü olanı düşüşe geçtiği halde bile ardılları vasıtasıyla politik duruşlar sergileyebileceğine, asabiyetin güçlülüğünün düşmeye mani olmayabileceğine pek çok farklı etkenin çatışma ile yakınlaşmayı doğurduğu gibi farklı asabiyetlerin karışıp kaynaşabileceğine varılabilir. Eski kliğin baskıladığı grupların uzunca bir müddet, eski klikle çatışmalı bir geçmişe sahip olsalar da gelecek adına yeni asabiyete karşı nasıl bir araya gelebildiklerini ortak çıkarların yanı sıra asabiyet geçirgenliği ile de anlayabiliriz.

Osmanlı'da için bu durum, topluma doğrudan dokunmadan iktisadi dokular üzerinden yeni kurumlar inşa etmek şeklinde ortaya çıkıyorken günümüz modern devletlerinde toplumu biçimlendirmeye harcanan enerji bir çeşit karşıt güç tasarlayıp devleti dönüştürücü asabiyetler üreterek yeni sınıflar oluşturmaktadır. Bu neredeyse

bir fizik kuralı gibi işlemektedir. Bir kuvvet bir yönde ilerlemeye başladığı anda tam aksi yöne kuvvet uygulamaya mecbur olduğu gibi, modern devletin dönüştürücü gücü, bu dönüşümü kabul etmeyen ya da kendi yorumunu gerekli hisseden toplum kitlesinde aksi yönde dönüştürücü güç oluşturmaktadır. Bu dönüştürücülük, eğer bu yeni asabiyet güçlü seçkinlerle buluşur ve güce ulaşma yolunda doğru politikalar izlerse nihai olarak paradigma dönüşümüne yol açabilir.

Turhan, topluma rağmen dönüştürücü asabiyet olarak gördüğümüz cumhuriyetin ilk yıllarında yaşananları olumlamaktadır. Örneğin Kurtuluş Savaşı sırasında askeri ve sivil bürokratların Anadolu'daki sivil kesimle ittifak ettiğini ve o dönem mecliste temsil edilen bazı kesimlerin savaş sonrası meclise alınmamasını ele alırken din adamlarını yok denecek kadar meclisten uzaklaştırmışken, kendi tabiriyle bu başarıya toprak sahiplerinde ve eşrafta ulaşılamadığını söylemektedir (Turhan, 1991: 238). Türkiye'nin değişiminde bu insanların hiçbir görüşü ve istişare edilecek hiçbir fikri olmadığı için mi dışlanmışlardır, burası net değildir. Öte yandan meclisi bir millet meclisi olarak görmeyi ve bunu söylerken gururu ve kapsayıcılığıyla mündemiç bir büyük iş başarma tablosuna da gölge düşürmemeyi başaran bu bakış açısına günümüzde de tanık olmaktayız. Fakat her nedense meclisin adı teknokratlar meclisi veya millet yerine karar vermesi gerekenler meclisi olarak lanse edilmemektedir. Yani Kurtuluş Savaşı gibi devrimsel niteliği olan bir bağımsızlık mücadelesinde rol oynayan kimseler her nasılsa bu kritik aşamadan sonra zararlı olduklarına kanaat getirilen seçkinlere dönüşmüşlerdir. Üstelik bir kısmı halledilse dahi tamamına erişemeyen bir temizlik olmuştur.

Öte yandan bu durum, yani devletin paradigma değiştirdiği bu dönemde seçkinin, yeni ürettiği asabiyeti toplumun bazı kesimlerini dışlayarak yapması da tezimizi destekleyen ve açıklayan iyi bir örnektir. Fakat bu dışlanma akademik bir tarafsızlıkla ele alınıyor değil de olumlanarak ele alınması hasebiyle görünür kalmaktadır. Görüşlerindeki tutarsızlığı bu şekilde ifade etmekten çekinmeyen fikir insanlarının toplumsal gelişmedeki rolü yadsınmamalıdır. Elbette seçkin toplumun bir kısmını yok sayabilir ve fakat bu bir fenomen olduğu için olgusal incelenebilir. Eğer bir kimse bir olguyu olması gereken bir mutlak norm olarak değerlendiriyorsa bilginin değil bir politiğin peşindedir. Üstelik toplum belli katmanlarının yok sayıldığı, bu sebeple bir devrim yaparak eşit yurttaşlık getirdiğini iddia eden bir

politik kadronun, toplumun belli kesimlerini tam anlamıyla yok sayamamasından yakınmak tezin bahsettiği güçlü asabiyete de işaret etmektedir. Burada cumhuriyetin getirdiklerinden ziyade yerleştirdiği şu zihniyetin yargılanmasından yanayız. Bir seçkin için gerçek başarı olsa olsa budur; asabiyetini yüklediği kitleler tarafından tutarlıca savunulmasını sağladığı şeyin düpedüz tutarsız olmasıdır.

Tezin bu aşamasında Raymond Aron'un şu sözüne atıf yapmak istiyoruz; "Sosyoloji resmi bir ideolojiye bağlı kaldığı takdirde sadece ispatlama sistemi içinde değerini kaybedecektir" (Aron, 1997: 19). Bu veciz tespit gibi sosyal bilimlerin farklı dalları belirli bir ideoloji savunusuna sunulup bir hizmetkâra dönüştürülürse bazı aciz sonuçlar doğduğuna şahit olmak pekâlâ mümkündür. Siyasi aktörler veya kurumlar bir takım doğru kabul ettikleri görüşlerini dayatmak veya olumlamak adına bu yola başvururlarsa seçkin takınacağı tavır da bu yönde dönüşebilir.

Mevcut yapıda seçkin, siyasi olarak hâlihazırda çalışmakta olan bir parti veya kurum içinde yer almakla da topluma etki edebilirler. Fakat bu durum siyasi mevcuda tepkisel bir duruş içeriyorsa yani dış faktörlere binaen çalışıyorsa asabiyet üretmekten ziyade üretilmiş karşıt bir asabiyete sahip değilse, mücadele ettiği asabiyetin bir sebepten ortadan kalkması halinde oluşan siyasi fırsatı değerlendirmekte zorlanacak hatta değerlendiremeyecektir. Bunun sebebi tezin ortaya attığı elit formunun özelliğinden kaynaklanmaktadır. Eğer seçkin başlangıcından beri belirli bir siyasi görüş, kültürel ve entelektüel biçim ve estetikle desteklenmezse, yani bir biçimde düşünce birliğini toplumun tüm katmanlarına ulaşacak şekilde sunamazsa, organize olmuş pozisyonlara ulaşabilse dahi toplumu yönlendirme ona asabiyet yükleme gibi ana başlıklarda aciz kalacaktır.

Türkiye'nin darbeler sonrası yaşadığı benzer olaylar bunun göstergesidir. Siyasi alanda karşıtlık içeren siyasal hareketlerden biri güç zoruyla sahneden itilse de diğer karşıt onun yerini dolduramadığı gibi gene görüşüne karşıt, benzer bir partinin geldiğine tanık olmaktadır. Bu durum asabiyetin karşıtlıkla üretilme biçimine ve aynı zamanda bu asabiyeti üreten seçkinin hantallığına bağlanabilir.

Öte yandan entelektüel veya sanatçı kitle toplum nezdinde bu gibi bir asabiyete sahip değilse görüşlerini ifade etmekle ancak muhalif tutum içinde olan bir

kitlenin sesi olmaktan öteye gidemez. Aksi biçimde varlığı bir ekole, siyasi veya entelektüel bir asabiyete dayanıyorsa her etkileşimde toplumu bu görüşe çekecek ve ilk başta bir büyük yapı veya doktriner bir durum oluşturmasa dahi değişimin altyapısını oluşturabilecektir. Bu yükleme ilerleyen evrelerde de vuku bulabilir. Osmanlı'nın sivil aydın olarak nitelenen kitlesinin edebiyat ile meşgul olan isimleri gibi Türkiye'de de buna benzer etkili rol oynamış seçkinler kendileri görmese dahi ileride onların ekolü diye hitap edilecek bir ikinci ve üçüncü kuşak doğurmayı başarmışlardır.

Asabiyetin siyasal anlamda üretim süreci her zaman için bu kadar verimli sonuçlar doğurmayabilir. İttihat ve Terakki'nin ağırlıkta olduğu meclislerde ilk başta savundukları tezin Osmanlıcık olduğunu göz önünde bulundurarak, Balkanların kaybı ile Osmanlı topraklarındaki çok uluslu yapı dinamiği sekteye uğradığı için söylem değiştirdiğine tanık oluruz. Yeni geliştirilen asabiyetin, devletin gücünü korumak ve siyasi iradeyi daha fazla acizleşmeden muhafaza etmenin yollarını aramak adına üretildiği süreçte Türkçülük ve İslamcılık gibi akımların denendiği görülecektir. İttihat ve Terakki içinde yer alan isimlerin yetersiz veya entelektüel anlamda birer kifayetsiz olduğunu söylemek yanlış olacaktır. O halde sorun asabiyetin ikna ediciliğinde veya ikna edemeyecek kadar kısa süre dolaşımda kalmasıyla izah edilebilir.

Türk ulusunun inşası fikri İttihat ve Terakki'nin elinden çıkarak cumhuriyet seçkinlerinin elinde hayat bulmuştur. Toplumsal talep veya yöneliş olmaksızın toplumun, devletin muhafazası için yönetici seçkinler tarafından nasıl şekil alması gerekliliğine ve bir üst politika üzerinden toplumun gelecekteki kimliğinin tanımlanmasına ideal bir örnektir. Özellikle Türk ulusunun inşası noktasındaki fikri ilerleme Arap coğrafyasındaki toprakların kaybedilmesiyle daha güçlenmiştir. Bu konuda fikir birliğine ulaşmış elitler, üretecekleri Türk ulus devleti yorumu ile gelecek nesillerin nasıl birer birey olacağına da karar vermişlerdir. Bir üst ortak prensip olarak ortaya atılan Türkçülük fikri İttihat ve Terakki'nin gerçekleştiremeyeceği kadar uzun soluklu bir kulvar istiyorken, cumhuriyet elitleri bu asabiyeti sonuca ulaştırmayı başarmıştır. Asabiyetin belirli bir diskurda var olabilmesi ve devletin paradigma değişiminde rol oynayabilmesi için bir azami süreye de ihtiyaç olduğu kesindir.

Siyasi seçkinin devlet kadroları için hâkim pozisyona gelmesi ve bürokratik yapı üzerinde etkin olması rejime doğrudan bir etki içermeden paradigmaya yön verebilmesini sağlayabilir. Bir dönemi kapsasa da devletin belirli kademelerindeki homojenleşme seçkinin bir işin oldurulmasıyla alakalı yapıyı kısmen ya da tamamen değiştirmesinde fırsatlar oluşturabilmektedir. Türkiye'de Ak Parti iktidarıyla gelen görece uzun süreli iktidar bütün siyasi çalkantılara rağmen piyasa ve devlet işleyişinde bir istikrar oluşturmuştur. Bu sabitlik sayesinde seçkin fikir ve projelerini uzun vadelere yayabilmiştir. Castells'in de Gaulle dönemi için aktardığı bilgilerle bu örneği yakın buluyoruz (Castells, 1997: 69-70). Lider karizmasının da etkili olacağı bu durumda seçkin uzun vadeli iç ve dış siyasi projelerini gerçekleştirebilmektedir. O halde istikrarlı yönetimler sağlandığında seçkin çok daha geniş bir güce ulaşabilmektedir. Siyasi alanın zamanla yıpratıcı etkileri olduğu gibi zamana yayılması kontrol edilirse hem gücün hem de meşruiyetin konsolidasyonu sağlanabilir.

De Gaulle Fransa'sında beşinci cumhuriyetin kamu hizmeti üzerinden meşruluk kazandırdığı siyasi iktidarı için Castells ekonomik bir analiz yapmayı tercih etmektedir. Bu analize karşı çıkmak gibi bir gaye içermeksizin biz daha ziyade meseleye bir önceki cümlenin nazariyesinden bakmaktayız; seçkinin devlet kadrolarına getirdiği asabiyet istikrar sağlar ve görece homojen bir yapı oluşursa zaman dilimine göre gerçekleştirdiği hedefleriyle hem paradigmayı değiştirebilme hem de iktidarını güçlendirme imkânı sağlar.

Paradigma değişimiyle ilgili şu açıklamayı yapmayı uygun bulmaktayız. Moderniteyle birlikte değişen ve yeni bir sisteme geçen eğitim biçimleri, kültürden kültüre ülkeden ülkeye değişiklikler gösterse de son kertede artık üretim araçlarına sahip olan işletmelerin daha da açık olmak gerekirse iş dünyasının ihtiyaçlarına göre tasarlanmaktadır. Hatta devletler daha istikrarlı bir sisteme geçmek adına bu üretim biçiminin doğurduğu anomalileri aşmak adına yeni meslek gruplarını pilot bölgeler vasıtasıyla denemekte, kimini eleyip kimini ise değerlendirmektedir. Yeni kentli yaşamın, üretim biçimlerinin, insan ilişkilerinin doğurduğu bir takım sorunlar devletin hayata geçirdiği kurumlarca çözülmeye çalışılmakta mesele suça doğru evrilirse polisler devreye girmektedir. Tüm bu iktisadi ve toplumsal akış içerisinde

aslında modern insan sorunların çözümü adına uğraşırken artık sebep sonuç ilişkileri ipinin ucu iyiden iyiye kaçmaktadır.

Günümüz toplumu iktisadi ve siyasi seçkinin aradığı ara elemanları sağlamakla yükümlü yığınlara dönüşmektedir (Mills, 1974: 11-12). Eğitim kurumları aslında derd-i maişet zoruna düşmüş insanları bir meslek sahibi yapmak, yeterliliği olan ve kendi hayatını kendi verdiği kararlarla idame ettirmeye çalışan kimselerin yetişmesinden ziyade iradesini ve emeğini adeta vakfedeceği iş imkânlarına başvurabilsin, hayatını kendi kararlarına göre değil, bulacağı işi sağlayan işverenin kararlarına göre biçimlendirecek insanlar yetiştirmektedir. Devletler bu kısır döngü içinde siyasi irade üretip siyasileri vasıtasınca diğer güç sahipleriyle çekişmektedir. Artık insanın tekâmülünden, salık verilmesinden, yetişmesinden ve daha nice hayat dair olguların türlü yollarından geçmesi meselelerinden bambaşka bir tarif ve oluş içeren durum içerisinde olduğumuz kanaatindeyiz. Bu karamsar görünen tahayyül, iddialı bir söz söyleme gayretiyle değil, hayatı dahi kendine bırakılmamış insanların yaşamak insicamından koparılıp gönüllü ve idare edilegelen paryalar hâline getirildiğini görmek talihsizliğinden kaynaklanmaktadır. Artık insanın hayatını dizayn eden paradigma tam anlamıyla değişmiş, dokunamayacağı yahut değiştiremeyeceği bir büyük makineye dönüşmüştür.

Üniversitelerin nitelikli veya vasat işçi üretimi için dizayn edildiği bir düzlemde bilim üretmesi beklenen kurumlar, aslında modern ekonomik ilişkilerin akışkanlığının korunmasını sağlamaya, bu akışkanlık sayesinde de üreticilerin insan bilincinin kendini gerçekleştirmek adına duyduğu ihtiyaç ve ihtiraslarından ördüğü duvarın çatlaklarına sızmasına memur edilmiştir. Bu resim karamsar fırça darbeleriyle çizilmiş gibi görünse de aslında siyasal sistem bir işin oluş biçimlerini yavaş yavaş değiştirebilme imkânına sahip olduğunu bizlere göstermektedir. İnsanın kendini vasıflı olduğu konularda eğitmesi ve bu bağlamda gerçekleştirmesi için kendini eğitmekle meşgul olduğu tarihsel dönemlerden, artık hayatta kalabilmek adına, üretim araçlarına yakın olanların imkânlarını düzeltmesini umarak ömür boyu çalışmak vaadiyle kendini belirli bir meslek klasmanında istihdam edilebilir insan haline getirmektedir. Her iki şekilde de insan çalışıyor ve emeğinin karşılığında kazanıyor gibi gözükse de imkânların birikmesiyle birlikte emek sunulan bir kavramdan kiralanan bir kavrama dönüşmektedir.

Eğitim üzerinden yola çıkarak iktisadi ilişkiler üzerine verdiğimiz örneğin amacı pedagojik veya ekonomik bir model üretmek ya da vadetmek değildir. İşaret ettiğimiz husus birkaç kuşak içerisinde paradigmanın değişebildiği ve bu hususta seçkinin rolüdür. Tek bir üniversite veya bir eğitim kurumu her ne kadar özerk sayılsa da bu dönüşüme karşı durabilme konusunda acizdir. Birçok üniversitede eğitici konumundaki insanların özel sektöre veya devlete iş yaptığını ve kazanç elde ettiğini göz önünde bulundurursak eğitimin kamusal faydadan ziyade sektörel faydayı gözetmekte olduğuyla yüzleşmek zorunda kalırız.

Bu noktadan sonra seçkinin devlet erkinin dönüştüğü modernite dönemindeki iktisadi yapı hakkında şu hususun belirtilmesi yerinde olacaktır; şirketler devletlerin müşterisidir. Bu yüzdendir ki pek çok devlet bu modern olgunun gücünü kendi çıkarları için kullanmak adına piyasayı düzenler. Devletlerin daha sadık müşteriler edinmek adına piyasaya hukukun ötesinde müdahaleleri dahi mevzu bahis edilebilir. Yönetici sınıfın iktisadi seçkinle bir güç paylaşımından ziyade bu biçimde dönüşmüş bir mündemiç ilişkisinden söz edilebilir. Servetin kurumsal bir şekilde kuşaktan kuşağa aktarılamadığı durumlar olsa bile devletlerin siyasal bütünlüğü, kendi seçkinini üretme konusunda daha başarılı süreçleri doğurup istikrarlı partiler aracılığıyla gücünü daha uzun vadelere yayabilme imkânına bu güçlü muhatabına göre daha yakındır. Ekonomik seçkinler edindikleri konum itibariyle güçlü olsalar dahi devletlerle kurdukları ilişkide şu eşsiz güçten hep yoksundurlar; devletleri oluşturan milletler tarihsel bir bağ ve güçlü bir asabiyetle devletlerine bağlıdırlar. Oysa şirketler için bileşenleri tamamen basit çıkar ilişkileriyle bağlıdır. Üstelik bu bağlılık kuşaktan kuşağa sadece sermayedarlar ile aktarılır. Diğerleri için sadece güvenli liman niteliğinde rabıtalar tanımlar.

Devletlerin yolsuzluk olarak tanımlanan birçok piyasa müdahalesi dahi aslında güven duymadığı müşterisi yerine kendi sadık müşterisine piyasada yer tahsis etmesidir. Bu davranışın piyasa düzenlemesi olarak ele alınması rahatsız edici olabilir fakat seçkin, kurulu düzenle çekişen bir asabiyete sahipse ve bu asabiyet de güçlü ise piyasaya istediği gibi müdahale etme hakkına sahiptir. Bunu gayrimeşru olarak niteleyen yasaların, kurulu düzenle çekişecek bir asabiyetin kendine alan açmasını isteyen vatandaşları korumak gibi bir ödevi olmadığını tespit edersek tekellerin, oligarkların, ülke dışı sermayelerle ilişkili yerli sermayedarların dediğinin olması ne kadar meşru ise bu müdahale de o kadar meşrudur.

Devletin müşterisi olan şirketi kaybetmemek adına onun borçlanma prensiplerini halka dayatma kabiliyetine sahip olan seçkin, toplumun borçlanma ile olan ilişkisini biçimlendirebilme gücüne sahiptir. Borçlanmanın geri dönüşü için istikrarlı bir ekonomik gelir talep eden şirket, bu şekilde ürününü piyasaya sunar. Burada şu açıklamayı gerekli görüyoruz. İstikrarlı geliri yahut borçlanma ilişkisinin bu boyutlarını olumsuz görmemekteyiz. Devlet toplumu bu borç ilişkisine bağımlı kılmakla birlikte bir yaşam biçimini de tabiri caizse dayatmaktadır. Hâlbuki toplumsal sözleşmeler böyle bir kapsamı içermemektedir. Devlet gücü ile seçkin aslında bütün ekonomik ilişkileri kuşaklar arası geçişler ile sağlayabilir. Toplumun birey tüketim alışkanlığını ve gelir-gider ilişkisini şirketlerin kavrayacağı bir biçimde yapılandırması toplumu, devletten çok şirketlerle bağlantılı kılar. Görüleceği üzere bir ekonomik modeli ülkesine ithal etme gücüne sahip seçkin, aslında bütün toplumu bir başka asabiyetin kucağına atabilme hürriyetine de sahiptir. Bir işin oluş aşamalarındaki fikir birliğini kökten değiştirebilme imkânı günümüz seçkinine nasip olmuş, üstelik bunu toplumdan onay da alarak yaptığını söyleme hakkına erişmiştir. Tarihte krallık, derebeylik dönemlerinde bile bu denli bir dönüşüm olduğunu düşünmemekteyiz.

Şirketlere verilen imtiyazlar sonucunda küçük işletmelerin veya halkın erişemeyeceği imkânlar büyük iktisadi imkânlara erişmiş kimselerin neredeyse önüne serilmiştir (Mills, 1974: 136). Burada mevzubahis hibelerin, olanakların, vergi indirimlerinin, teşviklerin ne kadar denetlenebildiği bir sosyal sorun olmasına karşın, ne kadar teftiş edilirse edilsin kalkınmak adına kamu faydası uzun vadeli dolaylı fayda için göz ardı edilmektedir. İktisadi ve siyasi seçkin devlet gücünü paylaşmakta ve uzlaşma yolları aramaktadır. Bu sayede siyasi seçkin toplumsal sorunları aşma yoluna giderken iktisadi seçkine sağladığı ayrıcalıkların kendisi olmadan olamayacağının altını onlarla olan pazarlıklarında çizdikçe, kendisini fonlayacak kaynağa da erişmiş olacaktır. Bir birey olarak bu biçimde cereyan eden bir birikim biçiminin serbest piyasa oluşturacağına inanmak ne kadar saflık olacaksa siyasi seçkinin de bu sistem içerisinde seçmeninin faydasına çalışacağını ummak da o kadar saflık olacaktır.

Devletin etki edebildiği alanları bugünden yola çıkarak anlamak yanıltıcı olacaktır. Modernite öncesi devletin harcamaları savunma, emniyet ve basit düzeyde piyasa müdahalesi içerecek vergilendirmelerden ibaretken, günümüzde devlet

piyasayı yapılandırmaktadır. Bütüncül anlamda toplumsal ilişkileri kapsayacak neredeyse her konu hakkında devlet müdahalesini görmek pekâlâ mümkündür. Orantıya vurulduğunda devlet erkinin sistematik veya değil bir şekilde düzenleme getirdiği alanlar savunma ve güvenlikten ziyade kamusal alana ve piyasa kaymaktadır (Castells, 1997: 62-63). Bu durumda toplumun sınıflara derin farklarla ayrılması veya bireyin bu müdahale gücü karşısında tam anlamıyla savunmasız kalmasından ziyade şunu sorgulamak istiyoruz; yüz yıl kadar kısa bir sürede, devletin bir işi oluş açısından ele alan bütün azalarının ve etkisi altına alabildiği alanların değiştiği bir düzlemde siyasal seçkinin güce erişiminin denetlenmesi mümkün müdür?

Devletlerin diğer toplumsal kurumları, yapıları ve ilişkilerini yasalarca denetleme vasfı olmadığı müddetçe amacından sapmış bir güce dönüşmesi kaçınılmazdır. Eğer piyasayı daha adil ve eşitlikçi bir biçimde düzenlemek isteyen devlet yasaları piyasadaki şirketlerce fonlanan siyasilere yazdırıyorsa adaletten söz etmek mümkün müdür?

Mills, bu durumun daha vahimini tasvir ederken yasamayla sorumlu seçkinin kamusal faydadan ziyade şahsi ekonomik faydaya eğildiğini de ortaya koymaktadır (Mills, 1974: 357-358). Bu durumun kaçınılmaz olduğunu iddia etmemekteyiz. Bilakis bu durumun var olabilmesi için bütün şartların hâli hazırda mevcut olduğunu düşünmekteyiz. Demokrasilerdeki bu namütenahi açıklık sadece bir art niyete bakmaktadır. Devlet aslında politik isteklerini fonlayamayanları denetlemekte mahirdir.

Bir siyasi partinin iç tüzüğünü veya mevzuatını dahi anlamakta güçlük çekecek sıradan bir vatandaş, bir devlet dairesinden diğerine değişen dilekçe mantığından tutalım işleyiş bakımından yazılı dahi olmadığı halde artık gelenek haline geldiği için uyulması beklenilen kurallara uymadıkça devlet dairelerinde işlerini halletme zorluğu yaşamasına değin türlü meşakkatlerle boğuşuyorken siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve benzerlerinin hantal ve gene kendi içinde klikleşen yapılarını aşıp böylesi bir devinimle ortaya çıkmış, uzun vadelere ve hatta kuşaktan kuşağa geçildikçe ancak netlik kazanan vakalara karşı nasıl korunaklı hale gelebilir? Bu süreçlerin uzunluğu artık neyin sebep neyin sonuç olduğunu bile sorgulatmaktadır.

Seçkinlerin durumu ele alınırken sadece siyasi partilerde pozisyon alan seçkinler sanki siyasetle ilgiliymiş gibi algının oluşmaması için de bir açıklama yapmak gereği duymaktayız. Türkiye'de bazı sivil toplum kuruluşlarındaki yöneticiler de aslında bir nevi siyasi seçkin hüviyetindedir. Özellikle kast ettiğimiz sivil toplum kuruluşları meslek odalarıdır. Türkiye'nin 2000'li yıllarında geçirdiği siyasal dönüşüm ve İslamcı-sağcı partilerin yükselişiyle birlikte kendini solda konumlandıran kitlelerin gücünü Türkiye'de oluşan veya oluşturulan kutuplaşmayla arkasına alan bu sivil kuruluş figürleri odalar vasıtasıyla bir çeşit muhalefet gücü elde etme şansı yakaladılar. Öyle ki artık mesleklerin ve bu mesleklerle iştigal etmekte olanların haklarının savunulması ve iyileştirilmesinden sorumlu olan bu yönetici seçkin grubu artık bu ödevin ötesinde bir vazifeyi de kendilerine deruhte ederek yeni bir konum elde ettiler. Bu olgu artık öyle bir noktaya gelmiştir ki meslek odasının vazifelerini yerine getirmekten ziyade siyasi demeçler vermek daha önemli hal almıştır.

Burada şu notu düşmeyi uygun görmekteyiz. Marksist veya sol görüşe yakın olanların sınıf çatışması veya mücadelesi diye yorumladığı meselenin gerçekle rabıtası ciddi anlamda zayıftır. Bir sınıflaşma olduğu aşikârdır fakat mücadelenin güce sahip olanların basit ve fakat göz dolduran tavizleri sayesinde eriyip gittiğini söylemek pekâlâ mümkündür. Öte yandan Türkiye'de ideolojik olarak bir siyasi fikri paylaşmak ve savunmak da aslında bu ülkede yaşayanların çok azına nasip olmaktadır. Genel itibari ile etnik, mezhepsel ve dini sebepler Türkiye'de fikri birlikten çok daha fazlasını belirlemektedir. Buradan doğacak kavramların gücü elde tutan sınıflarla güce erişemeyen ve onun tarafından sömürülen veya ezilen sınıfların mücadelesini doğuracağını düşünmemekteyiz. Türkiye özelinde bu toplumun ayrışan tarafları içlerinden çıkan veya onlara kurulu siyasi kurumlarca önerilen siyasi seçkinlerce yönetilir. Bu sebeple Türkiye'deki ayrışma sınıflardan oluştuğunun farkındadır ve bunu değiştirmekten şöyle dursun bununla uyumlu bir biçimde siyasi gücünü artırmanın yollarını oyunun kurallarına uyarak yapmaktadır.

Modern sanayi toplumunda devlet, toplumsal ihtiyaçlara daha genel çözümler üretmekle yükümlü hâle geldiği için birey ölçeğinde ele alındığında toplumun bir birliktelik kursa dahi başaramayacağı, toplumu ilgilendiren sorunların çözümünde nispeten sorumluluğu artan bir konumdadır. Modern öncesi toplumların bir şekilde çözmekle uğraştığı meseleleri devlet finanse etmediği müddetçe modern dönemde

çözümü çok zor hatta imkânsızdır. Üretim düzeninin istikrarlı olması veya eğitim, sağlık gibi hizmetlerin sağlanması için toplumun en başından beri örgütlü olması gerekir. Türkiye ölçeğinde ise devlet zaten güçlü ve baskın bir konumda yer aldığından çözümü bulmakla yükümlü merci durumundadır. Bu çözümler ya devlet eliyle ya da devletin piyasaya müdahalesi olarak da okunabilecek özel sektörün görevlendirilmesiyle bulunmakta, toplum kendisine sunulan çözümü olduğu gibi kabul etmek durundadır.

Bu minvalde toplum değişen devlet müdahaleleri karşında yönetici sınıfın verdiği kararların doğrudan etkisi altındadır. Seçkin, kendisine pek çok hususta teslim olmuş toplumun ihtiyaçlarını ne kadar önceler ne kadar siyasi ikbaliyle mikyasa vurup tercih ederse o kadar toplum faydasına iş üretme durumunda olacaktır.

Günümüz seçkini bir işi, devletin yapması gereken bir iş olarak takdim edip toplum nezdinde kabul ettirirse bu meselenin yapılış biçimlerini belirlemeye ve aynı zamanda bunu bir başarıya dönüştürme fırsatına erişmiş olur. Örneğin bir toplum barınma ihtiyacı için özel sektörden hizmet almakta olsa dahi toplu konut meselesi devlet politikası hâline gelirse disiplinler ve devlet-özel sektör birlikteliğiyle ortaya konan projeler aslında toplum için bir kent planlaması hâlini alacaktır. Bu yerel yönetimleri aşan bir husus olduğundan ki aşmasa dahi ne bireyin ne de toplumun karar vereceği bir mekanizma üretmektedir. Seçkin sadece siyaset koridorlarında değil bütün bu işleyiş biçimlerinin de içinde aktif rol almaktadır.

Bu süreç olumsuz bir başlık altında da cereyan edebilir. Seçkinin ekonomik ilişkileri yönlendirirken çokuluslu şirketlerin müdahil olduğu bir piyasaya devlet erki vasıtasıyla getireceği değişiklik toplumsal faydayı en aza indirebilir. Öte yandan bu şirketlerin yapısal olarak iş yapabilme kabiliyetleri o ülkelerin yasal düzenlemelerinin uluslararası ticaret veya yeni ticari dünya düzenine uyumlu olmasıyla orantılıdır. Örneğin seçkin dış yatırımcı ile siyasi pozisyonunu güçlendirecekse bu tüccarı çağırmakta kendi menfaati için bir beis yoktur. Üstelik bu tüccar bir takım ekonomik yasaların kurulu yeni düzene uyumlu hâle getirilmesini isteyecektir. Bu durumda seçkinin gizli bir ajandası yok ise, yani bu kaçınılmaz görünen hamleyi ileride yapmayı düşündüğü toplumsal faydaları başarma fırsatı adına yapmadıysa toplumsal çıkar bir pazar durumuna dönüşebilir. Örnek olarak

enflasyon güçlü sermaye için bir fırsatken düşük gelirliler için zor hayat şartları demektir. Bu bakımdan seçkin, toplum adına toplumun kavrayamayacağı çok büyük kararları verme gücüne sahip olması bakımından ele alınabilir.

Toplumun bu işleyişe katılımının Türkiye ölçeğinde oldukça kısıtlı olacağını düşünmekteyiz. Toplumun harekete geçmesinde ideolojik etkinin temel meselelerde etkin olacağı konusundaki görüş, Türkiye nezdinde daha kapsamlı ele alınmalıdır (Castells, 1997: 185). Türkiye'de seçmen ideolojik saiklerle hareket etme eğilimindedir. Hatta bu konuda tutarsız anket çalışmalarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Akademik araştırma yöntemlerinin takip edilmesiyle hazırlanması beklenen pek çok çalışmada ideolojik eğilimler etkili oluyor olsa gerek ki gerçeğe bir hayli uzak sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple toplum desteklediği siyasi hareketin uygulamaya koyduğu çalışmaları doğrudan kendi faydası açısından değil, ideolojik olarak kamplaştığı nispette desteklemektedir. Bu durum seçkin için ucu açık bir güç sağlamakta fakat bir o kadar da riskli bir ortam doğurmaktadır. Destek ideolojikleştiyse ve seçkin veya yönetici sınıf bu etkiyi artıracak şekilde asabiyetini değiştirmeye zorlanır. İdeolojik destek seçkinin bir nevi yakıtı hâline gelecektir. Fakat bu destek yeni talepleri doğuracağından bir güç illüzyonu doğurmaya meyyaldir. Talepler karşılanmadığı zaman desteğin azalacağı kanaatindeyiz.

Günümüz dünyasında seçkini var eden yapılar olsa dahi tarihsel süreçte bu yapıları inşa eden asli özellik bir arada olma sebebinin ta kendisidir. Bu asabiyet zamanla değişip özü farklılaşan bir yapı aldıkça iktidarın da kaynağı değişmektedir. Seçkinin var olduğu yapılar ister demokrasi ister monarşi olsun günümüzde iktidarın kaynağı paradır (Mills, 1974: 224). Modern öncesi toplumlarda iktidarı sağlayan şeyler ve şeylerin doğası hiçbir zaman bu denli paraya endekslenmemiştir. Yöneten sınıf ile yönetilen ayrımı her zaman olmuş fakat bu ayrımı muhafaza eden asli unsur para olmamıştır. Seçkin parası nispetince seçkindir. Bu durum da siyasi anlamda asabiyet oluşumuna aykırı bir durum arz etmektedir. Seçkin bu açıdan asabiyeti için değil kârı için siyasi kararlar almak durumundadır.

Bu açıdan bakacak olursak, devletin görevlendirdiği bürokratların da iktisadi seçkinin tarafını tutmakta olduğunu görmek güç olmayacaktır (Mills, 1974: 230). Kamunun faydasına çalışması beklenen bu dolaylı siyasi bürokratlar, toplum ile iktisadi seçkin arasında kaldığında paradan yana tavır takınmaktaysa siyasi seçkinin

durumu az çok ortaya çıkmaktadır. Asabiyeti kuvvetli olmayan bir seçkin para ile gücü arasında bir denge gütmek zorunda kalacaktır. Öte yandan şirketlerle devletin çıkarlarının bir ortaklıktan ziyade adeta bir kader birliğine dönüştüğünü gözlemlemek de mümkündür (Mills, 1974: 233). Bu durumun nasıl bir kamusal kökene dayandığı ise karanlıktır. Güçlü şirketlerle devletin mündemiç ilişkisi bir mutualizm doğurmamakta adeta devleti şirketlere rapt etmektedir. Bu rapt oluş batı demokrasisinin dayandığı temellerden, feodal sistem ile uzlaşan kral geleneğinden doğmuş devlet mantığının ürünüdür (Mills, 1974: 234). Modern ekonomik sistemin devletleri güçlendirmesinden ziyade zenginleri semirtmesinden dolayı bu tip feodal kökenleri ve dolayısıyla feodalite ile uzlaşma tecrübesi olmayan toplumlarda salt zengin-devlet çekişmesine dönüşmekte, kamu yararı bu dengenin oluşması adına indirgenen bir kategori olup çıkmaktadır. Zenginlerin Amerika'da bağış usulü ile siyaseti angaje ettiğini söyleyen Mills'in görüşlerinin yanı sıra neredeyse yeknesaklık arz eden bir para-siyaset ilişkisinin varlığından söz etmek mümkündür (Mills, 1974: 231). Bağış yapılan siyasinin, oyunu aldığı seçmeni mi yoksa parasını aldığı zengini mi dinleyeceği sorusunun cevabını aramak herhangi bir akademik tez için çok basit kalmaktadır.

Sonuçta seçkin doğru olarak tanımlanabilecek bir tutumu takınmak için siyasi ikbali ile doğru arasında bir tercih yapmak zorunda kalacaktır. Doğru yapmak isteyişi ancak gücünü uzun vadelere yayabileceği bir siyasi irade ile mümkün olacaktır. Zira çözüm için bir süreç gerekecek, bu sürecin getireceği zorlukları aşmak için ise seçkin, mecbur kalması durumunda hem imkânlarını hem de güvenilirliğini harcayacaktır. Güçlü bir asabiyetin yanı sıra bu asabiyetin tabanına yayılması, bu tabandan da kendine, kendiyle uyumlu seçkinler devşirebilmesi mümkün olmadığı müddetçe geçici bir siyasi güç elde etmenin ötesine geçemeyecektir. Bu güç elde edilmediği müddetçe genel geçer iş oluş biçimlerinin değiştirilmesi de mümkün değildir.

KAYNAKÇA

ARON, Raymond (1997), ***Sanayi Toplumu***, çev. E. Gürsoy, Dergâh Yayınları, İstanbul.

ARSLAN, Ahmet (1987), ***İbni Haldun'un İlim ve Fikir Dünyası***, Sevinç Matbaası, Ankara.

ARSLAN, Ali (2001), "Cumhuriyet Dönemi (1920-1995) Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profili", ***Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, , Sayı 2, 2001 s. 5-16.

ARSLAN, Ali (2004), "Türkiye'de İktidarın Sosyolojik Analizi ve İktidar Seçkinleri", ***Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*** Cilt 6, Sayı:1, 2004 s. 1-25.

ARSLAN, Rıza (2010), ***Elitizm Teorisi ve Teorisyenleri***, Dora Yayınları, Bursa.

BOTTOMORE, Tom (2017), ***Siyaset Sosyolojisi***, çev. Erol Mutlu, İletişim Yayınları, İstanbul.

CANATAN, Kadir (1995), ***Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme***, İnsan Yayınları, İstanbul.

CASTELLS, Manuel (1997), ***Kent, Sınıf, İktidar***, çev. Asuman Erendil, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.

DURKHEİM, Emile (2010), ***Sosyoloji Dersleri***, çev. Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul.

GRAMSCİ, Antoino (1984), ***Modern Prens***, çev. Pars Esin, Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara.

GÖÇEK, Fatma Müge (1999), ***Burjuvazinin Yükselişi İmparatorluğun Çöküşü Osmanlı Batılılaşması ve Toplumsal Değişme***, çev. İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Ankara.

GÜNGÖR, Cemalettin (1992), ***27 Mayıs ve Partileşme Sorunu***, Nurol Matbaası, Ankara.

HASSAN, Ümit (1982), ***İbni Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi***, Sevinç Matbaası, Ankara.

İBNİ HALDUN (1988), ***Mukaddime***, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KARPAT, Kemal H. (2009), ***Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din***, Timaş Yayınları, İstanbul.

KAYAPINAR, Akif (2006), "İbn Haldûn'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım", ***İslam Araştırmaları Dergisi***, Sayı:15, 2006 s. 83-114.

MARDİN, Şerif (2010), ***Türkiye'de Toplum ve Siyaset***, İletişim Yayınları, İstanbul.

MERİÇ, Cemil (2002), ***Umrandan Uygarlığa***, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

MILLS, C. Wright (1974), ***İktidar Seçkinleri***, çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınevi, Ankara.

MOSCA, Gaetano (2005), ***Siyaset Biliminin Temelleri***, çev. Hasan İlhan, Alter Yayınevi, Ankara.

ORTAYLI, İlber (2008), ***İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı***, Timaş Yayınları, İstanbul.

PARETO, Vilfredo (2013), ***Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü-Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması***, çev. Merve Zeynep Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

POLOMA, Margaret M. (2012), ***Çağdaş Sosyoloji Kuramları***, çev. Prof. Dr. Hayriye Erbaş, Palme Yayıncılık, Ankara.

RİTZER, George (2013), ***Sosyoloji Kuramları***, çev. Himmet Hülür, De ki Yayınları, Ankara.

SARP, Çağatay (2013), "Pareto'yu Okumak Mantıklı Olmayan Davranış ve Seçkinler Teorisi", ***Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt 3, Sayı:2, 2013 s. 91-113.

SALA, Bedir (2009), ***Türkiye'de Seçkin Sınıf***, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.

SÜNGÜ, Arife (2009), ***İbni Haldun'un Eğitim Felsefesi***, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009.

SWİNGEWOOD, Alan (2010), ***Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi***, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.

SZYLİOWİCZ, Joseph S. (1995), "Türkiye'de Seçkinlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme Mülkiye'nin Rolü", çev. Bülent Duru, Berk Mesutoğlu, Murat Sevinç, ***Mülkiyeliler Birliği Dergisi,*** Cilt XIX, Sayı:186, 1995 s. 6-21.

TOKER, Metin (1967), ***İsmet Paşa'yla 10 Yıl (1960-1961)***, 3. Cilt, Akis Yayınları, Ankara.

TURHAN, Mehmet (1991), ***Siyasal Elitler***, Gündoğan Yayınları, Ankara.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1941), ***İçtimaî Doktrinler Tarihi***, Yenidevir Basımevi, İstanbul.

WEBER, Max (2006), ***Meslek Olarak Siyaset***, çev. Afşar Timuçin-Mehmet Sert, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul.

WEBER, Max (2012), ***Ekonomi ve Toplum***, çev. Latif Boyacı, Yarın Yayınları, İstanbul.

ZİJDERWELD, Anton C. (1985), ***Soyut Toplum***, çev. Doç. Dr. Cevdet Cerit, Zafer Matbaası,